DIÁK-KÖNYVTÁR 35. SZÁM.

M. TULLIUS CICERO

DE IMPERIO CN. POMPEI

SEU PRO LEGE MANILIA ORATIO

Fordítás, praeparatio és nyelvtani magyarázatok.

I. FÜZET. (I—X. CAPUT.)

Forditotta és magyarázta:
Dr. FÜZESI SÁNDOR.

BUDAPEST, 1929.
ACZÉL TESTVÉREK KIADÁSA.

„Otthon-nyomda" (Kis Iván) Budapest, VIII., Mária-ucca 42.

I. Caput.

a) *Szavak.*

1. frequens, -ntis, számos, népes
conspectus, -us, hn., látás
iucundus, 3, kellemes
ago, 3, egi, actum, hajtok, tárgyalok
amplus, 3, tág, méltóságos
dico, 3, -xi, -ctum, szólok, szónokolok
ornatus, 3, (orno, 1, díszítek igétől), díszes, megtisztelő
video, 2, -di, -sum, látok
Quirites, (-ium), hn., polgárok (a római polgárok megszólítása békében)
aditus, -us, hn., bejárat, küszöb
laus, -dis, nn., dícséret, dicsőség
aditus laudis, a dicsőség küszöbe
optimus, 3, (bonus, 3, jó felsőfoka) legjobb, itt: hazafi
quisque, quaeque, quidque és quodque, mindenki, bárki
maxime, leginkább, különösen
pateo, 2, -ui, nyitva állok
voluntas, -tatis, nn., akarat
adhuc, még, eddig
ratio, -onis, ész, elv
vitae ratio, életelv
ineo, 4, -ivi, -itum, belemegyek, kezdődöm
aetas, -atis, nn., kor
ab ineunte aetate, ifjúkoromtól fogva
suscipio, 3, -cepi, -ceptum, magamra veszek, elvállalok
prohibeo, 2, -ui, -itum, megakadályozok
antea, azelőtt

nondum, még nem
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
auctoritas loci, méltóságos hely
attingo, 3, -tigi, -tactum, érintek
audeo, 2, ausus sum, merek
statuo, 3, -ui, -utum, elhatározok
elaboro, 1, kidolgozom
industria, -ae, nn., szorgalom
perficio, 3, -feci, -fectum, befejezek
ingenium, -ii, sn., szellem
perfectus, 3, ingenio, szellemileg tökéletes
adfero (affero), 3, -tuli, -latum, idehozok
oportet, 2, -uit, kell
tempus, -oris, sn., idő
tempora, -orum, sn. (tempus többese), körülmények
transmitto, 3, -misi, -missum, átküldök, szentelek
puto, 1, gondolok
2\. vacuus, 3, üres, ment
umquam, valaha
causa, -ae, nn., ügy
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
labor, -ris, hn., munka
privatus, 3, magános
periculum, -i, sn., veszély, bűnpör
castus, 3, tiszta
integer, 3, ép, becsületes
caste integreque, önzetlenül és becsületesen
versor, 1, forgolódom, foglalkozom
iudicium, -ii, sn., itélet, vélemény
fructus, -us, hn., gyümölcs
consequor, 3, -secutus, elérek, elnyerek
dilatio, -onis, nn., elhalasztás
comitia, -orum, sn., választó gyűlés
centuria, -ae, nn., század, szavazat
cunctus, 1, összes
renuntio, 1, kijelentek, kihirdetek

facilis -e, könnyű
intellego, 3, -xi, -ctum, észreveszek, belátok
iudico, 1, itélek
praescribo, 3, -psi, -ptum, előírok
tantus, 3, annyi
quantus, 3, amennyi
honor, -ris, hn., tisztelet, tisztség
mando, 1, rábizok
honores mando, 1, tisztségeket ruházok vkire
facultas, -tatis, nn., tehetség
vigilans, -ntis, éber (vigilo, 1, virraszt igétől)
forensis, -e, forumi, köztéri
usus, -us, hn., használat
usus forensis, törvényszéki jártasság
prope, szinte, majdnem
cotidianus, 3, mindennapi
exercitatio, -onis, nn., gyakorlat
certe, bizonyára, mindenesetre
utor, 3, usus, használok (vmit, aliqua re)
do, 1, dedi, datum, adok
consequor, 3, -secutus, elérek
ostendo, 3, -ndi, -ntum, mutatok
potissimum, leginkább
tribuo, 3, -ui, -utum, juttatok
duco, 3, -xi, -ctum, vezetek, tartok
3. in primis, mindenek előtt, különösen
laetor, 1, örvendek
ius,, -ris, sn., jog, iure, joggal
insolitus, 3, szokatlan
ratio dicendi, beszédmód
offero, 3, obtuli, oblatum, nyújtok, szenv. felmerülök, kinálkozom
oratio, -onis, nn., beszéd, szónoklat
desum, -esse, -fui, hiányzom
singularis, -e, kiváló
eximius, 3, kitűnő
virtus, -tutis, nn., erény, derékség, vitézség
difficilis, -e, nehéz

exitus, -us, hn., kimenetel, vég
principium, -ii, sn., kezdet
invenio, 4, -veni, -ventum, találok
copia, -ae, nn., bőség
modus, -i, hn., mód, mérték
quaero, 3, -sivi, -situm, keresek

b) *Fordítás.*

I. Ámbár nekem a ti tömeges meglátástok (az, hogy titeket ily tömegben egybegyűlve látlak) mindig rendkívül kellemesnek, ez a hely pedig a tárgyalásra igen méltóságosnak, a szónoklásra a legmegtisztelőbbnek látszott, polgárok, mégis engem a dicsőség eme bejáratától (küszöbétől), mely mindig leginkább nyitva volt minden egyes jó (derék) embernek (jó hazafinak), eddig nem az én akaratom, de kora ifjúságomtól fogva kitűzött életelveim tartottak vissza. Mert minthogy azelőtt korom miatt nem mertem érinteni e tekintélyes helyet és úgy határoztam (gondoltam), hogy ide csakis szorgalommal kidolgozott, szellemileg tökéletes dolgot szabad hozni, úgy gondoltam, hogy minden időmet barátaim ügyének kell szentelnem. (2) Igy sem ez a hely nem volt üres sohasem azoktól (Igy sem ezen a helyen nem hiányoztak soha azok), kik a ti ügyeteket védjék és az én munkám, a magánosok veszélyeiben (peres ügyeiben) önzetlenül és becsületesen forgolódva (végezve) a ti ítéletetekből a leg-

bővebb (legmegtisztelőbb) jutalmat nyerte. Mert midőn a választógyűlések elhalasztása folytán háromszor első helyen praetornak választattam az összes centuriák szavazatával, könnyen beláttam, polgárok, hogy mit ítéltek rólam és mit írtak elő másoknak (mit követeltek másoktól). Most, minthogy tekintély is van bennem annyi, amennyit ti tisztségek rámruházásával akartatok és a tárgyalásra annyi tehetség, amennyit egy éber embernek a fórumi (törvényszéki) gyakorlatból a szinte mindennapi szónoki gyakorlás szerezhetett, bizonyára, ha van bennem valami tekintély, azoknál fogom felhasználni, kik azt nekem adták és ha valamit a szónoklásban elérhetek, főkép azoknak fogom megmutatni, kik ítéletükkel úgy gondolták, hogy ennek a dolognak is gyümölcsöt (jutalmat) kell adni. (3) És úgy látom, hogy mindenekfölött joggal kell annak örülnöm, hogy ebben a, nekem erről a helyről szokatlan beszédformában olyan ügy merült fel, melyben az ékesszólás senkinek sem hiányozhatik. Szólni kell ugyanis Cn. Pompeius kiváló és kitünő erényéről (érdeméről); ennek a beszédnek pedig nehezebb a végét, mint a kezdetét megtalálni. Igy nekem nem annyira a bőbeszédüséget, mint inkább a mértéket kell keresni a beszédben.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

hic locus, a forum, ahol a politikai beszédeket tartották
ab ineunte aetate, 17 éves kortól, a férfitóga (toga virilis) felöltésétől
tempus ... temporibus, szójáték; tempus: idő; tempora: ügyes-bajos dolgok
dilatio comitiorum, a Kr. e. 67-ben tartott tisztviselő-választó gyűlést kétszer elhalasztották. Az elhalasztás tulajdonképeni oka ez esetben nem ismeretes. Bizonyára rossz oment jelentettek.
Praetor primus, Cicerot a 10 praetor közől egyedül választották az összes centuriák szavazatával.
Cn. Pompeius, szül. 106-ban, római államférfiú és hadvezér, az optimata párt vezére, Caesar ellenfele.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

multo, abl. mensurae
iucundissimus, amplissimus, ornatissimus, subiectum praedicativum
hoc aditu, abl. separationis
ab ineunte aetate, participium coniunctum
susceptae part. coniunct., felbontva: quae susceptae sunt (quas suscepi)
cum, causale (coniunctivus-szal)
nihil huc ... adferri oportere, accusativus cum infinitivo
industria, abl. modi
ingenio, abl. modi
elaboratum ... perfectum, participium coniunctum; (felbontva: quod elaboratum ... quod perfectum est ...)
temporibus, dativus commodi

transmittendum, obiectum praedicativum
2. defenderent, coniunctivus finalis
versatus, participium coniunctum, felbontva: qui versatus est
praetor primus, subiectum praedicativum
centuriis cunctis, abl. modi
quid ... iudicaretis, függő kérdés
aliis, dat. commodi
cum, causale (coni.)
auctoritatis, gen. quantitatis
honoribus mandandis, gerundivum abl.; felbontva gerundiummá: honores mandando; abl. modi
facultatis, gen. quantitatis
ad agendum, gerundium
homini vigilanti, dat. commodi
dicendi, gerundium; gen. obiectivus
quid e. h. aliquid
auctoritatis, gen. quantitatis
in dicendo, gerundium
suo iudicio, abl. modi
fructum ... tribuendum esse, acc. cum infinitivo (duxerunt után)
illud ... laetandum esse, acc. cum inf. video után
iure, abl. modi
dicendi, gerundium
possit, coniunctivus consecutivus
in dicendo, gerundium

II. Caput.

a) *Szavak.*

4. inde, onnan
proficiscor, 3, profectus, kiindulok
duco, 3, -xi, -ctum, vezetek, ducor, 3, eredek

gravis, -e, súlyos
periculosus, 3, veszélyes
vectigalis, -is, hn., adófizető
socius, -ii, hn., szövetséges
potens, -ntis, hatalmas
bellum infero, 3, -tuli, -latum, háborút indítok vki ellen (alci)
relinquo, 3, -liqui, -lictum, hátrahagyok, otthagyok
lacesso, 3, -ivi, -itum, ingerlek
occasio, -onis, nn., alkalom
occasio offertur, alkalom kinálkozik
occupo, 1, elfoglalok
arbitror, 1, gondolok, vélek
eques, -itis, hn., lovag
honestus, 3, becsületes, tisztességes
vir, -i, hn., férfiú
adfero, 3, -tuli, -latum, odahozok
cotidie, mindennap
magnae res, nagy dolgok, nagy vagyonok
ago, 3, -egi, actum, űzök; szenvedő: kockán forgok
vectigal, -lis, sn., adó
exerceo, 2, -ui, -itum, gyakorlok
vectigal exerceo, 2, adót kezelek
occupo, 1, elfoglalok
necessitudo, -dinis, nn., szükség, szoros viszony
ordo, -dinis, hn., rend, osztály
defero, 3, -tuli, -latum, leviszek, bejelentek

5. vicus, -i, hn., falu
exuro, 3, -ssi, -stum, fölégetek
complures, -a, több
regnum, -i, sn., ország
finitimus, 3, szomszédos
totus, 3, egész
in potestate est, hatalmában van

magnas res gero, 3, -ssi, -stum, nagy dolgokat viszek végbe
discedo, 3, -ssi, -ssum, távozom
succedo, 3, -ssi, -ssum, következem (alci, vki után)
paratus, 3, kész
bellum administro, 1, háborút vezetek
imperator, -ris, hn., hadvezér
deposco, 3, -poposci, követelek
expeto, 3, -ivi, -itum, kívánok
metuo, 3, -ui, félek (aliquid vmitől)
praeterea, ezenkívül
nemo, nullius, senki

6. considero, 1, megfontolok
genus (-eris sn.) belli, a háború neme, minősége
magnitudo, -dinis, nn., nagyság
deligo, 3, -legi, -lectum, választok
eiusmodi, olyan
excito, 1, felingerlek, ösztökélek
inflammo, 1, felgyújtok
persequor, 3, -secutus, folytatok
studium, -ii, sn., buzgalom
debeo, 2, -ui, -itum, kellek
persequendi studium, a folytatás vágya, buzgó folytatás
agor, 3, actus (ago, 3, szenvedője) kockán forgok
maiores, -um, hn., ősök
res militaris, hadügy
cum ... tum, egyrészt ... másrészt
trado, 3, -didi, -ditum, hagyományozok
salus, -utis, nn., jólét
bellum gero, 3, -ssi, stum, háborút viselek
certus, 3, biztos
amitto, 3, -misi, -missum, elveszítek
pax, -cis, nn., béke

ornamentum, -i, sn., dísz
subsidium, -ii, sn., segítség, tartalék
requiro, 3, -sivi, -situm, keresek, nélkülözök
bonum, -i, sn., jószág, java...
consulo, 3, -lui, -ltum (alci), gondoskodom vkiről

b) *Fordítás.*

II. 4. És hogy onnan induljon ki beszédem, ahonnan ez az egész ügy ered, súlyos és veszélyes háborút indít a ti adófizetőitek ellen két leghatalmasabb (igen hatalmas) király, Mithridates és Tigranes, kik közül az egyik magára hagyva, a másik ingerelve, azt vélik, hogy alkalom kinálkozott nekik Ázsia elfoglalására. A római lovagoknak, a legtisztességesebb férfiaknak Ázsiából mindennap érkeznek leveleik, kiknek nagy vagyonaik forognak kockán, melyek a ti adóitok kezelésébe vannak befektetve; akik azon szoros viszonynál fogva, mely nekem ezzel a renddel van, hozzám bejelentették az állam ügyét és vagyonuk veszélyét: (5) Bithyniában, mely most a ti tartományotok, több falut felégettek; Ariobarzanes országa, mely a ti adófizetőitekkel határos, egészen az ellenség haalmában van; hogy L. Lucullus, nagy dolgokat vivén végbe, ettől a háborútól visszavonult; ki ez után következett, nem eléggé készséges (rátermett) ily nagy háború vezetésére; egyet követel és kíván

minden szövetséges és polgár erre a háborúra fővezérül, ugyanezen egytől fél az ellenség, ezenkívül senkitől. (6) Mi az ügy, látjátok: most, hogy mit kell tenni, fontoljátok meg. Úgy látszik nekem, hogy először a háború neméről (minőségéről), azután nagyságáról, végül a fővezér választásáról kell szólanom. A háború neme (minősége) olyan, leginkább kell lelkeiteket ösztökélnie és felgyújtani a folytatás buzgalmára (a buzgó folytatásra): amelyben kockán forog a római nép dicsősége, melyet őseitek nektek ugyan minden dologban nagynak, de legnagyobbnak a hadügyben hagyományoztak; kockán forog a szövetségesek és barátok jóléte, melyért a ti őseitek nagy és súlyos háborúkat viseltek; kockán forognak a római nép legbiztosabb és legnagyobb adójövedelmei, melyeknek elvesztésével egyrészt a béke díszét, másrészt a háború segélyforrását keresnétek (nélkülöznétek); kockán forognak sok polgár javai, kikről magatok, az ő és az állam érdekében gondoskodnotok kell.

c) Tárgyi magyarázatok

Mithridates, Pontus királya; célja volt a rómaiakat Ázsiában megtörni. Pompeius legyőzte és ő megölte magát

Tigranes, Mithridates veje és szövetségese

eques, lovagrendi; a római lovagok ezen időben pénzüzlettel foglalkoztak; bizonyos ösz-

szegekért bérbevették a provinciák adóit s ezeket saját embereikkel hajtották be

necessitudo, Cicero maga is lovagrendi családból származott, így a lovagok bizalommal voltak iránta

Bithynia, Kis-Ázsia tartománya, a Márványtenger mellett

Ariobarzanes, Cappadocia királya, a rómaiakkal függő viszonyban volt

L. Lucullus, hadvezér; fényes életmódjáról és költséges lakomáiról ismeretes (lucullusi lakoma). A mithridatesi háborúban eleinte szerencsésen harcolt, utóbb serege fegyelme meglazúlt s helyét elhagyta

Huic qui successerit, Manius Acilius Glabrio hadvezér Lucullus után a mithriadesi háborúban

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

4. ut, finale (célhatározó mellékmondatot köt)

vestris vectigalibus ac sociis dat. összetett ige (infero, 3) mellett

a duobus ... regibus, abl. auctoris

quorum, gen. partitivus

relictus, lacessitus, participium coniunctum, felbontva: qui relictus ... laccesitus est

occasionem oblatam esse, acc. cum inf.

ad occupandam Asiam, célhatározó gerundivum, visszaállítva a gerundium: ad occupandum Asiam

equitibus Romanis, honestissimis viris, dat. auctoris

in vestris vectigalibus exercendis, gerundivum; gerundium: in exercendo vestra vectigalia

occupatae, participium coniunctum, felbontva: quae occupatae sunt

cum illo ordine, abl. socii
5. Bithyniae, gen. e kérdésre hol, a városnevek mintájára
vicos... exustos, acc. cum inf.
vestris vectigalibus, dat. obiectivus
regnum . . . esse . . . in hostium potestate, acc. cum inf.
totum, attributum praedicativum
magnis rebus gestis, abl. absolutus; felbontva: postquam magnae res gestae sunt v. postquam magnas res gessit
ab eo bello, abl. separativus
non satis esse paratum, acc. cum inf.
ad tantum bellum administrandum, gerundivum; a gerundium ugyanúgy van
ab omnibus sociis ac civibus, abl. auctoris
imperatorem, obiectum praedicativum
eundem hunc unum, acc. metuo mellett
ab hostibus, abl. auctoris
6. quae sit, függő kérdés
videtur után nom. cum inf.
de imperatore deligendo, gerundivum; a gerundium: de deligendo imperatorem
eius modi, gen. qualitatis
persequendi, gerundium; gen. obiectivus
quod... debeat, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel (coniunct.)
a maioribus, abl. auctoris
magna... summa, subiectum praedicativum
quibus amissis, abl. absolutus; visszaállítva: si ea amissa sunt
quibus, dat. consulo mellett
a vobis, abl. auctoris
causa, postpositio genitivus-szal

III. Caput.

a) *Szavak.*

7. quoniam, minthogy
adpetens (appetens), -ntis, kívánó, vágyó
appetens gloriae, dicsőségvágyó
praeter (előlj. acc.) mellett, felül
ceteri, -ae, -a, többi
gens, -ntis, nn., nép, nemzet
avidus, 3, vágyó, sovár
avidus laudis, dicsőségvágyó
deleo, 2, -evi, -etum, eltörlök
macula, -ae, nn., folt, szennyfolt
superior, -ius (superus, 3, felső, középfoka) felsőbb, előbbi
concipio, 3, -cepi, -ceptum, összefoglalok, felfogok, szenv.: megfoganok
penitus, teljesen, mélyen
insideo, 2, -sedi, -sessum, ülök, ráesem, tapadok
nimis, szerfölött
inveterasco, 3, -avi, -atum, megöregszem, megrögződöm
civitas, -tatis, nn., állam, város
nuntius, -ii, hn., hírnök, követ, üzenet
significatio, -onis, nn., jelzés
littera, -ae, nn., betű; litterae, -arum, nn., levél, tudomány, irodalom
neco, 1, leölök
trucido, 1, legyilkolok
curo, 1, gondoskodom
non modo ... sed etiam, nemcsak ... hanem ... is
poena, -ae, nn., büntetés
nullus, 3, semmi
dignus, 3, méltó
scelus, -eris, sn. bűn
suscipio, 3, -cepi, -ceptum, magamra vállalok
poenam suscipio, 3, büntetést szenvedek

regno, 1, uralkodom
latebra, -ae, nn., rejtekhely
occulto, 1, elrejtek
emergo, 3, -si, -sum, kimerülök, kivergődöm
patrius, 3, atyai, ősi
hoc est, azaz
lux, -cis, nn., fény; itt: előtér
versor, 1, -satus, forgok, tartózkodom
8. etenim, ugyanis
adhuc, eddig
contendo, 3, -tendi, -tentum, versenyzek, mérkőzöm
imperator, -ris, hn., hadvezér
insigne, -is, sn., jel, jelvény
victoria, -ae, nn., győzelem
reporto, 1, visszahozok
victoriam reporto, 1, győzelmet aratok
triumpho, 1, diadalmenetet tartok
fortis, -e, vitéz
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka,), legfőbb
pello, 3, pepuli, pulsum, elűzök
supero, 1, legyőzök
verum, pedig, de
tribuo, 3, -ui, -utum, juttatok
laudem tribuo, 3, dicsérettel adózom
ago, 3, egi, actum, cselekszem
venia, -ae, nn., bocsánat
veniam do, 1, bocsánatot adok
relinquo, 3, -liqui, -lictum, hátrahagyok
propterea, azért, mert
revoco, 1, visszahívok

b) *Fordítás.*

III. 7. És minthogy ti a többi népeken felül mindig dicsőségre vágyók és dicséretre só-várgók voltatok (a többi népeknél job-

ban . . .), el kell törölni nektek azt az első mithridatesi háborúban esett szennyfoltot, mely már teljesen rátapadt és szerfölött ráz száradt a római nép nevére, hogy az, ki egy napon egész Ázsiában, annyi városban, egy híradásra és egy levélbeli jelzéssel az összes római polgárokat leölette és lemészároltatta, eddig nemcsak semmi, bűnéhez méltó büntez tést nem kapott, de azon időtől fogva már huszonharmadik éve uralkodik és ugy uralz kodik, hogy nem akarja magát elrejteni (nem akar elrejtőzni) sem Pontus, sem Cappadocia rejtekhelyeire, de ki mer jönni atyai országából és a ti adófizetőiteknél, azaz Ázsia fényén (előterén) tanyázni. (8) Ugyanis eddig a mi hadvezéreink azzal a királlyal ugy mérkőztek (harcoltak), hogy tőle győzelmi jeleket, nem győzelmet hozz tak (csikartak ki). Diadalmenetet tartott L. Sulla, diadalmenetet tartott L. Murena Mithz ridates felett, két fölötte vitéz férfiú és igen nagy hadvezér, de úgy triumpháltak, hogy az elűzve és legyőzve is uralkodik. De mégis azon hadvezéreknek dicséretet kell juttatni (dicsérettel kell adózni) azért, amit tettek, bocsánatot adni azért, amit elhagytak, mert Sullát abból a háborúból a haza, Murenát Sulla hívta vissza.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Mithridatico bello superiore, Kr. e. 88—83

cives Romanos omnes necandos... curavit, Mithridates 88-ban egy napon a tartományaiban levő összes rómaiakat, a történetírók szerint 80.000 embert megöletett. Ezzel indult meg a mithridatesi háború

Pontus, Kis-Ázsia egyik tartománya

Cappadocia, Kis-Ázsia egyik tartománya

Asiae luce, a kis-ázsiai római tartományok a legműveltebbek voltak

insignia victoriae, péld. a triumphus, diadalmenet

L. Sulla, római hadvezér és államférfiú, az optimata párt feje, Marius ellenfele; nevét hirhedté tette a proscriptiókkal, ellenfelei tömeges kivégeztetésével

L. Maurena, római hadvezér, ki sikertelenül küzdött Mithridates-szel

Sullam res publica revocavit. Míg Sulla Kis-Ázsiában harcolt, addig Rómában ellenfelei kerekedtek felül s ő erre a hírre hazament

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

quoniam, okhatározó kötőszó

gloriae, laudis, genitivus obiectivus appetens és avidus mellett

delenda est, körülírt igeragozás szenvedő alakja

Mithridatico bello superiore, abl. temporis

concepta, participium coniunctum, felbontva: quae... concepta est

uno die, abl. temporis

tota in Asia, tot in civitatibus, abl. loci

uno nuntio, una significatione, abl. modi

Romanos omnes ... trucidandos (t. i. esse) acc. cum inf.
suo scelere, abl. dignus, 3, mellett
annum iam tertium et vicesimum, acc. temporis
ita regnat, ut, ut consecutivum, coniunct.
latebris, abl. loci
in vestris vectigalibus, in Asiae luce, abl. loci
8. cum illo rege, abl. socii
ita ... ut, ut consecutivum
duo fortissimi viri ... appositio
pulsus superatusque, participium coniunctum, felbontva: quamquam ille pulsus et superatus est
tribuenda, körülírt igeragozás szenvedő alakja
ab eo bello, abl. separationis

IV. Caput.

a) *Szavak.*

9. reliquus, 3, hátralevő
oblivio, -onis, nn., elfeledés
vetus, -eris, régi
comparatio, -onis, nn., szerzés, előkészítés
confero, 3, -tuli, -latum, fordítok
postea, azután
aedifico, 1, építek
orno, 1, felszerelek
classis, -is, nn., hajóhad
exercitus, -us, hn., sereg
permagnus, 3, igen nagy
comparo, 1, összegyűjtök
Bosporanus, 3, bosporusi
finitimus, 3, szomszédos
bellum, infero, 3, -tuli, -latum alicui, háborút indítok vki ellen

simulo, 1, színlelek
legatus, -i, hn., követ
litteras mitto, 3, -si, -ssum, levelet küldök
dux, -cis, hn., vezér
bellum gero, 3, -ssi, -stum, háborút viselek
disiunctus, 3, elkülönített
diversus, 3, különböző
consilium, -ii, sn., terv, szándék
bini, -ae, -a, kettő-kettő
copia, -ae, nn., bőség
copiae, -arum, nn., csapatok
terra marique, szárazföldön és tengeren
anceps, -cipitis, kettős
contentio, -onis, nn., versengés, küzdelem
distringo, 3, -nxi, -ctum, lekötök
imperium, -ii, sn., főhatalom
dimico, 1, harcolok
10. alter, 3, más
pars, -rtis, nn., rész
Sertorianus, 3, Sertorius-féle
Hispaniensis, -e, hispaniai
firmamentum, i, sn., erő, támaszték
robur, -oris, sn., tölgyfa, erő
divinus, 3, isteni
singularis, -e, egyedülálló, kitűnő
depello, 3, -puli, -pulsum, elhárítok
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka). legfő
administro, 1, intézek
initium, -ii, sn., kezdet
res gestae (rerum gestarum nn.), végzett dolgok
praeclarus, 3, igen híres
felicitas, -tatis, nn., szerencse
extremus, 3, (exterus, 3, külső, felsőfoka), legvégső, legutolsó
nuper, minap, imént
accidit, 3, accidit, történik
culpa, -ae, nn., hiba

tribuo, 3, -ui, -utum, juttatok, tulajdonítok
alio loco, más helyen, más alkalommal
verus, 3, igaz
laus, -dis, nn., dícséret, dicsőség
detraho, 3, -xi, -ctum, levonok
falsus, 3, hamis
adfingo, 3, -nxi, -ctum, hozzáköltök
11. dignitas, -tatis, nn., méltóság
exorsus, -us, hn., kezdet
animum suscipio, 3, -cepi, -ceptum, vállalkozom
puto, 1, gondolok, vélek

b) *Fordítás.*

IV. (9.) Mithridates pedig minden hátralevő időt nem a régi háborúnak elfeledtetésére, hanem az új (háború)nak előkészítésére fordította: ki (ez) azután, midőn igen nagy hajóhadat épített és szerelt fel és igen nagy hadsereget gyűjtött össze, amely népekből (csak) lehetett és azt szinlelte, hogy ő a bosporusiak, az ő szomszédjai ellen indít háborút, egészen Hispániába küldött követeket és leveleket azon vezérekhez, kikkel akkor háborút viseltünk, hogy midőn két, a legtávolabb eső és legkülönbözőbb helyeken egy terv szerint két ellenséges sereggel folyt a harc szárazon és tengeren, ti a kettős küzdelemtől lekötve a hatalomért harcoljatok. (10) De mégis az egyik részről fenyegető veszedelem, a sertoriusi és hispaniai, melynek sokkal több ereje és szilárdsága volt, Cn. Pompeius isteni tervével (bölcsességével) és

kiváló vitézségével elhárult, a másik részen L. Lucullus, a nagy férfiú, úgy intézte a dolgot, hogy az ő végzett dolgainak nagy és igen fényes kezdete nem az ő szerencséjének, hanem vitézségének, ez a vége pedig, mi az imént történt, nem hibájának, hanem balszerencséjének tulajdonítandó. De Lucullusról más helyen (alkalommal) fogok szólani, és úgy fogok szólani, polgárok, hogy ne lássék az, hogy az én beszédem valamit levon az ő igazi dicsőségéből, sem hogy hamisat hozzákölt; (11) hogy a ti birodalmatok méltóságáról és dicsőségéről, minthogy az az én beszédem kezdete, mily lelket kell felvennetek (mily lélekkel kell viselkednetek), lássátok.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Bosporanus, a regnum Bosporanum lakója, ezen ország a mai Krim félszigeten terült el s így Mithridates országának szomszédja volt.
Hispania, a mai Spanyolország
Sertorianus; Sertorius-féle. Sertorius, római vezér, Kr. e. 80-ban a hispaniai lázadás élére állott; az ellene küldött legiókkal sikeresen harcolt; Pompeius-szal is dacolt, míg saját alvezére meg nem ölte

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

9. veteris belli, novi, gen. obiectivus
cum, historicum v. narrativum coni.

se... bellum inferre, acc. cum inf.
Bosporanis, finitimis suis, dat. összetett ige (infero, 3,) mellett
quibuscum, abl. socii
ut, finale coniunctivusszal
cum, historicum
duobus in locis, abl. loci
uno consilio, abl. modi
a binis copiis, abl. auctoris
terra marique, abl. loci
ancipiti contentione, abl. rei efficientis
districti, participium coniunctum, felbontva: qui districti estis
10. alterius partis, gen. obiectivus
multo, abl. mensurae
firmamenti ac roboris, gen. quantitatis
divino consilio, singulari virtute, abl. modi
a L. Lucullo, abl. auctoris
ut... videantur, ut consecutivum coni
felicitati, virtuti, culpae, fortunae, dat. obiectivus tribuo mellett
initia illa... tribuenda esse, nom. cum inf.
alio loco, abl. loci
ut... videatur, ut consecutivum
oratione mea, abl. rei efficientis
vera laus... detracta esse, nom. cum inf.
quoniam, okhatározó kötőszó
quem aninum... suscipiendum (t. i. esse) acc. cum inf.
putetis, függő kérdés

V. Caput.

a) *Szavak.*

maiores, -um, hn., ősök
mercator, -ris, hn., kereskedő
navicularius, -ii, hn., hajós

iniiuriosus, 3, igazságtalan
tracto, 1, alqm, bánok vkivel
tot, annyi
nuntius, -ii, hn., hír
neco, 1, megölök
tandem, végre
debeo, 2, -ui, -itum, kellek
legatus, -i, hn., követ
appello, 1, megszólítok
superbus, 3, gőgös
totus, 3, egész
lumen, -minis, sn., fény, szemfény
exstinguo, 3, -nxi, -nctum, kioltok, elpusztítok
inultus, 3, bosszulatlan
patior, 3, passus, tűrök, szenvedek
consularis, -e, consulságot viselt
vinculum, -i, sn., bilincs
verber, -ris, sn., ütés
supplicium, -ii, sn., büntetés
excrucio, 1, kínozok
libertas, -tatis, nn., szabadság
imminuo, 3, -ui, -utum, csökkentek, kisebbítek
fero, 3, tuli, latum, eltűrök
vita, -ae, nn., élet
eripio, 3, -ui, -ptum, elragadok
neglego, 3, -xi, -ctum, elhanyagolok
ius, -ris, sn., jog
legatio, -onis, nn., követség
verbum, -i, sn., szó
violo, 1, sértek
persequor, 3, -secutus, üldözök
interficio, 3, -feci, -fectum, megölök
relinquo, 3, -liqui, -lictum, elhagyok

12. pulcher, 3, szép
tantus, 3, oly nagy
trado, 3, -didi, -ditum, átadok
turpis, -e, rut

accipio, 3, -cepi, -ceptum, kapok
tueor, 2, tuitus, nézek, védek
conservo, 1, megtartok, konzerválok
salus, -ūtis, nn., jólét, érdek
summus, 3, (superius, 3, felsőfoka), igen nagy
discrimen, -minis, sn., válság, veszély
voco, 1, hívok, itt: sodrok
tandem, végre is
expello, 3, -puli, -pulsum, kiűzök
amicus, -i, hn., barát
immineo, 2, -nui, (alci), fenyegetek (vkit)
non solum... sed etiam, nemcsak... hanem... is
inimicus, 3, ellenséges
civitas, -tatis, nn., polgárság, állam, város
cunctus, 3, egész, minden
auxilium, -ii, sn., segítség
propter (elülj. acc.-szal), miatt
magnitudo, -dinis, nn., nagyság
cogo, 3, -ēgi, -actum, kényszerítek
imperator, -ris, hn., fővezér
certus, 3, bizonyos
deposco, 3, -poposci, követelek
praesertim, kivált
alius, 3, más
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
audeo, 2, ausus sum, merek (semideponens ige)
arbitror, 1, vélek, gondolok
13. sentio, 4, -nsi, -nsum, érzek
propter, közel
careo, 2, -rui, nélkülözök (abl.-szal)
aeger, 3, beteg
aegre, nehezen
adventus, -us, hn., megérkezés
nomen, -minis, sn., név
tametsi, ámbár
maritimus, 3, tengeri

venio, 4, veni, ventum, jövök
impetus, -us, hn., támadás
reprimo, 3, -ssi, -ssum, elnyomok
intellego, 3, -lexi, -lectum, észreveszek
retardo, 1, késleltetek
libere, szabadon
loquor, 3, locutus, beszélek
licet, 2, licuit, szabad
tacitus, 3, hallgatag
tacite, csendesen
rogo, 1, kérek
ceteri,, -ae, -a, a többi
provincia, -ae, nn., tartomány
dignus, 3, méltó
existimo, 1, gondolok, tartok
talis, -e, ilyen
commendo, 1, rábizok
magis, inkább
eiusmodi, olyan
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
hostilis, -e, ellenséges
expugnatio, -onis, nn., bevétel
differo, 3, distuli, dilatum, különbözöm
audio, 4, hallok
antea, azelőtt
praesens, -ntis, jelenlevő
temperantia, -ae, nn., mérséklet
mansuetudo, -dinis, nn., szelidség
humanitas, -tatis, nn., emberiesség
beatus, 3, boldog
diu, sokáig
diutissime, legtovább
commoror, 1, időzöm

b) *Fordítás.*

V. Őseink gyakran viseltek háborúkat, ha kereskedőinkkel vagy hajósainkkal kissé igazságtalanul bántak; ti, miután annyi ezer római polgárt egy híradásra és egy időben leöltek, végre is milyen lélekkel kell lennetek? (milyen szándékkal kell...) Minthogy a követeket kissé gőgösen szólították meg, a ti atyáitok Corinthust, egész Görögország szemefényét, el akarták pusztítani: ti engedni fogjátok, hogy az a király bosszulatlanul legyen (maradjon), ki a római népnek consulságot viselt követét bilincsekkel, verésekkel és minden büntetéssel kínozva megölette? Azok nem tűrték a római polgárok szabadságának csökkentését (csorbítását): ti elhanyagoljátok, ha életét elragadják? A követség jogának szóval való megsértését azok üldözték: ti elhagyjátok (bosszulatlanul hagyjátok), hogy a követet minden büntetéssel megölték? (12) Nézzétek (vigyázzatok), nehogy amint azoknak legszebb tette volt nektek a birodalomnak oly nagy dicsőségét (oly dicső birodalmat) átadni, úgy nektek legrútabb tettetek az legyen, hogy azt, amit kaptatok, megvédeni és megtartani nem birtátok.

Mit? (Hogyan?) Azt, hogy a szövetségesek jóléte veszélybe és válságba (válságos veszélybe) sodródik, végre is milyen lélekkel

kell elviselnetek? Országából kiűzetett Ariobarzanes király, a római nép szövetségese és barátja, egész Ázsiát fenyegeti két király, nemcsak nektek (elkeseredett) ellenségeitek, hanem szövetségeseiteknk és barátaitoknak is; minden állam egész Ázsiában és Görögországban a veszély nagysága miatt a ti segítségteket várni kényszerül; egy bizonyos hadvezért követelni tőletek, kivált midőn ti mást küldöttetek, sem nem mernek és azt gondolják, hogy ezt nagy veszély nélkül nem tehetik. 13. Látják és érzik ugyanazt, amit ti, hogy egy férfiú van, kiben minden kiválóság megvan, és hogy az közel van, kit annál keservesebben is nélkülöznek, kinek eljövetelére és nevére (eljövetele és neve hallatára), noha ő a tengeri háborúra jött, mégis észreveszik, hogy az ellenség támadásai visszanyomattak (visszaszorultak) és lanyhultak. Ezek titeket, minthogy szabadon beszélni nem lehet, hallgatagon kérnek, hogy őket is, miként a többi provinciák szövetségeseit, méltóknak tartsátok arra, hogy az ő jólétüket (életüket) olyan férfiúra bizzátok, és ezt annál inkább is (kérik), mivel azon tartományba olyanféle egyéb embereket küldünk fővezéri hatalommal, hogy, noha az ellenségtől megvédnek, mégis az ő megérkezésük a szövetségesek városaiba nem sokat különbözik az ellensé-

ges megszállástól: erről hallották azelőtt, most személyesen látják, hogy oly nagy önmérsékletű, oly szelíd, oly emberséges, hogy azok látszanak legboldogabbaknak, kiknél legtovább időzik.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Corinthum. Corinthust, az ókori Görögország egyik leggazdagabb és legszebb városát L. Mummius, római hadvezér Kr. e. 146 feldúlta, mivel a városbeliek a római követeket megsértették.

Legatum ... consularem. Mithridates Manius Aquillius római követet Lesbosban elfogatta, megcsúfoltatta és kivégeztette.

Ius legationis. A követek személye a népjog szerint szent és sérthetetlen már a régieknél is.

Alium miseritis. A tehetetlen M. Acilius Glabriora céloz a szónok.

Propter. Pompeius akkor Kis-Ázsia partjain tartózkodott

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

Mercatoribus aut navicularis nostris tractatis, abl. absolutus. Az eredeti mellékmondat: si mercatores aut navicularii nostri... tractati erant

tot milibus... necatis, abl. abs. A mellékmondat: postquam tot milia... necata sunt.

civium Romanorum, gen. partitivus

uno nuntio, abl. modi

uno tempore, abl. temporis

quo animo, abl. qualitatis

Corinthum ... exstinctum esse, acc. cum inf.
lumen, appositio
eum regem inultum esse, acc. cum inf.
vinculis, verberibus, omni supplicio, abl. instrumenti
excruciatum, participium coniunctum. Fölbontva: qui excruciatus est
libertatem ... imminutam (esse), acc. cum inf.
vitam ereptam (esse), acc. cum inf.
verbo, abl. modi
violatum, part. coniunctum. Felbontva: quod violatum est
omni supplicio, abl. modi
interfectum, part. coniunct. qui interfectus est.

12. Videte, ne ... Ne finale
ut, hasonlító kötőszó
illis ... vobis, dat. commodi
in periculum ac discrimen, válságos veszély, hendiadys
quo animo, abl. modi
regno, abl. separationis
toti Asiae, dativus immineo mellett
vobis, dat. inimicus mellett
cuncta Asia, Graecia, abl. loci
cum, cum causale coniunctivusszal
se id facere ... posse, acc. cum inf.
sine summo periculo, abl. modi

13. unum virum esse ... acc. cum inf.
quo, abl. inopiae (careo, 2. mellett)
adventu ipso atque nomine, abl. causae
tametsi, megengedő kötőszó
impetus ... repressos esse ... ac retardatos ... acc. cum inf.
quoniam, okhatározó kötőszó
dignos, obiectum praedicativum
quorum, jelzői mellékmondat célhatározó mellékértelemmel: ut eorum ...

tali viro, dat. commendo, 1, mellett
eius modi, gen. qualitatis
etiam si, megengedő kszó
ab hoste, abl. separationis
praesentem, attributum praedicativum
tanta temperantia, tanta mansueudine, tanta humanitate... abl. qualitatis
ut ii, ut consecutivum
beatissimi, subiectum praedicativum

VI. Caput.

a) *Szavak.*

14. qua re, amiért
iniuria, -ae, nn., jogtalanság, sérelem
lacesso, 3, -ivi, -itum, ingerlek
Aetolus, 3, aetoliai
Poenus, 3, pún, karthagói
quantus, 3, mily nagy
studium, -ii, sn., buzgalom
convenit, 4, convenit (me) illik (hozzám)
provoco, 1, kihívok, ingerlek
dignitas, -tatis, nn., méltóság
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
praesertim, kivált
vectigal, -lis, sn., adó
agitur, szó van vmiről (ago, 3, egi, actum, tárgyalok, cselekszem igétől)
ceteri, -ae, -a, a többi
tutor, 1, védelmezek
vix, alig
contentus, 3, megelégedett, megelégedve
opimus, 3, kövér
fertilis, -e, termékeny
ubertas, -tatis, nn., bőség, termékenység
ager, -gri, hn., szántóföld

varietas, -tatis, nn., változatosság
fructus, -us, hn., gyümölcs, termény
magnitudo, -dinis, nn., nagyság
pastio, -onis, nn., legelő
exporto, 1, kiviszek, exportálok
facile, könnyen
antecello, 3, -, felülmulok (alci rei, vmit)
itaque, tehát, ennélfogva
utilitas, -tatis, nn., haszon
pax, -cis, nn., béke
dignitas, -tatis, nn., méltóság
retineo, 2, -nui, -ntum, megtartok
non modo, nemcsak
calamitas, -tatis, nn., szerencsétlenség, baj
metus, -us, hn., félelem
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
15. detrimentum, -i, sn., baj, kár
accipio, 3, -cepi, -ceptum, kapok
detrimentum accipio, 3, kárt vallok, szenvedek
non solum, nemcsak
adventus mali, a baj bekövetkezése
adfero (affero), 3, -tuli, -latum, hozok
calamitatem affero, 3, bajt, szerencsétlenséget okozok
copiae, -arum, nn., csapatok
non longe, nem messze
absum, -esse, afui, távol vagyok
etiam si, még ha, habár
inruptio, -onis, nn., betörés
nullus, 3, egy sem, semmi
irruptionem facio, 3, betörést csinálok
pecua, -orum, (rendesen: pascua, -orum), baromlegelő, baromtenyésztés
relinquo, 3, -liqui, -lilctum, hátrahagyok
agri cultura, -ae, nn., földmivelés
desero, 3, -rui, -rtum, elhagyok
navigatio, -onis, nn., hajózás

conquiesco, 3, -quievi, -quietum, pihenek, szüneteiek
portus, -us, hn., kikötő
decuma, -ae, nn. (a m. decima), tized
scriptura, -ae, nn., írás, legelőpénz
conservo, 1, megőrzök, megtartok
quare, amiért
rumor, -ris, hn., hír
terror, -ris, hn., rettegés
amitto, 3, -misi, -missum, elveszítek
16. tandem, végre is
existimo, 1, gondolok
pensito, 1, fizetgetek
exerceo, 2, -cui, -citum, gyakorlok, kezelek
exigo, 3, -egi, -actum, behajtok
propter, közel
adsum, adesse, affui, jelen vagyok
excursio, -onis, nn., kirohanás, támadás
equitatus, -us, hn., lovasság
perbrevis, -e, igen rövid
aufero, 3, abstuli, ablatum, elviszek
publicanus, -i, hn., adóbérlő
familia, -ae, nn., család, cselédség
saltus, -us, hn., erdőség
custodia, -ae, nn., őrség, őrizet
arbitror, 1, vélek, gondolok
puto, 1, gondolok
fruor, 3, fruitus sum, (aliqua re), élvezek (vmit)
nisi, hacsak nem
fructus, -us, hn., gyümölcs, haszon
ante, előbb
formido, -dinis, nn., félelem
libero, 1, megszabadítok

b) *Fordítás.*

VI. 14. Miért (ezért), ha a mi őseink, noha ők semmi jogtalanság által sem ingereltettek (noha őket... nem ingerelték), szövetségeseik miatt Antiochus-szal, Philippus-szal (Fülöppel), az aetoliaiakkal, a púnokkal háborúkat viseltek, mennyi buzgalommal illik hozzátok, kik sérelmekkel ingerelve vagytok, a szövetségesek jólétét birodalmatok méltóságával védelmezni, kivált mint-hogy legnagyobb adóforrásaitokról van szó. Mert a többi tartományok adója, polgárok, csak annyi, hogy azzal alig lehetünk megelégedve maguknak a tartományoknak védelmére, Ázsia pedig oly kövér és termékeny, hogy úgy földjeinek termékenységére, mint termékeinek változatosságára, valamint legelőinek nagyságára s azon dolgok sokaságára, miket kivisznek, könnyen felülmúl minden földet. És így (ezért) nektek ezt a tartományt, polgárok, ha úgy a háború hasznát, mint a béke méltóságát meg akarjátok tartani, nemcsak a szerencsétlenségtől, hanem a szerencsétlenség félelmétől is meg kell védenetek. 15. Mert a többi dologban, midőn a szerencsétlenség bekövetkezik, akkor szenvedünk kárt; de az adójövedelmekben nemcsak a baj bekövetkezése, hanem maga a félelem is szerencsétlenséget okoz. — Mert, mikor az ellenségnek csapatai nem

messze vannak, még ha semmi betörés nem is történt, mégis a legeltetést abbahagyják, a földművelést elhagyják, a kereskedők hajózása pihen (szünetel). Így sem a kikötőből, sem a tizedekből, sem a legelőpénzből adó nem kapható; miért gyakran egy egész év termése elvész a veszély egy hírére és egy háborús ijedtségre. 16. Végre is tehát mit gondoltok, milyen lelki állapotban vannak vagy azok, kik nekünk adókat fizetnek, vagy azok, kik azokat kezelik és behajtják, midőn két király a legnagyobb seregekkel közel van? midőn a lovasság egy rohama igen rövid idő alatt az egész év adóját elviheti? midőn az adóbérlők úgy gondolják, hogy igen nagy cselédségeik, kiket az erdőkben tartanak, kiket a szántóföldeken, kiket a kikötőkben és őrhelyeken, nagy veszélyben forognak? Vajjon gondoljátok-e, hogy azok a dolgok élvezhetők, hacsak azokat, kik nektek hasznotokra vannak, meg nem óvjátok, nemcsak, mint előbb mondtam, a szerencsétlenségtől, hanem a szerencsétlenségnek a félelmétől is felszabadítva?

c) *Tárgyi magyarázatok.*

cum Antiocho. Antiochus, Syria királya, a rómaiak a pergamumi király és a rhodusiak érdekében harcoltak vele (2. század elején Kr. e.)

cum Philippo. V. Fülöp macedoniai királlyal 200—197 Kr. e. az atheniek érdekében harcoltak a rómaiak.
cum Aetolis. Az aetoliaiak 192—190 Kr. e. Antiochus szövetségében több görög várost megtámadtak, melyekért a rómaiak fegyvert fogtak.
cum Poenis. A pún háborúk azzal indultak meg, hogy a rómaiak védelmükbe vették a mamertinusokat (264) Siciliában. Később a rómaiak harcoltak a punokkal Messanáért, Saguntumért és Massinissa numidiai király érdekében.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

14. qua re, abl. causae
nulla iniuria, abl. causae
lacessiti, partcipium coniunctum. Mondatra bontva: quamquam ipsi non lacessiti sunt
cum Antiocho stb. abl. societatis
quanto studio, abl. modi
vos acc. convenit mellett
iniuriis, abl. causae
provocatos, part. coniunctum; felbontva: qui provocati estis
cum, cum causale (conj)
tanta sunt, ut... ut consecutivum (conj)
ad ipsas provincias tutandas, gerundivum; gerundiummal: ad tutandum ipsas provincias
contenti, subiectum praedicativum
ubertate, varietate, magnitudine, multitudine abl. limitationis
omnibus terris, dat. antecello mellett
a calamitate, a metu, abl. separationis
calamitatis, gen. obiectivus
est defendenda, körülirt igeragozás szenvedő alakja

15. cum, temporale (ind.)
nam cum, cum temporale
agri, gen. obiectivus
quare, abl. causae
uno rumore, abl. causae
uno terrore, abl. causae
belli, gen. obiectivus
16. quo animo, abl. qualitatis
cum, cum historicum (coni)
cum maximis copiis, abl. socii
perbrevi tempore, abl. temporis
in saltibus stb. abl. loci
magno periculo, abl. modi
illis rebus, abl. instrumenti fruor mellett
vobis, dat. obiectivus
fructui, dat. finalis
calamitate, abl. separationis
calamitatis, gen. obiectivus
formidine, abl. separationis
liberatos, participium coniunctum, felbontva: qui liberati sunt

VII. Caput.

a) *Szavak.*

17. quidem, ugyan
neglego, 3, -lexi, -lectum, elhanyagolok
extremus, 3, legvégső, (exterus, 3, külső, felső-(foka)
propono, 3, -sui, -stum, célul tűzök ki
genus, -neris, sn., nem
bonum, -i, sn., jó, java vkinek
pertineo, 2, -nui, -ntum ad aliquid, tartozom vmire
sapientia, -ae, nn., bölcseség
ratio, -onis, nn., ész

rationem habeo, 2, -ui, -itum, megfontolok, gondoskodom
diligenter, szorgalmasan, figyelmesen
honestus, 3, tisztességes
ornatus, 3, díszes, tisztelt
ratio, -onis, nn., itt: számítás
copia, -ae, nn., bőség; itt: pénz, vagyon
confero, 3, -tuli, -latum, fordítok
fortuna, -ae, nn., szerencse
fortunae, -arum, nn., vagyon
cura, -ae, nn., gond
debeo, 2, -ui, -itum, tartozom
etenim, ugyanis
vectigal, -lis, sn., adó
nervus, -i, hn., ideg, erő
duco, 3, -xi, -ctum, vezetek; itt: tartok
certe, bizonyára
ordo, -dinis, hn., rend
exerceo, 2, -cui, -citum, gyakorlok, kezelek
firmamentum, -i, sn. erő, támasz
recte, helyesen
18. deinde, azután
gnavus, 3, munkás
industrius, 3, szorgalmas
partim, részint
negotior, 1, üzlettel foglalkozom, üzletezem
absens, -ntis, távollevő
consulo, 3, -lui, -ltum, alci, gondoskodom vkiről
pecunia -ae, nn., pénz
colloco, 1, elhelyezek
humanitas, -tatis, nn., emberiesség
numerus, -i, hn., szám
calamitas, -tatis, nn., baj, szerencsétlenség
prohibeo, 2, -bui, -bitum, visszatartok, megóvok
seiungo, 3, -nxi, -nctum, elkülönítek
parvi refert, nem sokat nyom a latban

amitto, 3, -si, -ssum, elveszítek
victoria, -ae, nn., győzelem
recupero, 1, visszaszerzek
redimo, 3, -emi, -emptum, visszavesz, újra kibérel
facultas, -tatis, nn., tehetség, lehetőség
propter, (előlj. acc.-szal), -ért, miatt
voluntas, -tatis, nn., akarat
timor, -ris, hn., félelem
19. idem, eadem, idem, ugyanaz
initium, -ii, sn., kezdet
Asiaticus, 3, ázsiai
doceo, 2, -cui, -ctum, oktatok
quidem, ugyan
memoria, -ae, nn., emlékezet
retineo, 2, -ui, -ntum, visszatartok
memoria retineo, 2, emlékezetben tartok
permultus, 3, igen sok
scio, 4, -ivi, -itum, tudok
solutio, -onis, nn., fizetés
impedio, 4, -ivi, -itum, megakadályozok
fides, -ei, nn., hitel
concido, 3, -cidi, összeesem, összeomlom
plures, -a, több (multus, 3, sok, középfoka)
traho, 3, -xi, -ctum, vonok, húzok
prohibeo, 2, -ui, -itum, óvok
credo, 3, -didi, -ditum, hiszek
ratio pecuniarum, pénzügy, pénzüzlet
forum, -i, sn., piac, forum
versor, 1, forgok
implico, 1, -ui, -itum, bonyolitok, összekapcsolok
cohaereo, 2, -si, -sum, összefüggök
ruo, 3, -rui, -rutum, rohanok, összeomlom
labefacio, 3, -feci -factum, megingatok
motus, -us, hn., mozgás, mozgalom
quare, amiért, azért
dubito, 1, kételkedem, vonakodom

studium, -ii, sn., buzgalom
incumbo, 3, -cubui, -cubitum, nekifekszem
coniungo, 3, -nxi, -nctum, összekötök
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek

b) *Fordítás.*

VII. 17. És ugyan azt sem szabad nektek elhanyagolnotok (figyelmen kívül hagyno=tok), amit én, mint utolsót (utoljára) tűztem ki célul, midőn a háború neméről (minőségé=ről) akartam (kezdtem) beszélni, ami sok római polgár javaira vonatkozik, kikről nek=tek bölcseségtekhez képest figyelmesen gon=doskodnotok kell. Mert az adóbérlők is, a legtisztességésebb és legtiszteletreméltóbb emberek, az ő számításaikat (üzletüket) és pénzvagyonukat arra a tartományra fordí=tották, (abba a tartományba fektették), kik=nek maguknak dolga és vagyona nektek magukban gondotok tárgya kell legyen, (kik=nek ügyeire és vagyonára nektek magatok=nak gondolnotok kell); ugyanis, ha az adó=kat mindig az állam életerőinek tartottuk, mindenesetre azt a társadalmi rendet, mely azokat kezeli, a többi rendek (osztályok) támaszának helyesen fogjuk mondani. 18. Azután egyéb rendekből (társadalmi osztá=lyokból) a munkás és szorgalmas emberek részint maguk üzleteznek Ázsiában, kikről nektek távollétükben is gondoskodnotok kell, részint azoknak nagy pénze (pénzösz=

szege) van azon provinciában elhelyezve. Tehát a ti emberiességtek feladata lesz, hogy polgártársaitok nagy számát a csapástól megóvjátok, bölcseségteké lesz belátni, hogy sok polgár szerencsétlensége a hazától (a haza ügyétől) el nem választható. Egyéb= iránt először az keveset nyom a latban, hogy az adóbérlők elvesztett adójövedelmeiket győzelmünkkel visszaszerzik; ugyanis ugyan= azoknak nem is lesz meg egy újrabérlés lehe= tősége a szerencsétlenség miatt, sem mások= nak akarata (kedve) a félelem miatt. 19. Azután, amire minket ugyanez az Ázsia és ugyanaz a Mithridates az ázsiai háború ele= jén megtanított, azt ugyan mindenesetre a szerencsétlenségen okulva, emlékezetünkben meg kell tartanunk. Mert akkor, mikor Ázsiában igen sokan nagy vagyonokat vesztettek el, tudjuk, hogy Rómában a fize= tés megakadásával a hitel(élet) összeomlott (megszünt). Ugyanis nem veszthetik el egy államban sokan vagyonukat és javaikat, (a nélkül), hogy többeket ne rántanának ma= gukkal ugyanazon szerencsétlenségbe. Amely (ezen) veszélytől óvjátok meg az államot és higyjétek nekem azt, amit magatok is lát= tok: ez a hitel és pénzüzlet, mely Rómában, mely a forumon forog (van), összekötve van az ázsiai pénzügyekkel és összefügg velük, azok nem omolhatnak össze anélkül, hogy

ezek ugyanazon megmozdulás (rázkódás) következtében meginogva össze ne omoljanak. Amiért (ezért) vigyázzatok, hogy vajjon szabad-e nektek haboznotok minden buzgalommal annak a háborúnak nekifeküdni, melyben a ti nevetek dicsősége, a szövetségesek jóléte, a legnagyobb adóforrások, igen sok polgár javai védelmeztetnek az állammal (az állam érdekével) összekötve (kapcsolatban).

c) *Tárgyi magyarázatok.*

ceterorum ordinum. Kiváltságos rendek voltak Rómában az ordo senatorius (senatorok rendje) és ordo equester (lovagok rendje)

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

17. vobis, dat. obiectivus
extremum obiectum praedicativum
cum, historicum (coniunct.-szal)
essem dicturus a körülírt igeragozás cselekvő alakja (coniunct. fut. perf.)
quorum, gen. obiectivus
habenda est, a körülírt igeragozás szenvedő alakja (ind. praes. imperf.)
curae, dat. finalis
vectigalia nervos esse... acc. cum inf. (duximus után)
firmamentum, obiect. praedicat.
eum ordinem... firmamentum esse... acc. cum inf.

18. in Asia, abl. loci

quibus, dat. consulo mellett
absentibus, attributum praedicativum
eorum, gen. partitivus
in ea provincia, abl. loci
collocatas, obiectum praedicativum, egyszersmind participium coniunctum. Felbontva: quae collocatae sunt.
humanitatis vestrae, gen. proprietatis
vestrorum civium, gen. partitivus
calamitate, abl. separativus
sapientiae, gen. proprietatis (bölcseségtek dolga...)
calamitatem... seiunctam esse, acc. cum inf. (videre után)
a re publica, abl. separativus
parvi, gen. pretii
publicanos... recuperare, acc. cum inf. (refert után)
nostra victoria, abl. modi
redimendi, gerundium gen. (gen. obiectivus)
19. quod névmási accusativus doceo, 2, mellett
quod nos, kettős acc. doceo mellett
initio, abl. temporis
calamitate, abl. causae (v. rei efficientis)
docti, part. coniunctum; felbontva: qui docti sumus
memoria, abl. instrumenti
tum, cum, cum temporale (ind.)
in Asia, abl. loci
Romae, gen. városneveknél e kérdésre hol?
solutione impedita, abl. absolutus; felbontva: postquam (v. si) solutio impedita est
una in civitate, abl. loci
ut non plures, ut consecutivum (coniunct.)
a quo periculo, abl. separationis
pecuniarum, gen. obiectivus
Romae, gen. városnévnél e kérdésre hol?
in foro, abl. loci

cum illis pecuniis Asiaticis, abl. societatis
eodem motu, abl. rei efficientis
labefacta, part. coniunctum; felbontva: quae labefacta est v. si ea labefit
qua re, abl. causae
ne non, ne finale (coni.)
dubitandum sit, a körülirt igeragozás szenvedő alakja (coni. praes. imperf.)
omni studio, abl. modi
coniunctae, participum coinunctum; felbontva: quae coniunctae sunt
cum re publica, abl. socii.

VIII. Caput.

a) *Szavak.*

20. Quoniam, minthogy
paucus, 3, kevés
necessarius 3, szükséges
gero, 3, -ssi, -stum, viselek, folytatok (háborút)
pertimesco, 3, timui, félek
laboro, 1, dolgozom, törekszem
forte, esetleg, véletlenül
diligenter, szorgalmasan, figyelmesen
provideo, 2, -vidi, -visum, előrelátok, gondoskodom
contemno, 3, -mpsi, -mptum, megvetek
intellego, 3, -lexi, -lectum, észreveszek
impertio, 4, -ivi, -itum, osztok, juttatok
laus, -dis, nn., dicséret
fortis, -e, vitéz
sapiens, -ntis, bölcs
debeo, 2, -bui, -bitum, kellek
adventus, -us, hn., megérkezés
orno, 1, feldiszítek, felszerelek, ellátok
clarus, 3, híres
amicus, 3, barátságos

obsideo, 2, -sedi, -sessum, megszállok, ostromlok
multitudo, -dinis, nn., sokaság
oppugno, 1, ostromlok
vehemens, -ntis, erős
vehementer, erősen
virtus, -tutis, nn., erény, vitézség
assiduitas, -tatis, nn., kitartás
consilium, -ii, sn., terv, okosság
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
obsidio, -onis, nn., ostrom
libero, 1, megszabadítok
21. classis, -is, nn., hajóhad
ornatus, 3, díszes, felszerelt
dux, -cis, hn., vezér
Sertorianus, 3, Sertoriusféle
studium, -ii, sn., buzgalom, pártszenvedély
odium, -ii, sn., gyűlölet
inflammo, 1, felgyújtok, lángra gyújtok
rapio, 3, -pui, -ptum, ragadok
supero, 1, felülmúlok, legyőzök
deprimo, 3, -pressi, -pressum, elnyomok
praeterea, azonkívül
proelium, -ii, sn., ütközet
deleo, 2, -evi, -etum, eltörlök, elpusztítok
patefacio, 3, -feci, -factum, megnyitok
antea, azelőtt
aditus, -us, hn., bejárás
ex omni aditu, mindenfelől
claudo, 3, -si, -sum, zárok, elzárok
oppidum, -i, sn., város
domicilium, -ii, sn., lakás
refertus, 3, tele
permultus, 3, igen sok
aditus, -us, hn., megérkezés
capio, 3, cepi, captum, elfoglalok

spolio, 1, megfosztok
regnum, -i, sn., ország
patrius, 3, atyai, ősi
alius, -a, -ud, más
gens, -ntis, nn., nép
supplex, -icis, könyörgő
confero, 3, -tuli, latum, összehordok
me confero, 3, menekülök
salvus, 3, ép, sértetlen
integer, 3, ép, érintetlen
vectigal, -lis, sn., adó
gero, 3, -ssi, -stum, végzek, véghez viszek
satis, eléggé
opinor, 1, gondolok, vélek
obtrecto, 1, korholok, gáncsolok
lex, -gis, nn., törvény
causa, -ae, nn., ügy
similiter, hasonlóképen
laudo, 1, dicsérek

b) *Fordítás.*

VIII. Minthogy a háború minőségéről szóltam, most a nagyságáról fogok keveset (röviden) szólani. Ugyanis mondható az, hogy a háború neme (minősége) olyan szükséges (a háború minőségénél fogva oly szükséges), hogy viselni kell, nem oly nagy, hogy félni kellene tőle. Miben (e tekintetben; itt) leg⸗inkább kell törekedni, nehogy esetleg nek⸗tek azok, mikről a legfigyelmesebben kell gondoskodni, megvetendőknek tünjenek fel. És hogy mindenki belássa, hogy én L. Lu⸗cullusnak annyi dícséretet juttatok, ameny⸗

nyi kell egy vitéz férfiúnak, bölcs embernek és nagy hadvezérnek (amennyi megillet egy vitéz férfiút...), mondom, (kijelentem), hogy annak megérkezésekor Mithridatesnek igen nagy seregei minden dologgal el voltak látva és fel voltak szerelve és hogy ugyan-azon király Ázsia leghíresebb és nekünk (irántunk) legbarátságosabb városát, a cyzi-cusiakét (Cyzicust) igen nagy sokasággal megszállta és igen hevesen ostromolta, me-lyet L. Lucullus vitézségével, kitartásával, okosságával az ostrom legfőbb veszélyeitől megszabadított: (21) hogy ugyanaz a hadve-zér a nagy és felszerelt hajóhadat, mely a Sertorius-féle vezérek által szenvedélytől és gyűlölettől lángolva Italia felé ragadtatott (törekedett), legyőzte és megsemmisítette; azonkívül az ellenségnek igen nagy seregeit sok ütközetben megsemmisítette és megnyi-totta a mi seregeink számára Pontust, mely azelőtt a római népnek minden bejárat fe-lől (mindenfelől) el volt zárva; Synopét és Amisust, amely városokban voltak a király lakásai, minden dologgal felszerelve és telve és Pontusnak és Cappadociának igen sok egyéb városát egy odamenetelre és megér-kezésre (mindjárt megérkeztekor) elfoglalta: a király megfosztatva atyai és ősi országá-tól más királyokhoz és más népekhez mene-kült könyörögve: és mindezt a római nép

szövetségeseinek épségével (bántódása nélkül) és az adók érintetlenségével vitte véghez. Ugy vélem, hogy ez elég dícséret és annyira, polgárok, hogy azt ti (is) belátjátok, hogy azok közül, kik ennek a törvénynek és ügynek ellene vannak, L. Lucullust erről a helyről hasonlóan senki nem dícsérte.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Cyzicenorum. Cyzicenus a. m. Cyzicus lakója. Cyzicus a Márvány-tenger partján fekszik.

classem magnam. Lucullus az Aegei tengeren megverte Mithridates 50 hajóból álló hajóhadát.

Synope, Amisus. Pontus fővárosa Synope volt, Mithridates szülővárosa. A Fekete tenger déli partján feküdt.

ad alios reges. Mithridates 71-ben előbb Tigranes arméniai királyhoz, majd Arsaces parthus királyhoz menekült.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

20. quoniam, okhatározó kötőszó (ind.)

belli genus esse... acc. cum inf. (dici-től függ)

ita... ut, ut consecutivum (coni.)

laborandum est, körülírt igeragozás szenvedő ind. praes. imperf.

ne, finale

ea contemnenda esse, nom. cum inf. (videantur után)

atque ut, ut finale

me... impertire, acc. cum inf.

laudis, gen. quantitatis

forti viro stb. dat. obiectivus
adventu, abl. temporis
maximas ... copias ... fuisse acc. cum inf.
omnibus rebus, abl. copiae
urbemque ... obsessam esse ... et oppugnatam, acc. inf.
nobis, dat. amicus mellett.
ab eodem imperatore, abl. auctoris
maxima multitudine, abl. instrumenti
21. virtute, assiduitate, consilio, abl. modi
summis periculis, abl. separationis
ab eodem imperatore, abl. auctoris
classem magnam ... superatam esse atque depressam, acc. cum inf.
ducibus Sertorianis, abl. auctoris
studio atque odio, abl. causae
inflammata, participium coniunctum; felbontva: quae inflammata est
magnas copias ... deletas (esse), acc. cum inf.
multis proeliis, abl. modi
patefactumque (esse) ... Pontum, acc. cum inf.
nostris legionibus, dat. commodi
populo Romano, abl. commodi
quibus in oppidis, abl. loci
omnibus rebus, abl. instrumenti
uno aditu adventuque, abl. temporis
spoliatum, participium coniunctum, felbontva: qui spoliatus est
regno patrio atque avito, abl. separationis
supplicem, attributum praedicativum
salvis sociis, abl. abs. Az eredeti mellékmondat: cum socii salvi essent
integris vectigalibus, abl. abs. A mellékmondat: cum vectigalia integra essent
laudis, gen. quantitatis
ita, ut, ut consecutivum
a nullo, abl. auctoris
istorum, gen. partitivus

legi atque causae dativus obtrecto mellett
L. Lucullum... esse laudatum, acc. cum inf.

IX. Caput.

a) *Szavak.*

22. requiro, 3, -sivi, -situm, kérdezek
fortasse, talán
quem ad modum, hogyan?
cum haec ita sint, minthogy a dolog így áll
reliquus, 3, hátralevő
cognosco, 3, -gnovi, -gnitum, megismerek, megtudok
sine causa, ok nélkül
quaero, 3, -sivi -situm, kérdezek
regnum, -i, sn., ország
profugio, 3, -fugi, menekülök
idem, eadem, idem, ugyanaz
quondam, egykor
praedico, 1, magasztalok, állítok
fuga, -ae, nn., menekülés
frater, -tris, hn., testvér
membrum, -i, sn., tag
locus, -i, (tbs loci és loca), hely
parens, -ntis, hn. és nn. szülő, atya
persequor, 3, secutus, üldözök
dissipo, 1, szétszórok
collectio, -onis, nn., összeszedés
dispergo, 3, -si, -sum, szétszórok
maeror, -ris, hn., bánat, fájdalom
patrius, 3, atyai
celeritas, -tatis, nn., gyorsaság
retardo, 1, késleltetek
vis, vim, vi, tbs. vires, virium, nn., erő, mennyiség
aurum, -i, sn., arany
argentum, -i, sn., ezüst

pulcher, 3, szép
res pulcherrimae, drága kincsek
maiores, -rum, hn., ősök
accipio, 3, -cepi, -ceptum, kapok
superior, -ius (superus, 3, középfoka), előbbi
totus, 3, egész
diripio, 3, -pui, -reptum, összerabolok
congero, 3, -ssi, -stum, összegyűjtök
relinquo, 3, -liqui, -lictum, hátrahagyok
colligo, 3, -legi, -lectum, összeszedek
diligenter, szorgalmasan, buzgón
manus, -us, nn., kéz
e manibus effugio, 3, -fugi, vkinek kezei közől kimenekülök
studium, -ii, sn., buzgalom
laetitia, -ae, nn., öröm
23. timor, -ris, hn., félelem
Armenius, 3, armeniai, örmény
excipio, 3, -cepi, -ceptum, fogadok
diffido, 3, diffisus, nem bízom (semideponens ige)
confirmo, 1, megerősítek, megvigasztalok
adfligo, (affligo), 3, -lixi, -flictum, lesújtok
erigo, 3, -rexi, -rectum, felemelek, felbátorítok
perdo, 3, -didi, -ditum, elveszítek
perditus, 3, elveszett
recreo, 1, felfrissítek, megmentek, új életre serkentek
postea, azután
exercitus, -us, hn., sereg
gens, -ntis, nn., nép
concito, 1, felizgatok
metus, -us, hn., félelem
iniicio, 3, -ieci, -iectum, beledobok, beoltok
metum iniicio alicui, félelmet öntök vkibe
natio, -onis, nn., nemzet
nunquam, soha
lacesso, 3, -ivi, -itum, háborgatok

tempto, 1, kipróbálok, megkisértek
puto, 1, gondolok
gravis, -e, súlyos
vehemens, -ntis, szenvedélyes, felháborító
opinio, -onis, nn., hit, vélemény
barbarus, 3, műveletlen, barbár
pervado, 3, -si, -sum, megtámadok, megszállok
animum pervadit, gyökeret ver a lélekben
fanum, -i, sn., szentély, templom
locuples, -letis, gazdag
religiosus, 3, vallásos, vallásos tiszteletben részesülő
diripio, 3, -ripui, -reptum, kirabolok
ora, -ae, nn., vidék, táj ék
adduco, 3, -xi, -ctum, odavezetek
novus, 3, új
terror, -ris, hn., rettegés
tametsi, ámbár
capio, 3, cepi, captum, elfoglalok
proelium, -ii, sn., csata, ütközet
utor, 3, usus aliqua re, használok vmit
proeliis utor, 3, csatákat vívok
secundus 3, kedvező
nimius, 3, tulságos
longinquitas, -tatis, nn., messzeség, távolság
desiderium, -ii, sn., vágy
commoveo, 3, -movi, -motum, megmozdítok, nyugtalanítok

24. hic, itt
extremus, 3, (exterus, 3, felsőfoka) legvégső, legutolsó
miles, -litis, hn., katona
reditus, -us, hn., visszatérés
maturus, 3, korai, érett, gyors
processio, 3, -onis, nn., előhaladás
quaero, 3, -sivi, -situm, kívánok
manus, -us, nn., csapat
adventicius, 3, jövevény

auxilium, -ii, sn., segítség
iuvo, 1, iuvi, -iutum, segítek
fere, körülbelül
fio, fieri, factus, leszek (történik)
soleo, 2, solitus, szoktam
accipio, 3, -cepi, -ceptum, hallok
fortuna, -ae, nn., szerencse, balsors
facile, könnyen
ops, opis, nn., segítség
adlicio, 3, -licui, -licitum, odacsalok
misericordia, -ae, nn., könyörület
maxime, leginkább
vivo, 3, -xi, -ctum, élek
nomen, -minis, sn., név
regalis, -e, királyi
sanctus, 3, szentséges
25. itaque, tehát
vinco, 3, vici, victum, legyőzök
efficio, 3, -feci, -fectum, kiviszek, kieszközlök
tantum ... quantum ... annyit, amennyit
incolumis, -e, sértetlen, ép
audeo, 2, ausus, merek
opto, 1, kívánok
recipio, 3, -cepi, -ceptum, befogadok
me recipio, visszavonulok
contentus, 3, megelégedett
praeter, (előlj. acc.-szal), mellett, kivül
praeter spem, reményen felül
accidit, 3, accidit, történik
posteaquam, miután
pello, 3, pepuli, pulsum, elűzök
terra, -ae, nn., föld
attingo, 3, -tigi, -tactum, érintek
clarus, 3, híres
victor, -ris, győztes
impetus, -us, hn., támadás
impetum facio, 3, támadást intézek
sino, 3, sivi, situm, hagyok

res Romanae, a római történet
scribo, 3, -psi, -ptum, irok
praetereo, 4, -ivi, -itum, mellette elmegyek, mellőzök
calamitas, -tatis, nn., szerencsétlenség
auris, -is, nn., fül
nuntius, -ii, hn., hirnök
sermo, -monis, hn., beszéd, szóbeszéd
rumor, -ris, hn., hir
adfero (affero), 3, -tuli, -latum, hozzáviszek
26. malum, -i, sn., baj
gravis, -e, súlyos
offensio, -onis, nn., sérelem
belli offensio, háborús kudarc
aliqua ex parte, némi részből
incommodum, -i, sn., kellemetlenség, baj
medeor, 2, gyógyítok (alci, vkit)
fortasse, talán
iussus, -us, hn., parancs
cogo, 3, coëgi, coactum, kényszerítek
imperium, -ii, sn., fővezéri hatalom
diuturnitas, -tatis, nn., hosszúság, tartósság
modus, -i, hn., mérték, mód
statuo, 3, -ui, -utum, határozok
modum statuo, 3, mértéket, határt szabok
vetus, -eris, régi
exemplum, -i, sn., példa
stipendium, -ii, sn., zsold, katonai szolgálat
stipendio confectus, 3, katonai szclgálatban kimerűlt, kiszolgált
dimitto, 3, -si, -ssum, elbocsátok
trado, 3, -didi, -ditum, átadok
consulto, szándékosan
coniectura, -ae, nn., következtetés
perspicio, 3, spexi, -spectum, átlátok
coniungo, 3, -nxi, -ctum, összekötök; itt: szövetkezve viselek
potens, -ntis, hatalmas

renovo, 1, megujítok
agito, 1, hányok-vetek, fellázítok
suscipio, 3, -cepi, ceptum, magamra vállalok
integer, 3, ép, sértetlen
verbum, -i, sn., szó
verba facio, 3, feci, factum, szólok, szót emelek
necessarius, 3, szükséges
magnitudo, -dinis, nn., nagyság
periculosus, 3, veszedelmes
restat, 1, restitit, hátra van
deligo, 3, -legi, -lectum, választok
praeficio, 3, -feci, -fectum, élére állítok

b) *Fordítás.*

IX. 22. Kérdeztetnék talán most (Talán most azt kérdezhetné valaki), hogyha ezek így vannak (ha a dolog így áll), mi módon (hogyan) lehetne nagy a hátralévő háború (a háború hátralevő része). Tudjátok meg, polgárok, ugyanis ez, úgy látszik. nem ok nélkül kérdezhető. Először Mithridates úgy menekült az ő országából, mint állítólag ugyanazon Pontusból ama Medea menekült egykor, kiről azt mondják, hogy menekülésében testvérének tagjait szétszórta azon helyeken, merre atyja őt üldözte, hogy azon szétszórt tagok összeszedése és az atyai fájdalom az üldözés gyorsaságát lassítsa. Igy Mithridates menekülésében igen nagy mennyiségű aranyat, ezüstöt és mindenféle gyönyörű dolgot (műkincset), melyeket egyrészt őseitől kapott, másrészt ő maga az

előbbi háborúban egész Ázsiából összerabolva országába hordott össze, mind Pontusban hagyta. Míg ezeket a mieink mind (kelleténél) gondosabban összegyűjtik, a király maga kezeikből (kezeik közől) kimenekül. Igy azt az üldözés buzgalmában a bánat, ezeket az öröm késleltette (tartóztatta fel).

23. Ezt abban a félelemben és menekülésben Tigranes, arméniai király fogadta be és a dolgaiban (ügyeiben) nem bízót megerősítette (megvígasztalta), a lesújtottat felemelte és az elveszettet felélénkítette (új életre serkentette). Kinek (ennek) országába miután Lucius Lucullus sereggel jött, több nép felizgult (fellázadt) a mi fővezérünk ellen. Ugyanis félelem fogta el azokat a nemzeteket, melyeket a római nép sohasem gondolt háborúval háborgatni vagy ingerelni: volt még egy más súlyos és felháborító vélemény (balhit), mely megszállta a barbár népek lelkeit, hogy a leggazdagabb és legnagyobb vallásos tiszteletben részesülő szentély kirablása végett vezették azon tájakra a mi hadseregünket. Igy sok és nagy nemzet új ijedelem és félelem miatt lázongott. A mi seregünk pedig, ámbár Tigranes országából a fővárost elfoglalta és kedvező ütközetet vívott, mégis a helyek túlságos távolsága és övéi után való vágyódása miatt nyugtalankodott.

24. Itt már többet nem fogok mondani; ugyanis a vége az lett, hogy azon helyekről a mi katonáinktól inkább a gyors visszatérést, mintsem a további előnyomulást kivánták. Mithridates pedig egyrészt saját seregét már megerősítette, másrészt azoknak, kik az ő országából összegyűltek és sok király és nemzet jövevénycsapataitól segíttetett (segítséget nyert). Mert ugy hallottuk, hogy körülbelül úgy szokott történni, hogy a királyok sújtó balszerencséje könnyen csábít könyörületre sok hatalmast, leginkább azok közől, kik vagy királyok, vagy királyságban élnek, hogy azoknak a királyi név nagynak és szentnek látszik 25. Igy tehát legyőzetve annyit ki tudott vinni, amennyit sértetlenül (míg hatalma érintetlen volt) sohasem mert kivánni. Mert midőn országába visszavonult, nem elégedett meg azzal, ami neki reményén felül történt, hogy azt a földet, miután elűzetett, valaha érinthesse, de híres és győztes seregünk ellen támadást intézett. Hagyjátok e helyen, polgárok, hogy, miként a költők szokták, kik a római dolgokat (történetet) írják, mellőzzem el a mi szerencsétlenségünket, mely oly nagy volt, hogy azt a fővezér füleihez nem a csatából egy hírnök, hanem a szóbeszédből a hír hozta meg. 26. Itt ebben a bajban és a legsúlyosabb hadi kudarcban L. Lucullus, ki mégis

némi részből azokat a bajokat talán orvo-solhatta volna, a ti parancsotoktól kénysze-rítve, minthogy jónak láttátok fővezéri ha-talma hosszadalmasságának (hosszúra nyúlt fővezéri hatalmának) régi példa szerint ha-tárt szabni, a katonák egy részét, kik már a katonai szolgálatban kimerültek, elbocsá-totta, más részét Manius Glabriónak átadta. Sokat szántszándékkal mellőzök; de azt ti következtetéssel (ha helyesen következtet-tek,) lássátok be, mily naggyá lett az a há-ború, melyet együtt viselnek (szövetkezve viselnek) a leghatalmasabb királyok, meg-újítanak felizgatott nemzetek, magukra vál-lalnak érintetlen népek s új vezérünk vesz át a régi sereg elűzetése után. Ugylátszik nekem, hogy elég sok szót ejtettem arra (hosszan szóltam), miért szükséges ez a há-ború minőségénél fogva, mily veszedelmes nagyságánál fogva: hátra van, hogy ezen há-borúra választandó és nagy dolgok élére he-lyezendő fővezérről szóljak.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Medea. Midőn Medea Jásonnal s az arany-gyapjúval Colchisból megszökött, kis öccsét Absyrtust magával vitte, s midőn észre-vette, hogy atyja, Aietes üldözi, Absyrtust feldarabolta, tagjait a tengerbe vetette. Míg Aietes a szétszórt tagokat összeszedegette, azalatt Medea elmenekült

bello superiore. E háborút Mithridates Sulla és Murena ellen viselte
Tigranes, Armenia királya, fővárosa Tigranocerta
Fani locupletissimi et religiosissimi. Elymaisban, a Perzsa-öböl mellett, Nanaea istennőnek gazdag kápolnája volt
Urbem. Tigranocerát Lucullus 89-ben foglalta el.
Impetum fecit. Mithridates 67-ben Triarius római vezér seregét Pontusban teljesen tönkreverte

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

22. cum, causale (coni.)
sine causa, abl. modi
e suo regno, abl. separationis
Medea illa... profugisse dicitur, nom. cum. inf.
in iis locis, abl. loci
qua, abl. loci
quam (praedicant)... dissipavisse, acc. cum inf.
eorum collectio dispersa, hypallage, jelzőcsere, e h. eorum (membrorum) dispersorum collectio
ut... retardaret, ut finale (coni.).
fugiens, part. coniunctum. A mondat visszaállítva: cum fugeret.
auri, argenti stb. gen. quantitatis
bello superiore, abl. temporis
direptas, part. coniunctum, e h. quas diripuit
in Ponto, abl. loci
e manibus, abl. separationis
persequendi, gerundium gen. (gen. obiectivus)
23. diffidentem, adflictum, perditum... part. coniunctum. E h. qui diffisus est, qui afflictus, perditus est

cum exercitu, abl. societatis
iis nationibus, dat. összetett ige (iniectus) mellett
lacessendas, temptandas, obiectum praedicat.
bello, abl. modi
fani locupletissimi et religgiosissimi diripiendi causa, gerundivum. A gerundium így hangzik: fanum locupletissimum et religiosissimum diripiendi causa
nostrum exercitum adductum esse, acc. cum. inf.
novo quodam terrore ac metu, abl. causae
proeliis secundis, abl. instrumenti usus mellett
nimia lonquitate, desiderio, abl. causae
suorum, gen. obiectivus
24. extremum, ut, ut consecutivum (coni.)
a militibus nostris, abl. auctoris
magnis adventiciis auxiliis, abl. rei efficientis
hoc sic fieri solere, acc. cum. inf.
ut regum . . . ut consecutivum (coni.)
iis, dat. commodi
magnum et sanctum, obiectum praedicativum
nomen regale magnum esse videatur, nom. cum. inf.
25. victus, part. coniunctum. Felbontva: quamquam victus erat
contentus, subiectum praedicativum
cum, historicum
eo, abl. copiae
contentus, subiectum predicativum
ut illam . . . ut consecutivum
hoc loco, abl. loci
praeterire me, acc. cum inf.
tanta fuit, ut, ut consecutivum
26. iis incommodis, dativus obiectivus mederi mellett
vestro iussu, abl. causae

coactus, part. coniunctum. Felbontva: quia coactus est
modum statuendum (esse), acc. cum inf.
vetere exemplo, abl. modi
militum, gen. partitivus
stipendiis, abl. rei efficients
coniectura, abl. modi
vetere exercitu pulso, abl. absolutus. Felbontva: postquam vetus exercitus pulsus est
ego verba fecisse videor, nom. cum. inf.
genere ipso, abl. causae
magnitudine, abl. causae
restat, ut, ut finale
de imperatore deligendo, gerundivum; a gerundium: de deligendo imperatorem
tantis rebus, dat. összetett ige (praeficio) mellett

X. Caput.

a) *Szavak.*

27. utinam, vajha
fortis, -e, vitéz, bátor
innocens -ntis, feddhetetlen
copia, -ae, nn., bőség
deliberatio, -onis, nn., elhatározás
difficilis, -e, nehéz
quinam, quaenam, quodnam, vajjon ki?
potissimum, leginkább
praeficio, 3, -feci, -fectum, élére állítok
gloria, -ae, nn., dicsőség
antiquitas, -tatis, nn., ókor —
memoria, -ae, nn., emlékezet
virtus, -tutis, nn., erény, vitézség
supero, 1, felülmúlok
dubius, 3, kétes, kételkedő
28. existimo, 1, gondolok, vélek

summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb
insum, -esse, -fui, benne vagyok
oportet, 2, -uit, kell
scientia, -ae, nn., tudomány
res militaris, hadügy, hadászat
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
felicitas, -tatis, nn., szerencse
sciens, -ntis, tudó
unquam, valaha
debeo, 2, -bui, -bitum, kellek
ludus, -i, hn., játék, elemi iskola
pueritia, -iae, nn., gyermekkor
disciplina, -ae, nn., fegyelem
acer, acris, acre, csípős, éles, heves
militia, -iae, nn., katonaság
proficiscor, 3, profectus, indúlok
extremus, 3, (exterus, 3, felsőfoka), legvégső
ineunte adulescentia, ifjúkora kezdetén
adulescentia, -iae, nn., ifjúkor
saepius (saepe, gyakran, középfoka), gyakrabban, többször
confligo, 3, -xi, -ctum, összetűzök, összeütközöm
quisquam, quaequam, quidquam, valaki
inimicus, -i, hn., ellenfél
concerto, 1, vitatkozom, perlekedem
bellum gero, 3, -ssi, -stum, háborút viselek
ceteri, -ae, -a, többi
lego, 3, legi, lectum, olvasok
conficio, 3, -feci, -fectum, bevégzek, itt: meghódítok
concupisco, 3, -cupivi, cupitum, megkívánok
alienus, 3, más, idegen
praeceptum, -i, sn., tanítás, tan
imperium, -ii, sn., fővezéri hatalom
offensio, -onis, nn., sérelem
offensio belli, hadi kudarc
victoria, -ae, nn., győzelem

stipendium, -ii, sn., zsold, katonai szolgálat
triumphus, -i, hn., diadal
erudio, 4, oktatok, tanítok
excerceo, 2, -cui, -citum, gyakorlok
fortuna, -ae, nn., sors, szerencse
civilis, -e, polgári
Africanus, 3, afrikai
Transalpinus, 3, alpeseken túli
Hispaniensis, -e, hispániai
servilis, -e, szolgai
bellum servile, rabszolgaháború
navalis, -e, hajós, tengeri
varius, 3, különböző
diversus, 3, különböző
non solum... sed etiam, nemcsak... hanem... is
conficio, 3, -feci, -fectum, bevégzek
declaro, 1, kijelentek
usus, -us, hn., használat
usus militaris, háborús gyakorlat
pono, 3, -sui, -situm, helyezek
fugio, 3, fugi, futok, elkerülök

b) *Fordítás.*

X. 27. Vajha, polgárok, a vitéz és feddhetetlen férfiak oly nagy bőségét bírnátok (oly nagy bőségével rendelkeznétek), hogy nektek ez az elhatározás nehéz lenne, vajjon kit gondoljatok ily nagy dolgok (ügyek) és ily nagy háború élére állítandónak (állítani)! Most pedig minthogy egy Cn. Pompeius van (egyedül Cn. Pompeius az), ki nemcsak azon emberek dicsőségét, kik most vannak, de az őskor emlékezetét (az őskorból emlékezet-

DIÁK KÖNYVTÁR
SZERK. ACZÉL DEZSŐ.

36. SZÁM.

CICERO

DE IMPERIO CN. POMPEI ORATIO.

PRAEPARATIÓ, FORDITÁS ÉS NYELVTANI MAGYARÁZATOK.

II. FÜZET (10–16 caput)

FORDITOTTA ÉS MAGYARÁZTA:
Dr. FÜZESI SÁNDOR

BUDAPEST, 1929.
ACZÉL TESTVÉREK KIADÁSA.
ÁRA 60 FILLÉR.

ben élőket) is vitézségben felülmúlja, mi=csoda dolog az (mi az), ami bárkinek lelkét is ebben az ügyben kételkedővé tehetné? 28. Ugyanis én úgy vélem, hogy a legnagyobb hadvezérben ezen négy dolognak (tulajdon=ságnak) kell meglenni: hadi tudománynak, vitézségnek, tekintélynek és szerencsének. Ki volt tehát valaha ennél az embernél ér=több vagy kellett volna lenni?

Aki már az elemi iskolából és a gyermek=kor tanulmányaiból a legnagyobb háborúba és a legelkeseredettebb ellenségekhez, atyja seregébe és a katonai fegyelembe indult; ki gyermekkora végén a legnagyobb hadvezér seregében katona volt, ifjúkora beálltával (kezdetén) maga a legnagyobb hadseregnek fővezére; ki gyakrabban csapott (ütközött) össze az ellenséggel, mint valaki ellenfelével pörlekedett, több háborút viselt, mint a töb=biek olvastak, több tartományt meghódított, mint mások kívántak, kinek ifjúkora a hadi tudományra nem idegen példákkal, de saját fővezérleteivel, nem hadi kudarcokkal, de győzelmekkel, nem katonai szolgálattal, ha= nem triumphusokkal (diadalokkal) tanítta=tott (kit ifjúkorában a hadi tudományra nem idegen példák, hanem saját fővezérletei — — — tanítottak). Végül milyen neme lehet a háborúnak, melyben őt nem gyako=rolta volna a köztársaság sorsa. Polgár, afri=

kai, Alpeseken túli, hispániai, rabszolga- és tengeri háború, változatos és különböző fajai úgy a háborúknak, mint az ellenségeknek, nemcsak egy maga által vezetve, de be is fejezve, mindez jelzi, hogy semmi olyan dolog nincs a háborús gyakorlatban, mely ennek a férfiúnak tudományát elkerülhette volna.

c) *Tárgyi magyarázat.*

patris. Cn. Pompeius atyja Cn. Pompeius Strabo volt, ki 90—88. a marsusok ellen harcolt; ebben a gyermek Pompeius atyja mellett volt

miles summi imperatoris. Pompeius 83-ban Sulla seregében volt

maximi exercitus imperator. Pompeius első nagyobb háborúját 82-ben kezdte meg

Civile bellum: Cinna ellen; Africanum: Domitius Ahenobartus ellen; Transalpinum: a gallok ellen, hogy Hispániába Sertorius ellen útat csináljon; servile: Spartacus ellen; navale: a kalózháború

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

27. virorum fortium atque innocentium, gen. partitivus

utinam... haberetis, coniunctivus optativus

tantam copiam, ut... ut consecutivum (coni.)

vobis, dat. commodi

difficilis, subiectivum praedicativum

tantis rebus ac tanto bello, dativus összetett ige (praeficio) mellett

praeficiendum, obiectum praedicativum

quemnam putaretis, függő kérdés (coni.)

cum, causale (coni.)

unus, attributum praedicativum
virtute, abl. limitationis
dubium, obiectum praedicativum
28. quattuor has res inesse oportere, acc. cum inf.
hoc homine, abl. comparationis
bello maximo, atque acerrimis hostibus, abl. temporis
extrema pueritia, abl. temporis
miles, subiectum praedicativum
ineunte adulescentia, abl. temporis
alienis praeceptis, suis imperiis, offensionibus belli, victoriis, stipendiis, triumphis, abl. rei efficientis
gesta, confecta, participium coniunctum; felbontva: quae gesta sunt, quae confecta sunt
ab hoc uno, abl. auctoris
nullam rem esse, acc. cum inf.
in usu militari, abl. loci pono mellett
scientiam acc. fugio mellett

XI. Caput.

a) *Szavak.*

29. oratio, -onis, nn., beszéd
par, paris, egyenlő, megfelelő
invenio, 4, -veni, -ventum, találok, feltalálok
quisquam, quaequam, quidquam és quodquam, valaki, valami
dignus, 3, méltó (vmire, abl.)
novus, 3, új
inauditus, 3, (audio, 4, hallok igétől), nem hallott, hallatlan
adfero, 3, (affero 3), -tuli, -latum, odahozok, felhozok
solus, 3, egyedüli

imperatorius 3, fővezéri
vulgo, közönségesen, általában
existimo, 1, vélek gondolok
labor, -ris, hn., munka, kitartás
negotium, -ii, sn., munka, feladat
fortitudo, -dinis, nn., vitézség, bátorság
periculum, -i, sn., veszély
industria, -ae, nn., szorgalom, serénység
ago, 3, egi, actum, cselekszem
celeritas, -tatis, nn., gyorsaság
conficio, 3, -feci, fectum, befejezek, bevégzek
consilium, -ii, sn., terv, okosság
provideo, 2, -vidi, -visum, előrelátok, gondoskodom
reliquus, 3, hátralevő, többi
30. testis, -is, hn. és nn., tanu
victor, -ris, győző, győztes
subsidium, -ii, sn., segítség
confiteor, 2, confessus, bevallok
libero, 1, megszabadítok
undique, mindenünnen, mindenfelől
cingo, 3, -nxi, -nctum, övezek, körülveszek
terror, -ris, hn., rémület, ijesztés
explico, 1, kibontok, megmagyarázok, itt: kimentek
opprimo, 3, -ssi, -ssum, elnyomok, itt: megszállok
copiae, -arum, nn., csapatok
sanguis, -inis, hn., vér
redundo, 1, áradok, ázok
iter, -ineris, sn., út
internicio, -onis, nn., leölés, lemészárlás
patefacio, 3, -feci, factum, kinyítok
saepissime (saepe felsőfoka), igen gyakran
supero, 1, felülmúlok, legyőzök
prosterno, 3, -stravi, -stratum, leterítek, legyőzök
conspicio, 3, -spexi, -spectum, megpillantok

iterum, innét
saepius (saepe középfoka), gyakrabban
servilis, -e, szolgai
bellum servile, rabszolga-háború
taeter, 3, rút, csúf, undok
periculosus, 3, veszedelmes
premo, 3, -ssi, -ssum, nyomok, szorítok
auxilium, -ii, sn., segítség,
absens, -ntis, távollevő
expeto, 3, -ivi, -itum, kivánok, kérek
exspectatio, -onis, nn., várakozás
attenuo, 1, vékonyítok, gyöngítek
imminuo, 3, -nui, -nutum, csökkentek, kisebbítek
adventus, -us, hn., megérkezés
tollo, 3, sustuli, sublatum, felemelek, megsemmisítek
sepelio, 4, -pelivi, -pultum, eltemetek
31. nunc, most
vero, pedig
ora, -ae, nn., tájék, vidék
exterus, 3, külső, külföldi
denique, végül
mare, -is, sn., tenger
cum ... tum ... egyrészt, másrészt
universus, összes, egész
singuli, -ae, -a, egy-egy, egyenként
sinus, -us, hn., öböl
portus, -us, hn., kikötő
totus, 3, egész
locus, -i, hn., (tbs. loci hn. és loca sn.), hely
tam, annyira, oly
firmus, 3, erős
praesidium, -ii, sn., őrség
tutus, 3, biztos
abdo, 3, -didi, -ditum, elrejtek
abditus, 3, elrejtek
lateo, 2, -tui, lappangok, rejtve vagyok

navigo, 1, hajózom
mors, -rtis, nn., halál
servitus, -tutis, nn., szolgaság
periculum, -i, sn., veszély
committo, 3, -misi, -missum, rábizok
hiems, -mis, nn., tél, vihar
refertus, 3, tele
praedo, -donis, hn., rabló
turpis, -e, rút
vetus, -eris, régi
latus, 3, széles
late, szélesen, széltében
divido, 3, -si, -sum, osztok
dispergo, 3, -rsi, -rsum, szétszórok
umquam, valaha
arbitror, 1, gondolok, vélek
annus, -i, hn., év
conficio, 3, -feci, -fectum, bevégzek
32. provincia, -ae, nn., tartomány
teneo, 2, -nui, -ntum, tartok
liber, 3, szabad
hicce, haecce, hocce, ime ez
vectigal, -lis, sn., adó
socius, -ii, hn., társ, szövetséges
defendo, 3, -ndi, -nsum, védelmezek
classis, -is, nn., hajóhad
insula, -ae, nn., sziget
desero, 3, -rui, -rtum, elhagyok
metus, -us, hn., félelem
relinquo, 3, -liqui, -lictum, elhagyok
capio, 3, cepi, captum, elfogok, elfoglalok

b) *Fordítás.*

XI. 29. Már pedig Cn. Pompeius erényének (érdemének) micsoda megfelelő beszéd található? (Már pedig van-e beszéd, mely

Cn. Pompeius érdemének megfelel?) mi az, amit valaki mint vagy hozzá méltót, vagy nektek újat, vagy bárkinek (bárki előtt) hallatlant (ismeretlent) felhozhatna? Ugyanis nem csupán azok egyedül a fővezéri erények, melyeket közönségesen azoknak tartanak, kitartó munka a feladatokban, bátorság a veszélyekben, szorgalom (serénység) a cselekvésben, gyorsaság a befejezésben, okosság az előrelátásban (gondoskodásban), melyek oly nagyok ebben az egyben, amilyenek az összes többi vezérekben, kiket vagy láttunk vagy hallottunk, nem voltak. 30. Tanu Itália, melyről maga ama győztes L. Sulla megvallotta, hogy ennek vitézsége és segítsége által szabadult fel; tanu Sicilia, melyet noha mindenünnen sok veszélytől volt körülvéve, nem háborús ijesztéssel, (háborúval) hanem elhatározása gyorsaságával (gyors elhatározásával) mentett ki; tanu Africa, mely az ellenségek nagy seregeitől elnyomva (megszállva) azoknak maguknak vérétől áradt meg; tanu Gallia, melyen át a mi legióinknak az útja Hispániába a gallok tömeges lemészárlásával nyilt meg; tanu Hispania, mely igen gyakran pillantotta meg, hogy ez igen nagyszámú ellenséget legyőzött és földre terített (levert); tanu ismét és gyakrabban Italia, mely, midőn ezt a csúf és veszedelmes rabszolgaháború nyomta (súj-

totta), tőle távollétében kért segítséget, mely háború a reá való várakozás által kisebbedett és csökkent (jelentőségében vesztett és lohadt), megérkezésével megsemmisült és eltemetődött; 31. tanu már most pedig minden tájék és az összes külföldi népek és nemzetek, végül minden tenger, úgy egészben véve, mint egyes tájakon az összes öblök és kikötők. Ugyanis ezen években az összes tengeren, mely hely birt oly erős őrséget (őrséggel), hogy biztos lett volna, vagy volt oly elrejtett (félreeső), hogy lappanghatott volna (rejtve maradhatott volna)? Ki hajózott, ki ki ne tette volna magát vagy a halál vagy a rabszolgaság veszélyének, midőn vagy télen (viharban), vagy a rablókkal telt tengeren hajózott? Ki gondolta volna valaha, hohgy ez az oly nagy háború, oly csúf, oly régi, oly szélesen eloszlott (kiterjedt) és szétszórt vagy az összes hadvezérektől egy év alatt, vagy összes évei alatt egy hadvezértől befejezhető lett volna? 32. Mely tartományt tartottatok a rablóktól szabadon ezen években? mely adó volt nektek biztos? mely szövetségest védelmeztétek meg? kinek voltatok segítségére hajóhadaitokkal? Mit gondoltak, mily sok sziget lett elhagyva, a szövetségesek mily sok városát hagyták el félelemből vagy foglalták el a rablók?

c) *Tárgyi magyarázatok*

Sicilia. Pompeius Siciliát háború nélkül foglalta el az ellenségtől.

Africa. Pompejus Africában a Marius-párti Domitius Ahenobarbus ellen harcolt.

Gallia. Gallia átjáróúl szolgált a hispaniai, Sertorius elien indított hadjáratra.

Hispania. Hispaniában Pompeius 77—72 Kr. e. Sertoriusszal harcolt.

Servile bellum. Spartacus ellen Pompeius 71-ben Crassus társaságában harcolt. Cicero szónoki fogásból az utóbbit nem említi.

A kalóz-háborút Pompeus folytatta le. A tengeri rablók Ciliciában (Kis-Ázsia), a földközi tenger puszta szigetein s Észak-Afrikában tanyáztak. Elfoglalták Crétát is

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

29. virtuti, dativus par mellett
illo, abl. dignus mellett
quod possit, jelzői mellékmondat következményes értelemmel
solae, attributum praedicativum
in agendo, gerundium abl.

30. virtute et subsidio, abl. modi
quam liberatam (esse) acc. cum inf. confessus után
multis periculis, abl. rei efficientis
cinctam, participium coniunctum; felbontva: quae cincta est
terrore, celeritate, abl. modi
magnis copiis, abl. rei efficientis
oppressa, part. coniunctum, felbontva: quae oppressa est
sanguine, abl. copiae
legionibus nostris, dat. commodi

Gallorum, gen. obiectivus
internecione, abl. modi
ab hoc, abl. auctoris
plurimos hostes ... superatos prostratosque acc. cum inf. (conspexit után)
cum, cum historicum (coni.)
servili bello taetro periculosoque, abl. rei efficientis
absente, attributum praedicativum
exspectatione, abl. causae
eius, gen. obiectivus
adventu, abl. temporis

31. in singulis oris, abl. loci
toto mari, abl. loci
ut tutus esset, ut consecutivum (coni.)
ut lateret, ut consecutivum
qui non se ... committeret, jelzői mellékmondat célzatos mellékértelemmel: qui = ut is
periculo, dat. obiectivus
cum, cum causale (coni.)
hieme, abl. temporis
mari, abl. loci
praedonum, gen. obiectivus
divisum atque dipersum, part. coniunctum. Felbontva: quod tam divisum atque dispersum erat
arbitraretur, coniunctivus potentialis
ab omnibus imperatoribus, abl. auctoris
uno anno, abl. temporis
omnibus annis, abl. temporis
ab uno imperatore, abl. auctoris

32. a praedonibus, abl. separationis
liberam, obiectum praedicativum
vobis, dat. obiectivus
tutum, subiectum praedicativum
praesidio, dativus finalis
classibus vestris, abl. instrumenti

insulas esse desertas, acc. cum inf. (existimatis után)
multas captas (esse) urbes, acc. cum inf. (existimatis után)
metu, abl. causae
a praedonibus, abl. auctoris

XII. Caput.

a) *Szavak.*

longiquus, 3, messze eső, távoli
commemoro, 1, említek
quondam, egykor
proprius, 3, saját
longe, messze
domus, -us, nn., ház
bello, 1, harcolok
propugnaculum, -i, sn., védőerő, haderő
fortunae -arum, javak, vagyon
tectum, -i, sn., tető, ház
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
socius, -ii, hn., szövetséges
claudo, 3, -si, -sum, zárok
nunquam, soha
hiems, -mis, nn., tél
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb
hiems summa, tél dereka
transmitto, 3, -si, -ssum, átküldök, átkelek
exterus, 3, külső, külföldi
queror, 3, questus, panaszkodom
legatus, -i, hn., követ, alvezér
redimo, 3, -emi, -emptum, kiváltok
mercator, -ris, hn., kereskedő
tutus, 3, biztos
securis, -ris, nn., fejsze, bárd
potestas, -tatis, nn., hatalom
praedo, -nis, hn., rabló

pervenio, 4, -veni, -ventum, jutok
33. nobilis, -e, nemes, előkelő
urbs, -bis, nn., város
innumerabilis, -e, megszámlálhatatlan
alius, 3, más
vita, -ae, nn., élet
spiritus, -tus, hn., lélekzet
spiritum duco, 3, -xi, -ctum, lélekzetet veszek
scio, 4, -ivi, -itum, tudok
ignoro, 1, nem tudok
celeber, -bris, -bre, híres, látogatott, népes
plenus, 3, tele
navis, -is, nn., hajó
inspecto, 1, szemlélek
diripio, 3, -ripui, -reptum, kirablok
liberi, -orum, hn., gyermekek
antea, azelőtt
ibi, ott
tollo, 3, sustuli, sublatum, felemelek, elviszek
Ostensis, -e, ostiai
incommodum, -i, sn., kellemetlenség
labes, -is, nn., szégyenfolt, pusztulás
ignominia, -iae, nn., gyalázat
prope, szinte, majdnem
praepono, 3, -posui, -positum, élére helyezek
opprimo, 3, -pressi, -pressum, elnyomok
pro! óh
immortalis, -e, halhatatlan
incredibilis, -e, hihetetlen
divinus, 3, isteni
brevis, -e, rövid
lux, lucis, nn., fény
lucem adfero, 3, -tuli, -latum, fényt derítek
modo, imént
ostium, -ii, sn., bejárat, torkolat
intra, belül
audio, 4, -ivi, -itum, hallok

34. celeritas, -tatis, nn., gyorsaság
gero, 3, -ssi, -stum, viselek, végzek
praetereo, 4, -ivi, -itum, mellőzök
negotium obeo, 4, -ivi, -itum, üzletet végzek
consequor, 3, -secutus, keresek, nyerek
quaestus, -us, hn., nyereség
quaestum consequor, nyereséget keresek
studium, -ii, sn., buzgalom
adeo, 4, -ivi, -itum aliquid, vhová elmegyek
cursus, -us, hn., futás, út
cursum conficio, 3, -feci, -fectum, útat végzek, bejárok
impetus, -us, hn., támadás
navigo, 1, hajózom
nondum, még nem
tempestivus, 3, alkalmas idejű
exploro, 1, kikutatok
classis, -is, nn., hajóhad
frumentarius, 3, gabonatermő
subsidium, -ii, sn., segítség
firmus, 3, erős
praesidium, -ii, sn., őrség
munio, 4, -ivi, -itum, megerősítek
35. me recipio, 3, -cepi, -ceptum, visszavonulok
Hispanius, 3, hispániai
Transalpinus, 3, alpeseken-túli
confirmo, 1, megerősítek
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
item, ugyanúgy
ora, -ae, nn., vidék, tájék
Illyricus, 3, illyriai
adorno, 1, felszerelek, ellátok
proficiscor, 3, profectus, elindulok
imperium, -ii, sn., birodalom
adiungo, 3, -nxi, -nctum, csatolok
ubique, bárhol
partim-partim, részint-részint

capio, 3, cepi, captum, megfogok
interficio, 3, -feci, -fectum, megölök
dedo, 3, -didi, -ditum, megadok
Cretensis, -e, krétai
usque in... egészen... -ba
deprecator, -ris, hn., könyörgő
spes, -spei, nn., remény
deditio, -onis, nn., megadás
adimo, 3, -emi, -emptum, elveszek
obses, -sidis, hn., kezes
impero, 1, parancsolok
diuturnus, 3, hosszas
longe, lateque, hosszában-széltében
dispergo, 3, -rsi, -rsum, szétszórok
premo, 3, -ssi, -ssum, nyomok, szorítok
extremus, 3, (exterus, 3, felsőfoka) végső
extrema hieme, tél végén
adparo (apparo), 1, előkészítek
ineunte vere, tavasz beálltával
suscipio, 3, -cepi, -ceptum, magamra vállalok
medius, 3, középső
aestas, -tatis, nn., nyár
conficio, -feci, -fectum, befejezek

b) *Fordítás.*

XII. De miért emlegetek én távoleső dolgokat? Volt ez egykor, sajátja (tulajdonsága) volt a római népnek messze harcolni házától és a birodalom hadierőivel a szövetségesek javait, nem saját tetőit védeni. Mondjam, hogy szövetségeseinknek (szövetségeseink előtt) ezen éveken át a tenger el volt zárva, mikor a ti seregeitek Brundisiumból soha, csak a legnagyobb télben (tél de=

rekán) keltek át. Panaszkodjam, hogy elfo= gattak (fogva estek) azok, kik hozzátok a külföldi nemzetektől jöttek, mikor a római nép követeit is kiváltották? mondjam, hogy a kereskedőknek nem volt biztos (biztonsá= gos) a tenger, mikor tizenkét bárd (két prae= tor) a rablók hatalmába jutott? 33. Említ= sem, hogy Cnidus vagy Colophon vagy Sa= mus, a legelőkelőbb városok, és megszám= lálhatatlan mások elfoglaltattak, mikor tud= játok, hogy a ti kikötőitek, még pedig azon kikötőitek, melyekből az életet és lélekzetet veszitek (ahonnan a kenyeret kapjátok), a rablók hatalmában voltak? Avagy talán nem tudjátok, hogy Caieta igen népes és hajókkal fölötte megtelt kikötőjét a praetor szemeláttára a rablók kirabolták? Misenum= ból pedig annak magának a gyermekeit, ki ott azelőtt a rablókkal háborút viselt, a rablók elvitték. Mert mit panaszoljam az ostiumi kellemetlenséget és a köztársaság= nak ama szennyfoltját és gyalázatát (gya= lázatos szennyfoltját), midőn szinte a ti sze= metek láttára azt a hajóhadat, melynek élére a római nép consulát helyezték, a rablók el= fogták és megsemmisítették? Óh halhatat= lan istenek! vajjon egy embernek hihetet= len és isteni vitézsége oly rövid idő alatt annyi fényt áraszthatott a köztársaságra, hogy ti, kik nemrég a Tiberis torkolata előtt

az ellenség hajóhadát láttátok, ugyanazok most az Oceán torkolatán belül a rablók (kalózok) egyetlen egy hajóját sem halljátok? És hogy ezek mily gyorsasággal történtek, ámbár látjátok, mégis általam beszédemben nem mellőzendők (mégis én beszédemben említetlenül nem hagyhatom): Kicsoda lett volna ugyanis képes valaha vagy üzlete végzésének vagy nyereségkeresésnek vágyából oly rövid idő alatt annyi helyre menni, annyi utat megtenni, amint amily gyorsan hajózott oly nagy háború támadása (az oly nagy támadó hadjárat: a támadó hadsereg) Cn. Pompeius vezetésével? ki a még hajózásra nem alkalmas tengeren Siciliába ment, Africát kikutatta, Sardiniába hajóhaddal jött, és a köztársaságnak ezt a három gabonatermő segítségét (éléstárát) a legerősebb őrségekkel és hajóhadakkal erősítette meg. 35. Innen midőn Itáliába visszavonult, a két Hispániát és Gallia Transalpinát (alpesekentúli Galliát) őrségekkel és hajókkal megerősítvén, ugyancsak hajókat küldvén az illyriai tenger partvidékére, Achájába és egész Görögországba, Itália két tengerét a legnagyobb hajóhadakkal és legerősebb őrcsapatokkal látta el, maga pedig, ahogy Brundisiumból elindult a negyvenkilencedik napon egész Ciliciát a római nép birodalmához csatolta: mindnyájan, akik valahol rab-

lók voltak, részint elfogattak és megölettek, részint ezen egy parancsának és hatalmának megadták magukat. Ugyanő a cretaiaktól, midőn hozzá egész Pamphyliáig küldtek követeket és szószólókat (könyörgő követeket) a meghódolás reményét nem vette el és rájuk kezeseket parancsolt. Igy az oly nagy, oly hosszadalmas, oly hosszában és szélté-ben kiterjedt háborút, mely háború által minden nép és nemzet szorongattatott (mely háború minden népre és nemzetre ránehezedett), Cn. Pompeius a tél végén előkészítette, a tavasz beálltával megkezdte, a nyár közepén befejezte.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

a Brundisio. Innen szoktak Görögországba s Keletre hajózni.

duodecim secures. A m. két praetor. A praetorokat Rómában két, a provinciában hat lictor illette meg. Az elfogott praetorok neveit Sextilus és Bilenus.

Vitam ducitis. A római népet Africa (különösen Egyptom) Sicilia és Sardinia látta el gabonával.

Caieta város Latium és Campania határán. Itt ölték meg később Cicerót.

Inspectante praetore. M. Antonius védte Caieta kötőjét. A csatát elvesztette.

Misenum, kikötőváros. Nápolytól nem messze.

Ostiense incommodum. Ostia, Róma kikötővárosa, Rómától 24 km-re, a Tiberis torkolatánál. A kalózok egyszer meglepték s a benne

levő hajóhadat felégették.
Oceani ostium. Fretum Gaditanum, a mai Gibraltár szoros.
Duabus Hispaniis. H. citeror v. Tarraconesis és H. ulterior v. Baetica.
Illyrici maris ora Dalmatia.
Achaia tulajdonképen Peloponnesus északi része.
Pamphylia, tartomány Kis-Ázsiában.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

populi Romani, genitivus proprietatis
propugnaculis, abl. instrumenti
sociis nostris, dat. commodi
mare clausum esse, acc. cum inf. (dicam-tól függ)
cum, cum historicum (coni.)
a Brundisio, abl. separationis
hieme summa, abl. temporis
ab exteris nationibus, abl. separationis
captos (esse) acc. cum inf. (querar-tól függ)
dicam, querar, stb., coniunctivus dubitativus
33. Cnidum ... nobilissimas urbes ... captas (esse) acc. cum inf. (commemorem után)
quibus, abl. loci
navium, gen. obiectivus
inspectante praetore, abl. absolutus. Felbontva: quamquam praetor inspectabat
a praedonibus, abl. auctoris
cum praedonibus, abl. socii
a praedonibus, abl. auctoris
querar, coni. dubitativus
inspectantibus vobis, abl. absolutus. Felbontva: cum vos inspectaretis
cui, dat. összetett ige (praepono, 3) mellett
a praedonibus, abl. auctoris
brevi tempore, abl. temporis

rei publicae, dat. összetett igénél (adferre)
ut vos... ut consecutivum (coniunct.)

34. qua celeritate, abl. modi
qua celebritate gesta sint, függő kérdés (coni.)
a me, abl. auctoris
in dicendo gerundium abl.
obeundi negotii studio, gerundivum gen. Gerundiummal: studio obeundi negotivum
negotii, gen. obiectivus
studio, abl. causae
consequendi quaestus studio, gerundivum gen. Gerundium: studio consequendi quaestum
quaestus, gen. obiectivus
brevi tempore, abl. temporis
loca acc. adire mellett
Cn. Pompeio duce, abl. absolutus. Mellékmondattal: cum Cn. Pompeius dux esset
tempestivo mari, abl. loci
ad navigandum, gerundium
Siciliam, acc. adeo, 4, mellett
cum classe, abl. societatis
firmissimis praesidiis classibusque, abl. instrumenti

35. cum se recepisset, cum historicum (coni.)
duabus Hispaniis et Gallia Transalpinis confirmatis, abl. absolutus. Mellékmondattal: postquam duas Hispanias et Galliam Transalpinam confirmavit
praesidiis ac navibus, abl. instrumenti
missis... navibus, abl. absolutus. Mellékmondattal: postquam naves... missae sunt
maximis classibus firmissimisque praesidiis abl. instrumenti
Brundisio, abl. loci (Városnév abl. e kérdésre honnan)
undequinquagesimo die, abl. temporis
imperio ac potestati, dativus obiectivus

legatos deprecatoresque, hendiadys: könyörgő követeket
deditionis, gen. obiectivus
longe lateque dispersum, participium coniunctum. Felbontva: quod... dispersum est
quo bello, abl. rei efficientis
extrema hieme, ineunte vere, media aestate abl. temporis

XIII. Caput.

a) *Szavak.*

36. divinus, 3, isteni
incredibilis, -e, hihetetlen
ceteri, -ae, -a, a többi
paulo ante, kevéssel azelőtt
commemoro 1, említek
coepi, coepisse, elkezdettem (hiányos ige)
quantus, 3, mily nagy
bello, 1, harcolok
solus, 3, egyedüli
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb
perfectus, 3, befejezett, tökéletes
quaero, 3, -sivi, -situm, keresek
ars, -rtis, nn., művészet, jó tulajdonság
eximius, 3, kiváló
administra, -ae, nn., segítő, segéd
comes, -mitis, hn. és nn., kisérő
innocentia, -ae, nn., feddhetetlenség, feddhetetlen jellem
debeo, 2, -bui, -bitum, tartozom, kellek
deinde, továbbá
temperantia, -ae, nn., mérséklet, önmegtartóztatás
fides, -ei, nn., hűség
facilitas, -tatis, nn., nyájasság

ingenium, -ii, sn., szellem, okosság
humanitas, -tatis, nn., emberiesség
breviter, röviden
qualis, -e, milyen
considero, 1, megtekintek, megfontolok
contentio, -onis, nn., vetélkedés, összehasonlítás
per sese, önmaguk által
cognosco, 3, -gnovi, -gnitum, megismerek
intellego, 3, -lexi, -lectum, beiátok, felfogok
37. numerus, -i, hn., szám
ullo in numero puto, 1, valami számba veszek, vmire becsülök
exercitus, -us, hn., sereg
centuriatus, -us, hn., századosi tisztség
veneo, 4, -ivi, -itum, árúba jövök, eladó vagyok
amplus, 3, tág, nagyszerű
cogito, 1, gondoiok
pecunia, -ae, nn., pénz
aerarium, -ii, sn., államkincstár
depromo, 3, -mpsi, -mptum, kiveszek
bellum administro, 1, háborút vezetek
propter (előlj. acc.-szal), -ért, miatt
cupiditas, -tatis, nn., vágy
magistratus, -us, hn., hivatalnok
divido, 3, -si, -sum, szétosztok
avaritia, -ae, nn., kapzsiság
quaestus, -us, hn., nyerészkedés
relinquo, 3, -liqui, -lictum, hagyok
admurmuratio, -tionis, nn., mormogás
agnosco, 3, -gnovi, -gnitum, megismerek
nemo, nullius, senki
nomino, 1, nevezek
quare, amiért
irascor, 3, iratus, haragszom
possum, posse, potui, -hatok, -hetek, képes vagyok
ante, előbb

confiteor, 2, confessus, bevallok, vallomást teszek
calamitas, -tatis, nn., szerencsétlenség
quocumque, bárhová
fero, 3, tuli, latum, viszek
ignoro, 1, nem tudok
38. iter, itineris, sn., út
hicce, haecce, hocce, íme ez
ager, -gri, hn., szántóföld
oppidum, -i, sn., város
civis, -is, hn. és nn., polgár
recordor, 1, visszaemlékszem
facile, könnyen
statuo, 3, -ui, -utum, megállapítok
exterus, 3, külső, külföldi
fio, fieri, factus, leszek
existimo, 1, vélek, gondolok
utrum, vajjon
arbitror, 1, vélek, gondolok
arma, -orum, sn., fegyver
hiberna, -orum, sn., téli tábor
civitas, -tatis, nn., állam, város
deleo, 2, -evi, -etum, elpusztítok
contineo, 2, -nui, -ntum, féken tartok
severus, 3, szigorú
iudico, 1, itélkezem
index, -dicis, hn., biró
39. hic, itt
miror, 1, csodálok
excello, 3, kiválok, kitűnöm
pervenio, 4, -veni, -ventum, megérkezem
non modo... sed ne... quidem, nemcsak, harem... még sem
manus, -us, nn., kéz
vestigium, -ii, sn., nyom
quisquam, quidquam, valaki
paco, 1, kibékítek

pacatus, 3, békés, békés polgár
noceo, 2, -cui, -citum, ártok
quem ad modum, hogyan
hiberno, 1, telelek
cotidie, naponként
sermo, -nis, hn., beszéd
litterae, -arum, nn., levél
perfero, 3, -tuli, -latum, meghozok
sumptus, -us, hn., költség
sumptum facio, 3, költök
vis, vim, vi, tbs. vires, virium, nn., erő, erőszak
vim adfero, 3, erőszakot alkalmazok
cupio, 3, cupivi, kivánok
ne — quidem, még — sem
quisquam, quidquam, quodquam, valaki
permitto, 3, -si, -ssum, megengedek
hiems, -mis, nn., tél
perfugium, -ii, sn., menedék
maiores, -rum, hn., ősök
tectum, -i, sn., tető, fedél, hajlék

b) *Fordítás.*

XIII. 36. Ez a fővezérnek emez isteni és hihetetlen vitézsége; mi? (hogyan)? a többiek, melyeket kevéssel ezelőtt említeni kezdtem, mily nagyok és mily sokan vannak! Ugyanis nem egyedül a harcolási erény (kiváló hadi vitézség) keresendő a nagy és tökéletes fővezérben, hanem sok kiváló tulajdonság a segítője és kísérője ennek az erénynek. És először mily nagy önzetlenségünek (mily önzetlennek) kell lenni a fővezérnek! továbbá minden dologban mily önmérsékletűnek (mily önmegtartózta-

tónak), mily hűségűnek (hűnek), nyájassá-gúnak (nyájasnak), mily okosságúnak (okos-nak), mily emberiességűnek (emberiesnek)! melyek hogy milyenek Cn. Pompeiusban, röviden fontoljuk (tekintsük) meg: ugyanis minden a legnagyobb mértékben van meg, polgárok, de ezek inkább a másokéval való egybevetésből, mint önmaguk által ismerhe-tők és érthetők meg. 37. Ugyanis melyik fő-vezért vehetjük valami számba (ugyanis be-csülhetjük-e azt a fővezért?), kinek seregé-ben a századosi tisztségek árúba jönnek és eladattak? miféle nagyot és magasztosat gondolhat ez az ember a hazáról (magaszto-san és nemesen érez-e ez az ember a haza iránt?), ki az államkincstárból a háború ve-zetésére kivett pénzt vagy a provincia utáni vágya miatt a hivatalnokoknak kiosztja, vagy kapzsiságból Rómában nyerészkedésre hátra hagyja? A ti mormogástok, polgárok, teszi (jelzi), hogy úgy látszik megismeritek azokat, kik ezeket tették: én azonban nem nevezek meg senkit; miért is reám senki sem haragudhatik meg, hacsak előbb magáról vallani nem akar. Tehát ki ne tudná, hogy a fővezérek ezen kapzsisága miatt a mi sere-geink, bárhová mennek, mily szerencsétlen-ségeket hoznak (okoznak). 38. Emlékezze-tek vissza az utakra, melyeket ezen években Itáliában a mi hadvezéreink a római polgá-

rok szántóföldjein és városain keresztül tet≠tek; akkor könnyen meg fogjátok állapítani, mit gondoljatok, mi történik a külföldi nem≠zeteknél. Mit gondoltok, vajjon ezen évek≠ben az ellenség több városa pusztult e el a ti katonáitok fegyverei által, mint a szövetsé≠gesek városa a téli táborozások által? Ugyanis nem fékezheti hadseregét az a fő≠vezér, ki önmagát nem fékezi, és nem lehet szigorú az ítélkezésben, ki nem akarja, hogy mások szigorú bírák legyenek vele szemben. 39. Itt csodáljuk, hogy ez az ember annyira kiválik a többi közül, hogy az ő legiói Ázsiába úgy érkeztek meg, hogy az akkora seregnek nemcsak keze, de állítólag láb≠nyoma sem ártott egyetlenegy békés polgár≠nak sem. Már pedig, hogy a katonák mi mó≠don telelnek, naponként érkeznek beszédek (beszédbeli híradások) és levelek. Nemcsak senki ellen nem alkalmaznak kényszert, hogy költséget csináljon (költsön) a kato≠nára, de még ha valaki kivánná, sem enged≠tetik meg. Őseink ugyanis a tél és nem a kap≠zsiság menedékét akarták a szövetségesek és jóbarátok hajlékaiban. (Őseink ugyanis azt akarták hogy a tél ellen és nem a kapzsiság kielégítésére legyen menedék a szövetsége≠sek és jóbarátok hajlékaiban).

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Centuriatus. Egy legióban 60 centurio (százados volt, kiket a fővezér nevezett ki érdemük alapján.

hibernis. A római katonákat nem minden városban volt szabad teleltetni, igy a civitates liberae-ben nem, de a teher alúl más városok is megválthatták magukat.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

paulo ante, abl. temporis

quantae atque multae, subiectum praedicativum

administrae comitesque, subiectum praedicativum

quanta innocentia, quanta temperantia, quanta fide, felicitate, quanto ingenio, quanta humanitate, ablativus qualitatis

qualia sint, függő kérdés

consideremus, coniunctivus hortativus

37. depromptam, participium coniunctum. Felbontva: quam... deprompsit

ad bellum administrandum, gerundivum, de ugyanígy van a gerundium is.

provinciae, gen. obiectivus

Romae, locativus, (gen. e kérdésre, hol?)

ut... videamini, ut consecutivum

mihi dativus irasci mellett

quocumque, abl. loci

quantas calamitates... ferant, függő kérdés

38. in Italia, abl. loci

quid existimetis, függő kérdés

utrum... an... kettős kérdés

armis, abl. instrumenti

hibernis, abl. causae

urbes esse deletas, acc. cum inf. arbitramini után

severus, subiectum praedicativum
severos iudices, obiectum praedicat.
alios... severos iudices esse, acc. cum inf. (non vult után)
39. ceteris, dativus excellere mellett
cuiquam pacato, dat. nocuisse mellett
manus... vestigium... nocuisse, nom. cum inf. dicatur után
quem ad modum milites hibernent, függő kérdés
ut... faciat, ut finale (coni.)
nemini, dat. összetett ige (adfertur) mellett
cupienti, participium coniunctum. Felbontva: ei, qui cupit
hiemis, gen. obiectivus
avaritiae, gen. subiectivus
in tectis, abl. loci
perfugium esse, acc. cum inf. (voluerunt után)

XIV. Caput.

a) *Szavak.*

40. Age, nosza, hát
vero, pedig
ceteri, -ae, -a, többi
temperantia, -ae, nn., mérséklet, önmegtartóztatás
considero, 1, megfontolok
unde, honnan
celeritas, -tatis, nn., gyorsaság
tam, annyira, oly
incredibilis, -e, hihetetlen
cursus, -us, hn., futás, sebes haladás
invenio, 4, veni, -ventum, feltalálok, elérek, elnyerek
puto, 1, gondolok, vélek
enim, ugyanis

eximius, 3, kiváló, kitűnő
vis, vim, vi, tbs. vires, virium, nn., erő
remex, -migis, hn., evezős
ars, -rtis, nn., művészet, ügyesség
inauditus, 3, nem hallott
guberno, 1, kormányzok
ventus, -i, hn., szél
novus, 3, új
celeriter, gyorsan
ultimus, 3, (ultra felsőfoka), legutolsó
ultima terra, a világ vége
perfero, 3, -tuli, -latum, elviszek
remoror, 1, föltartok
soleo, 2, -litus, szoktam
retardo, 1, késleltetek
instituo, 3, -ui, -utum, megállapítok
institutus cursus, kiszabott út
praeda, -ae, nn., zsákmány
devoco, 1, lehívok
libido, -dinis, nn., gyönyör
voluptas, -tatis, nn., élvezet
amoenitas, -tatis, nn., kellemesség
delectatio, -onis, nn., gyönyörködés
nobilitas, tatis, nn., előkelőség
cognitio, -onis, nn., megismerés
denique, végűl
labor, -boris, hn., munka
quies, -etis, nn., nyugalom
postremo, végül
signum, -i, sn., jel, szobor
tabula, -ae, nn., festmény
ornamentum, -i, sn., diszítmény, ékesség
oppidum, -i, sn., város
tollo, 3, sustuli, sublatum, elveszek
arbitror, 1, vélek
viso, 3, visi, meglátogatok, megnézek
existimo, 1, gondolok
ne-quidem, még-sem

41. itaque, tehát
sicut, miként
urbs, -bis, nn., város
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
caelum, -i, sn., ég
delabor, 3, -lapsus, csúszom, leszállok
intueor, 2, -tuitus sum, nézek
incipio, 3, -cepi, -ceptum, kezdek
credo, 3, -didi, -ditum, hiszek
quondam, egykor
continentia, -ae, nn., mérséklet, önmegtartóztatás
exterus, 3, külföldi
falsus, 3, hamis
falso, hamisan
memoriae prodo, 3, -didi, -ditum, az emlékezetnek átadok
imperium, -ii, sn., birodalom, hatalom
splendor, -ris, hn., fény, ragyogás
lucem adfero, 3, -tuli, -latum, fényt vetek, fényt árasztok
coepi, -isse, elkezdettem
intellego, 3, -lexi, -lectum, belátok
sine causa, ok nélkűl
tum, cum, akkor, amikor
magistratus, -tus, hn., hiatalnok
servio, 4, -ivi, -itum, szolgálok
impero, 1, parancsolok
alius, 3, más
malo, malle, malui, inkább akarok
iam vero, már pedig
facilis, -e, könnyű
aditus, -us, hn., hozzáférés, bemenet
privatus, 3, magán
liber, 3, szabad
querimonia, -niae, nn., panasz
iniuria, -riae, nn., jogtalanság, sérelem
dignitas, -tatis, nn., méltóság

princeps, -cipis, hn., előkelő
excello, 3, kiválok
facilitas, -tatis, nn., hozzáférhetőség, előzékenység
infimus, 3, v. imus, 3, (inferus, 3, felsőfoka), legalsó, legalacsonyabb
par, paris, egyenlő, pár
42. quantus, 3, mily nagy
consilium, -ii, sn., okosság
dicendi gravitas, -tatis, nn., komoly, emelkedett beszéd, v. előadás
dicendi copia, -iae, nn., világos beszéd
valeo, 2, -lui, -liturus, egészséges vagyok, vmit érek
insum, -esse, -fui, benne vagyok
imperatorius, 3, fővezéri
cognoso, 3, -gnovi, -gnitum, megismerek
fides, -ei, nn., hűség
existimo, 1, vélek, gondolok
genus, -neris, sn., nem
omnium generum, mindennemű
sanctus, 3, szent
iudico, 1, ítélek
humanitas, -tatis, emberiesség, emberszeretet
difficilis, -e, nehéz
difficile dictu, nehéz megmondani
utrum ... an, vajjon ... vagy
pugno, 1, harcolok
timeo, 2, -mui, félek
mansuetudo, -dinis, nn., szelídség
vinco, 3, vici, victum, legyőzök
diligo, 3, -lexi, -lectum, szeretek
quisquam, quidquam, valaki, valami
dubito, 1, kételkedem
quin, hogy ne
tiansmitto, 3, -misi, -missum, átengedek, rábízok

memoria, -ae, nn., emlékezet
nostrae memoriae, jelenkori
bellum conficio, 3, -feci, -fectum, befejezek
divinum consilium, isteni bölcseség, isteni gondviselés
nascor, 3, natus, születtem

b) *Fordítás.*

XIV. 40. Rajta hát, fontoljátok (nézzétek) meg, hogy a többi dologban mily önmegtartóztató. Mit gondoltok, honnan találta fel azt a nagy gyorsaságot és oly hihetetlen sebes haladást? Ugyanis őt nem az evezőslegények kiváló ereje vagy a kormányzás bizonyos (eddig) nem hallott művészete (ügyessége) vagy valami új szelek vitték oly gyorsan a legvégső földekre (a világ végére), hanem azok a dolgok, melyek a többieket tartóztatni szokták, őt nem késleltették: a kapzsiság nem hívta el (térítette el) kiszabott útjáról valami zsákmány(olás)ra, a gyönyör az élvezetre, a természeti kellemesség a gyönyörködésre, a város nemessége (nevezetessége) a megismerésre, nem végül maga a munka a pihenésre; végül a szobrokat és festményeket és a görög városok egyéb ékességeit, melyekről a többiek úgy vélekednek, hogy el kell vinniök, ugy gondolta, neki még megnéznie sem kell. 41. Igy most azon helyeken mindnyájan ugy tekintik Cn. Pompeiust, mint akit nem ezen vá-

rosból küldtek, de az égből szállott le; most végül kezdik elhinni, hogy voltak egykor ily önmegtartóztató római emberek, ami már a külföldi nemzetek előtt hihetetlennek és az emlékezetre hamisan hagyományozottnak (hamis hagyománynak) látszott; most a ti uralmatok ragyogása azon népekre is kezd fényt vetni; most megértik, hogy az ő őseik akkor, mikor ily önmegtartóztató tisztviselőink voltak, nem ok nélkül akartak inkább szolgálni a római népnek, mint parancsolni másoknak. Már pedig, azt mondják, annyira könnyű a magánosok bejutása hozzá, annyira szabadok a panaszok mások jogtalanságairól, hogy úgy látszik, hogy az, ki méltóságra az előkelőket felülmúlja, nyájasságra a legalsóbb(rangú)akkal egyenlő. 42. Hogy pedig mennyit ér okosságra, mennyit a szónoklás komolyságára és bőségére nézve (mennyit ér államférfiúi eszességre, az emelkedett és világos előadásra nézve), miben magában van bizonyos fővezéri méltóság, ti, polgárok, magáról erről a helyről gyakran megismertétek. Mit gondoltok, hogy hűségét (megbízhatóságát) mily nagyra becsülik a szövetségesek között, melyet minden mindenféle fajú ellenség a legszentebbnek (megszeghetetlennek) ítélt. Oly nagy emberiességű (Emberszeretete oly nagy), hogy nehéz megmondani, vajjon a harcoló ellen-

ség (az ellenség a harcban) az ő vitézségétől félt-e jobban, vagy legyőzve az ő szelídségét szerette-e. És valaki kételkedni fog, hogy ezt az oly nagy háborút erre bizzuk, ki úgy látszik, hogy minden, a mi emlékezetünkbeli (korunkbeli) háború befejezésére bizonyos isteni bölcseség (gondviselés) folytán született.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

In ultimas terras. A rómaiak az ő birodalmukat a világgal szokták azonosítani

Signa et tabulas. A római hadvezérek rendesen Rómába vitték a görög szobrokat és festményeket

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

40. qua temperatia, abl. qualitatis
qua sit temperantia, függő kérdés
inventum, obiectum praedicativum
gubernandi, gerundium gen.
ab instituto cursu, abl. separativus
quae tollenda esse, acc. cum. inf. (arbitrantur után)
ea visenda (esse), acc. cum inf. (existimavit után)

41. in iis locis, abl. loci
missum... delapsum, participium coniunctum. Felbontva: qui missus est; qui delapsus est
fuisse homines Romanos, acc. cum inf. (credere után)
hac continentia, abl. qualitatis
nationibus exteris, dat. obiectivus

quod... incredibile ac falso memoriae proditum videbatur, nom. cum inf.
memoriae, dat. commodi
illis gentibus, dativus összetett ige (adferre) mellett
sine causa, abl. modi
maiores suos... servire... imperare maluisse, acc. cum inf. (intellegunt után)
ea temperantia, abl. qualitatis
populo Romano, dat. obiectivus
faciles aditus... liberae quaerimoniae esse dicuntur, nom. cum inf.
ut is, ut consecutivum, (coni.)
dignitate, abl. limitationis
principibus, dativus excello mellett
facilitate, abl. limitationis
infimis, dat. par mellett
is... par esse videatur, nom. cum inf.
42. quantum... valeat, függő kérdés (coni.)
consilio, dicendi gravitate et copia, abl. limitationis
quantam, obiectum praedicativum
omnium generum, gen. qualitatis
sanctissimam, obiectum praedicativum
humanitate tanta, abl. qualitatis
ut... sit, ut consecutivum (coni.)
difficile dictu, supinum ablativusa (abl. limitationis)
utrum... timuerint, an... dilexerint, kettős függő kérdés (coni.)
virtutem acc. timeo mellett
pugnantes... victi, participium coniunctum; felbontva: qui pugnant, qui victi sunt
dubitabit, quin, következményes mondat
huic, dat. összetett ige (transmitto) mellett
qui... natus esse videatur, nom. cum inf.
nostrae memoriae, gen. qualitatis

ad bella conficienda, gerundivum. Viszaállítva a gerundium: ad conficiendum bella
divino quodam consilio, abl. modi

XV. Caput.

a) *Szavak.*

43. quoniam, minthogy
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
quoque, is
bellum administro, 1, háborút vezetek
multum valeo, 2, -lui, -liturus, sokat érek
militaris, -e, katonai
certe, bizonyára
dubius, 3, kétes, kétséges
plurimum possum, posse, potui, legtöbbet tehetek, igen sokra vagyok képes
vehementer, hevesen, erősen
pertineo, 2, -nui, -ntum, ad alqd, vmihez hozzátartozom
existimo, 1, gondolok, vélekedem
ignoro, 1, nem tudok
scio, 4, scivi, scitum, tudok
contemno, 3, -mpsi, -mptum, megvetek
metuo, 3, -ui, félek
odi, -isse, gyűlölök
amo, 1, szeretek
opinio, -onis, nn., vélemény
non minus, quam, nem kevésbbé, mint
fama, -ae, nn., hírnév, hír
ratio, -onis, nn., megfontolás, helyes ok
certus, 3, bizonyos, határozott
commoveo, 2, -movi, -motum, mozdítok
igtur, hát
nomen, -minis, sn., név
umquam, valaha

orbis, -is, hn., kör
orbis terrarum, a földkerekség
clarus, 3, híres
res gestae, viselt dolgok, történet
par, paris, egyenlő, megfelelő
auctoritatem facio, 3, feci, factum, tekintélyt szerzek, adok
praeclarus, 3, híres, kitüntető
iudicium, -ii, sn., ítélet
44. an vero, vagy talán
usquam, valahol
ora, -ae, nn., vidék, tájék
desertus, 3, elhagyatott
puto, 1, gondolok
fama pervadit, a hír eljut
pervado, 3, -vasi, -vasum, eljutok
universus, 3, az egész, összes
refertus, 3, tele
forum, -i, sn., piac, köztér, forum
compleo, 2, -evi, -etum, megtöltök
templum, -i, sn., templom
conspicio, 3, -spexi, -spectum, nézek, megpillantok
communis, -e, közös
deposco, 3, -poposci, követelek
plura non dico, 3, -xi, -ctum, többet nem mondok
alius, -a, -ud, más
exemplum, -i, sn., példa
confirmo, 1, bizonyítok, erősítek
quantum valeo, 2, -lui, -liturus, mennyit érek
egregius, 3, kiváló
exempla sumo, 3, -mpsi ,-mptum, példákat veszek
maritimus, 3, tengeri
praepono, 3, -posui, -positum, élére állítok
repente, hirtelen

vilitas, -tatis, nn., olcsóság
annona, ae, nn., gabona
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
inopia, -ae, nn., szükség
caritas, -tatis, drágaság
res frumentaria, gabona-ügy
consequor, 3, -secutus, következem, követek
spes, spei, nn., remény
vix, alig
ubertas, -tatis, nn., termékenység
diuturnus, 3, hosszú, hosszas
pax, pacis, nn., béke
efficio, 3, -feci, -fectum, kieszközlök
45. accipio, 3, -cepi, -ceptum, kapok
calamitatem accipio, 3, bajt szenvedek
proelium, -ii, sn., csata
paulo ante, kevéssel azelőtt
invitus, 3, nem szívesen
admoneo, 2, -nui, -nitum, intek, figyelmeztetek
pertimesco, 3, -timui, megijedek
ops, -pis, nn., segítség
opes, opum, nn., hatalom
cresco, 3, crevi, cretum, növesztek
satis, elég
firmus, 3, erős
praesidium, -ii, sn., őrség
amitto, 3, -si, -ssum, elveszítek
discrimen, -minis, sn., válság, életveszély
divinitus, isteni rendelés folytán
regio, -onis, nn., vidék
affero, 3, attuli, allatum, odaviszek
adventus, -us, hn., megérkezés
insolitus, 3, szokatlan
inflammo, 1, felgyújtok, fellángoltatok
victoria, -iae, nn., győzelem
contineo, 2, -nui, -ntum, visszatartok, fékentartok

copiae, -arum, nn., sereg, csapat
minitor, 1, fenyegetek
retardo, 1, késleltetek, feltartóztatok
dubito, 1, kételkedem
perficio, 3, -feci, -fectum, véghez viszek
facile, könnyen
vectigal, -lis, sn., adó
conservo, 1, megőrzök, föntartok
rumor, -ris, hn., hír
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek

b) *Fordítás.*

XV. 43. És minthogy a tekintély is sokat ér a háborúk vezetésében és a katonai fővezéri hatalomban, bizonyára senkinek sem kétséges, hogy ugyanaz a fővezér ebben a dologban legtöbbet ér. Pedig ki ne tudná, hogy a háborúk vezetéséhez erősen hozzátartozik az, hogy mit gondolnak az ellenségek, mit a szövetségesek a mi fővezéreinkről, mikor (holott) tudjuk, hogy az emberek ily nagy dolgokban vagy megvetnek (megvetéssel viseltetnek), vagy félnek, vagy gyűlölnek, vagy szeretnek, véleménytől és hírtől (szóbeszédtől) nem kevésbbé indíttatnak, mint valami biztos (határozott) októl? Tehát melyik név volt valaha híresebb a föld kerekségén? kinek viselt dolgai (tettei) megfelelők (hasonlók)? mely emberről tettek (mondtatok) oly nagy és kitüntető ítéletet, ami leginkább ad tekintélyt? 44. Vagy talán azt gondoljátok, van-e valahol oly el-

hagyott tájék, hová nem jutott el annak a napnak a híre, midőn az egész római nép, megtöltve (ellepve) a forumot, megtöltve minden templomot (templom-lépcsőt), melyekből ez a hely látható, egyedül Cn. Pompeiust követelte fővezérül magának a minden népek közös háborújára? Tehát, hogy többet ne mondjak, és mások példáival ne bizonyítsam, hogy mennyit ér a tekintély a háborúban, ugyanattól a Cn. Pompeiustól minden kiváló dolognak példái vehetők (dologra példák vehetők): ki, amely napon tőletek a tengeri háború élére fővezérül állíttatott, hirtelen a gabonának oly nagy olcsósága következett a gabona-ellátás legnagyobb szükségéből és drágaságából ezen egy embernek reményére és nevére, amennyit alig eszközölhetett volna a tartós béke a szántóföldek legnagyobb termékenysége mellett is. 45. Már megkapván (elszenvedvén) a vereséget azon csatából folyólag, melyre titeket kevéssel azelőtt nem szívesen figyelmeztettelek, midőn a szövetségesek megrémültek, az ellenség hatalma és lelke (bátorsága) megnőtt, a tartománynak elég erős őrsége nem volt, elveszítették volna Ázsiát, polgárok, hacsak isteni végzés folytán azon időnek válságára, (azon válságos időre) a római nép jószerencséje Cn. Pompeiust azon vidékekre nem vitte volna (rendelte volna).

Ennek eljövetele egyrészt a szokatlan győzelemtől felhevült (vérszemet kapott) Mithridatest visszatartotta, másrészt Tigranest, ki nagy sereggel fenyegette Ázsiát, késleltette. És valaki kételkedni fog, hogy mit fog végbevinni vitézségével az, ki ennyit végzett tekintélyével? vagy mily könnyen meg fogja óvni szövetségeseinket és adó(forrása)inkat fővezéri hatalmával és seregével, aki magával a nevével és hírével megvédelmezte?

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Illius diei. 67 ben a lex Gabinia elfogadásának napja

Commune bellum. A Földközi tenger mellékén lakó összes népek érdeke volt, hogy a kalózok garázdálkodásainak véget vessenek.

Accepta calamitate. A Triarius-féle vereség.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

43. in bellis administrandis, gerundivum. A gerundium így van: in administrando bella

nemini, dat. obiectivus dubius, 3, mellett

quin... possit, következményes mellékmondat

ea re, abl. limitationis

pertinere... id, acc. cum inf. (ignorat után)

ad bella administranda, gerundivum. A gerundium így van: ad administrandum bella

quid... existiment, függő kérdés (coni.)

cum sciamus, cum concessivum

opinione, fama, aliqua ratione certa, abl. rei efficientis

in orbe terrarum, abl. loci

44. ullam oram esse tam desertam, acc. cum inf. putatis után)
quo, abl. loci
cum... depoposcit, cum temporale (ind.)
referto foro completisque omnibus templis, abl absolutus. A mellékmondatok visszaállítva: postquam forum refertum est, et postquam omnia templa completa sunt.
unum, attributum praedicativum: egyedül
imperatorem, obiectum praedicativum
ut... dicam, ut finale (coni.)
exemplis, abl. instrumenti
quantum... valeat, függő kérdés (coni.)
quo die, abl. temporis
a vobis, abl. auctoris
bello, dativus összetett ige (praepono) mellett
imperator, subiectum praedicativum
unius hominis spe, gen. obiectivus
spe, nomine, abl. causae
quantam... potuisset, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel (coni.)

45. accepta calamitate, abl. absolutus. A mellékmondat: postquam calamitas accepta est
in Ponto, abl. loci
paulo ante, abl. temporis
cum... pertimuissent, cum historicum (coni.)
nisi... attulisset, feltételes mellékmondat
insolita victoria, abl. causae
inflammatum, participium coniunctum. Visszaállítva a mellékmondat: qui inflammatus est
magnis copiis, abl. instrumenti
minitantem, part. coniunctum. A mellékmondat: qui minitabatur
Asiae, dativus obiectivus minitor mellett
quid perfecturus sit, függő kérdés (coni.)
virtute, abl. modi
auctoritate, abl. modi

exercitu, abl. instrumenti
ipso nomine ac rumore, abl. modi

XVI. Caput.

a) *Szavak.*

46. age, nosza, rajta
declaro, 1, kijelentek
longinquus, 3, távoli, távoleső
diversus, 3, különböző
dedo, 3, -didi, -ditum, átadok
me dedo, 3, megadom magamat
Cretensis, -e, cretai
legatus, -i, hn., követ
insula, -ae, nn., sziget
ultimus, 3, (ultra felsőfoka), legutolsó
ultima terra, a világ vége
prope, szinte, majdnem
venio, 4, veni, ventum, jövök
civitas, -tatis, nn., polgárság, város
volo, velle, volui, akarok
nonne, nemde
usque in, egészen -ba
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
semper, mindig
iudico, 1, itélek
molestus, 3, terhes, alkalmatlan
potissimum, leginkább
speculator, -ris, hn., kém
malo, malle, malui, inkább akarok
igitur, tehát
constituo, 3, -ui, -utum, megállapítok
postea, azután
rem gero, 3, -ssi, -stum, dolgot véghez viszek
iudicium, -ii, sn., itélet
amplifico, 1, gyarapítok

exterus, 3, külföldi
valeo, 2, -lui, -liturus, érek
existimo, 1, vélek, gondolok
47. reliquus, 3, hátralevő
felicitas, -tatis, nn., szerencse
praesto, 1, -stiti, kitűnöm, tanúsítok
nemo, nullius, senki
memini, -isse, emlékszem
commemoro, 1, említek
alter, 3, más
sicut, miként
aequus, 3, méltányos
potestas, -tatis, nn., hatalom
timide, félénken
paucus, 3, kevés
non solum — sed etiam, nemcsak, hanem ... is
propter, (előlj. acc.) -ért, miatt
fortuna, -ae, nn., szerencse
saepius (saepe középfoka), gyakrabban
mando, 1, rábizok
profecto, bizonyára
quidam, quaedam, quoddam, némely
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
amplitudo, -dinis, nn., nagyság, tekintély
gloria, -ae, nn., dicsőség
res magnas bene gero, 3, -ssi, -stum, nagy dolgokat jól végzek
divinitus, isteni végzés szerint
adiungo, 3, -nxi, -nctum, hozzácsatolok
felicitas, -tatis, nn., szerencse
ago, 3, egi, actum de alquo, vkiről tárgyalok, beszélek
utor, 3, usus, használok (aliqua re, vmit)
moderatio, -onis, nn., mérséklet
in alicuius potestate pono, 3, -sui, -situm vkinek hatalmába adok
praeteritum, -i, sn., múlt

spero, 1, remélek
invisus, 3, gyűlöletes
immortalis, -e, halhatatlan
ingratus, 3, hálátlan
48. praedico, 1, magasztalok, hirdetek
domi militiaeque, békében és háborúban
terra marique, szárazon és tengeren
voluntas, -tatis, nn., akarat
assentio, 4, -nsi, -nsum, beleegyezem
obtempero, 1, engedelmeskedem
oboedio, 4, -ivi, -itum, engedelmeskedem
ventus, -i, hn., szél
tempestas, -tatis, nn., vihar
obsecundo, 1, kedvezek
breviter, röviden, brevissime, legrövidebben
unquam, valaha
impudens, -ntis, szemtelen
tot, annyi
tacitus, 3, hallgatag
audeo, 2, ausus, merek (semideponens ige)
opto, 1, kivánok
defero, 3, detuli, delatum, eljuttatok, ráruházok
proprius, 3, saját
perpetuus, 3, örökös, állandó
communis, -e, közös
salus, -lutis, nn., jólét, üdv
causa, ért, miatt (postpositio gen.-szal)
sicuti, miként
debeo, 2, -bui, -bitum,, tartozom
49. qua re, amiért
necessarius, 3, szükséges
neglego, 3, -xi, -ctum, elhanyagolok
accurate, pontosan, figyelmesen
administro, 1, kezelek, vezetek
praeficio, 3, -feci, -fectum (alci rei), vminek élére állítok
eximius, 3, kiváló

belli scientia, -ae, nn., hadi tudomány
singularis, -e, egyedülálló, kiváló
egregius, 3, kitűnő
tantum boni, oly nagy, jó
offero, 3, obtuli, oblatum, felajánlok
conservo, 1, megtartok
amplifico, 1, kibővítek, megdicsőítek
confero, 3, -tuli, -latum, vmire fordítok

b) *Fordítás.*

XVI. 46. Nosza hát az a dolog jelzi, hogy mily nagy tekintélye van ugyanazon embernek a római nép ellenségeinél, hogy oly messze eső és oly különböző helyekről oly rövid idő alatt mindnyájan ennek egyedül adták meg magukat, hogy a krétaiak követei, midőn azok szigetén volt a mi fővezérünk és seregünk, Cn. Pompeiushoz jöttek szinte a legvégső helyekre (a világ végére) és azt mondták, hogy neki akarják magukat megadni a krétaiak összes városai! Mi? Ugyanaz a Mithridates ugyebár ugyanazon Cn. Pompeiushoz küldött követet egész Hispániába! Azt, akit Pompeius mindig követnek tartott, azok, akiknek kellemetlen volt, hogy épen hozzá küldték, inkább akarták tartani kémnek, mint követnek. Tehát megállapíthatjátok már, polgárok, hogy ez a tekintély, melyet azután a sok nagy tett és a ti ítéletetek (kitüntető véleményetek) gyarapított,

mennyit fog érni azon királyoknál, mennyit a külföldi nemzeteknél?

47. Hátra van, hogy szerencséjéről, melyet önmagát illetőleg senki sem kezeskedhetik, de megemlékezni róla és megemlíteni mást illetőleg képesek vagyunk, miként méltányos, hogy az emberek az istenek hatalmáról, félénken és röviden szóljunk. Én ugyanis úgy vélem, hogy Maximusra, Marcellusra, Scipióra, Mariusra és a többi nagy hadvezérre nemcsak vitézségök miatt, hanem szerencséjök miatt is bíztak gyakrabban fővezérletet s bíztak (adtak) seregeket. Bizonyára megvolt némely nagy embernek bizonyos a méltóságra, a dicsőségre és a nagy dolgok jó végzésére isteni gondviselés folytán hozzá kapcsolódó szerencséje. Ennek az embernek szerencséjéről pedig, kiről most tárgyalunk, a beszéd ezen mérsékletét fogom használni (oly mérséklettel fogok beszélni), hogy nem fogom azt mondani, hogy az ő hatalmába van adva a szerencse, de hogy úgy lássék, hogy a multakra emlékezünk, a hátralevőket (jövőt) reméljük, nehogy az én beszédem a halhatatlan istenek előtt gyűlöletesnek vagy hálátlannak lássék (tünjék fel). 48. Ezért nem akarom magasztalni, mennyi dolgot vitt ő véghez békében és háborúban, szárazon és tengeren és mily nagy szerencsével, hogy az ő akaratának nem csupán a polgárok enge-

delmeskedtek mindig, a szövetségesek en=gedtek, az ellenség meghajolt, hanem a sze=lek és viharok is kedveztek: a legrövidebben azt fogom mondani, hogy soha senki sem volt oly szemtelen, ki (hogy) a halhatatlan istenektől annyi és oly nagy dolgokat mert volna hallgatagon kívánni, amit és amennyit a halhatatlan istenek Cn. Pompeiusra ruház=tak (Cn. Pompeiusnak juttattak); ami, hogy neki sajátja és állandó tulajdona legyen, pol=gárok, egyrészt: a közös jólét és birodalom, másrészt ennek az embernek magának ér=dekében, miként teszitek is, akarni és kí=vánni tartoztok.

49. Tehát minthogy a háború oly szüksé=ges, hogy el nem hanyagolható, oly nagy, hogy a leggondosabban kell viselni és mint=hogy élére olyan fővezért állíthattok, kiben kiváló hadi tudomány, különös vitézség, leg=híresebb tekintély, kitünő szerencse van, haboztok, polgárok, hogy ezt az oly nagy jót, melyet nektek a halhatatlan istenek nyújtot=tak és adták, az állam megtartására (védé=sére) és megdicsőítésére fordítsátok.

c) *Tárgyi magyarázat.*

Maximus. Q. Fabius Maximus Cunctator, a 2. pún háborúban Hannibal méltó ellenfele.

Marcellus M. Claudius Marcellus, ki a máso-dik pun háborúban működött s ötször volt consul.

Scipio. P. Scipio Africanus Minor, Karthago elpusztítója.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

quantam, obiectum praedicativum
ex locis longinquis et diversis, abl. loci
brevi tempore, abl. temporis
huic uni, dat. obiectivus
cum ... esset, cum concessivum (coni.)
se ... dedere velle, acc. cum inf. (dixerunt után)
in insula, abl. loci
legatum, obiectum praedicativum
quibus, dat. commodi molestum mellett
ad eum missum esse, acc. cum inf. (molestum erat után)
speculatorem quam legatum, obiectum praedicativum
hanc auctoritatem quantum valituram esse, acc. cum inf. (existimetis után)
multis rebus gestis, abl. rei efficientis
amplificatam, participium coniunctum. Felbontva: quae amplificata est
quantum ... existimetis, függő kérdés
47. reliquum est, ut, ut consecutivum (coni.)
Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, dat. commodi
quibusdam summis viris, dat. possessivus
ad res magnas bene gerendas, gerundivum. A gerundium visszaállítva: ad bene gerundum res magnas
adiuncta, part. coniunctum. Felbontva: quae adiuncta est
hac moderatione, abl. instrumenti utor mellett
dicendi, gerundium gen., egyszersmind gen. obiectivus

DIÁK KÖNYVTÁR
SZERK. ACZÉL DEZSŐ.

37. SZÁM.

CICERO

DE IMPERIO CN. POMPEI ORATIO.

PRAEPARATIÓ, FORDITÁS
ÉS NYELVTANI MAGYARÁZATOK.

III. FÜZET (16 caputtól végig)

FORDITOTTA ÉS MAGYARÁZTA:
Dr. FÜZESI SÁNDOR

BUDAPEST, 1929.
ACZÉL TESTVÉREK KIADÁSA.
ÁRA 60 FILLÉR.

fortunam ... positam esse, acc. cum inf. (dicam után)
non ut ... sed ut ... ut finale (coni.)
(nos) sperare videamur, nom. cum inf. (videamur után)
ne ... videatur, ne finale (coni.)
invisa ... oratio nostra aut ingrata esse, viideatur, nom. cum inf.
dis immortalibus, dat. obiectivus
non sum praedicaturus, a körülírt igeragozás cselekvő alakjának praes. imperf.-a.
quantas res ... gesserit, függő kérdés
domi militiaeque, locativus
terra marique, abl. loci
quanta felicitate, abl. modi
ut ... adsenserint stb., ut consecutivum
voluntatibus, dat. összetett ige (assentio stb.) mellett
neminem ... tam impudentem fuisse, acc. cum inf. (dicam után)
tacitus, attributum praedicativnm
illi, dat. possessivus
communis salutis atque imperii, ipsius hominis causa, gen. causa mellett

49. qua re, abl. causae
ut ... non possit, ut consecutivum
ut ... sit administrandum, ut consecutivum
cum, causale (coni.)
ei, dativus összetett ige (praeficio) mellett
belli, gen. obiectivus
dubitatis, quin, következményes mondat
tantum boni, gen. quantitatis
ab dis immortalibus, abl. auctoris
vobis, dat. commodi
in rem publicam conservandam atque amplificandam, gerundivum. A gerundium így van: ad conservandum atque amplificandum rem publicam.

XVII. Caput.

a) *Szavak.*

50. quodsi, hogyha
privatus, 3, magán, magános
deligo, 3, -legi, -lectum, választok
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
nunc, most
ceteri, -ae, -a, többi
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
utilitas, -tatis, nn., haszon
opportunitas, -tatis, nn., kedvező alkalom
adiungo, 3, -nxi, -nctum, hozzácsatolok
adsum, -esse, affui, jelen vagyok
accipio, 3, -cepi, -ceptum, átveszek
statim, azonnal
exspecto, 1, várok
cur, miért?
dux, -cis, hn., vezér, vezérlő
immortalis, -e, halhatatlan
salus, -utis, nn., üdv, jólét, érdek
committo, 3, -si, -ssum, rábizok
quoque, is
regius, 3, királyi
51. clarus, 3, híres
amans rei publicae, hazaszerető
beneficium, -ii, sn., jótétemény
amplus, 3, bő, kitűntető
beneficiis affico, 3, -feci, -fectum, jótéteményekkel elhalmozok
item, ugy amugy
ornamentum, -i, sn., kitűntetés, dísz
honor, -ris, hn., méltóság, hivatal
ingenium, -ii, sn., szellem, tehetség
praeditus, 3, ellátva, ellátott
ratio, -onis, nn., ész, vélemény

dissentio, 4, -nsi, -nsum, eltérő véleményen vagyok
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
plurimum valeo, 2, -ui, -iturus, igen sokat érek
valeo, 2, -ui, -itum, egészséges vagyok, érek
oportet, 2, oportuit, kell
confiteor, 2, confessus, bevallok
causa, -ae, nn., ügy
tametsi, ámbár
cognosco, 3, -gnovi, -gnitum, beismerek, elismerek
contrarius, 3, ellenkező
fortis, -e, vitéz, kitűnő
omitto, 3, -si, -ssum, elhagyok, -mellőzök
ratio, -onis, nn.., ész, okosság
exquiro, 3, -sivi, -situm, nyomozok, kikeresek
veritas, -tatis, nn., igazság
facile, könnyen
adhuc, eddig
verus, 3, igaz
concedo, 3, -ssi, -ssum, engedek
necessarius, 3, szükséges
52. igitur, tehát
aio (hiányos ige), mondok, igent mondok
tribuo, 3, -ui, -utum, juttatok, ruházok
dignus, 3, méltó
tamen, mégis
defero, 3, -tuli, -latum, juttatok
obsolesco, 3, -levi, -letum, elavulok
verbum, -i, sn., szó
refuto, 1, megcáfolok
copia, -ae, nn., bőség, szóbőség
singularis, -e, kiváló
facultas (tatis, nn.) dicendi, szónoki tehetség, képesség
contra (elölj. acc.-szal), ellen
graviter, súlyosan, komolyan

ornatus, 3, díszes, ékes
praedo, -donis, hn., rabló
lex, -gis, nn., törvény
constituo, 3, -ui, -utum, megállapítok
pomulgo, 1, kihirdetek, beterjesztek
permultus, 3, igen sok
item, ugyanugy
verba facio, 3, feci, factum, szót teszek, beszélek
58. plus valeo, 2, -ui, -iturus, többet érek
salus, -utis, nn., üdv, érdek
hodie, ma
orbis terrae, földkerekség
imperium teneo, 2, -nui, -ntum, hatalmat birok
legatus, -i, hn., követ
capio, 3, cepi, captum, elfogok
commeatus, -us, hn., közlekedés
publicus, 3, nyilvános, köz
prohibeo, 2, -bui, -bitum,, megakadályozok
claudo, 3, -si, -sum, zárok
transmarinus, 3, tengerentuli
rem obeo, 4, -ivi, -itum, dolgot elvégzek

b) *Fordítás.*

XVII. 50. Hogyha Cn. Pompeius ezen időben mint magánember Rómában volna, mégis ő volna ily nagy háborúra választandó és kiküldendő (őt kellene ... választani és kiküldeni): most, mikor egyéb nagy hasznokhoz (előnyökhöz) ez a kedvező alkalom is csatlakozik, hogy épen azon helyeken van jelen, hogy serege van, hogy azoktól, kiknek (serege) van, azonnal átveheti, mit (mért) várunk? vagy a halhatatlan istenek vezeté-

sével (újjmutatása szerint) miért nem bizzuk ezt a királyi háborút is ugyanarra, kire a többit bíztuk a köztársaság (haza) legnagyobb javára (hasznára)?

51. Ámde ugyanis az igen híres, hazáját fölötte szerető, a ti legbővebb (legkitüntetőbb) jótéteményeitekkel elhalmozott férfiú, Q. Catulus és ugyanugy a tisztelet, szerencse, erény és értelem legfőbb ékességeivel felruházott (férfiú) Q. Hortensius ettől a véleménytől eltérnek (ebben nem értenek velünk egyet): megvallom, hogy ezeknek tekintélye nálatok (előttetek) sok helyen (alkalommal) igen sokat ért és kell is, hogy érjen, de ebben az ügyben, ámbár ismeritek a fölötte kiváló és híres emberek ellenkező véleményét, mégis a tekintélyeket mellőzve, magából a dologból és észből (magának a dolognak természetéből) kifürkészhetjük az igazságot és ezt annál könnyebben, mert ugyanazok is megengedik (elismerik), hogy mindazok, miket eddig mondtam, igazak, hogy a háború szükséges, és nagy és hogy az egy Cn. Pompeiusban minden (kiváló tulajdonság) megvan.

52. Mit mond tehát Hortensius? Ha mindent egyre kell ruházni, legméltóbb Pompeius, de mégis mindent egyre ruházni nem szükséges. Elavult már ez a beszéd, sokkal inkább a ténytől, mint szavaktól meg-

cáfolva. Mert ugyancsak te, Q. Hortensius a te nagy szóbőségedhez és kíváló szónoki képességedhez egyrészt a senatusban komolyan és ékesen beszéltél a kiváló férfiú, A. Gabinius ellen, midőn az beterjesztette törvényjavaslatát a rablók ellen egy fővezérnek választásáról, másrészt ugyanerről a helyről igen sok szót tettél (igen sokat beszéltél) ugyancsak azon törvény ellen. 53. Mit? Akkor, a halhatatlan istenekre, ha a római népnél többet ért volna a te tekintélyed, mint magának a római népnek jóléte (érdeke) és igaz ügye, ma birnók-e ezt a dicsőséget és a földkerekség emez uralmát? Avagy neked akkor ez uralomnak látszott, midőn a római nép követeit, questorait és praetorait elfogták? midőn minden tartományból (tartomány felé) úgy a magán, mint állami közlekedéstől el voltunk zárva? midőn úgy el volt nekünk (előttünk) zárva minden tenger, hogy sem magán, sem állami tengerentúli ügyet már nem intézhettünk?

c) *Tárgyi magyarázatok.*

50. qui habent. Lucullus, Glabrio és Marcius Rex voltak azok, kiknek kezén Kis-Ázsiában sereg volt.

51. Q. Catulus. Fia Q. Lutatius Catulusnak, a cimberek legyőzőjének.

Q. Hortensius. Kiváló római szónok, Cicero ellenfele.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

50. Romae, városnév gen.-a e kérdésre, hol?
privatus, subiectum praedicativum
hoc tempore, abl. temporis
erat deligendus atque mittendus, a körülírt igeragozás szenvedő alakjának praet. imperf.-a
cum ... adiungatur, cum causale (coni.)
in iis locis, abl. loci
ut ... adsit, ut habeat stb., ut consecutivum
ducibus dis immortalibus, abl. absolutus. Felbontva: cum di immortales duces essent
eidem, dat. obiectivus
summa cum salute, abl. modi
committamus, coniunctivus dubitativus

5. rei publicae, gen. obiectivus
vestris beneficiis amplissimis, abl. copiae (afficio mellett)
summis ornamentis, abl. copiae
ab hac ratione, abl. separationis
auctoritatem ... plurimum valuisse et valere oportere, acc. cum inf. (confiteor után)
multis locis, abl. loci
tametsi cognoscetis, megengedő mondat
omissis auctoritatibus, abl. absolutus. Felbontva: postquam auctoritates omissae sunt
ipsa re ac ratione, abl. modi
hoc, abl. mensurae
ea omnia ... vera esse, acc. cum inf. concedunt után)
a me, abl. auctoris
necessarium bellum, magnum esse bellum stb., acc. cum inf. (concedunt után)

52. uni, dat. obiectivus
si uni tribuenda sint stb. függő beszéd
dignissimum esse Pompeium, acc. cum inf. (ait után)

omnia deferri non oportere, acc. cum inf. (ait után)
re, verbis, abl. rei efficientis
refutata, participium coniunctum. Felbontva: quae refutata est
multo, abl. mensurae
in senatu, abl. loci
cum is... promulgasset, cum historicum
de uno imperatore... constituendo, gerundivum. A gerundium így hangzik: de constituendo unum imperatorem
53. orbis terrae, gen. obiectivus
imperium hoc esse videbatur, nom. cum inf.
cum capiebantur, cum temporale
commeatu et privato et publico, abl. separationis
cum clausa erat, cum temporale
nobis, dat. incommodi
ut... possemus, ut consecutivum (coni.)

XVIII. Caput.

a) *Szavak.*

54. civitas, -tatis, nn., állam, város
antea, azelőtt
umquam, valaha
satis, eléggé
late, szélesen
quondam, egykor
mare, -is, sn., tenger
teneo, 2, -nui, -ntum, tartok, birtokolok
permultus, 3, igen sok
classis, -is, nn., hajóhad
maritimus, 3, tengeri
res maritima, tengerészet
valeo, 2, -ui, -itum, kiválok, érek vmit

Rhodius, 3, rhodusi
usque ad ... -ig
memoria, -ae, nn., emlékezet
nostra memoria, a mi korunk
disciplina, -ae, nn., fegyelem
navalis, -e, hajós
disciplina navalis, tengerészeti tudomány
remaneo, 2, -nsi, -nsum, fenmaradok
inquam, mondom
tenuis, -e, vékony, gyenge
parvus, 3, kicsiny
portus, -us, hn., kikötő
ager, -gri, hn., szántóföld
regio, -onis, nn., vidék
ora, -ae, nn., tájék
ora, maritima, tengerpart-vidék
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
hercule, Herculesre, bizonyisten
continuus, 3, folytonos
nomen, -minis, sn., név
invictus, 3, győzhetetlen
pugna navalis, tengeri csata
permaneo, 2, -nsi, -nsum, megmaradok
non modo ... sed, nemcsak, hanem ...
utilitas, -tatis, nn., haszon
dignitas, -tatis, nn., méltóság
careo, 2, -rui, nélkülözök
55. maiores, -rum, hn., ősök
supero, 1, felülmúlok, legyőzök
exercitatus, 3, gyakorlott
paratus, 3, kész
vinco, 3, vici, victum, győzök
praedo, -donis, hn., rabló
par, paris, egyenlő
tutus, 3, biztos
ultimus, 3, (ultra felsőfoka) legutolsó
salvus, 3, ép, sértetlen
praesto, 1, praestiti, kitűnöm

salvum praesto, 1, praestiti, sértetlenül megóvok
tum, cum, akkor, amikor
insula, -ae, nn., sziget
procul, távol
Aegaeus, 3, Égei tengerhez tartozó
pono, 3, -sui, -situm, helyezek
undique, mindenfelől
merx, -cis, nn., árúcikk
onus, -neris, sn., teher
commeo, 1, közlekedem
refertus, 3, tele
divitiae, -arum, nn., gazdagság
murus, -i, hn., fal
timeo, 2, -ui, félek
pudet, 2, puduit (me), szégyenlek
magistratus, -us, hn., tisztviselő
escendo, 3, -ndi, -nsum, föllép
exuviae, -arum, nn., zsákmány, fegyver-zsákmány
nauticus, 3, hajós
spolia, -orum, sn., zsákmány, megölt ellenségről lehúzott fegyverzet
orno, 1, diszítek
relinquo, 3, liqui, -lictum, hátrahagyok

b) *Fordítás.*

XVIII. 54. Mely állam volt valaha azelőtt, nem mondom az athenieké, melyről azt mondják, hogy egykor messze (terjedő) tengert tartott (hatalmában), nem a karthagóiaké, kik hajóhadra és tengeri dolgokra (tengerészetre) nézve igen erősek voltak, nem a rhódusiaké, kiknek hajós tudományuk

(tengerészetben való jártasságuk) és dicső=ségük egészen korunkig fönnmaradt, mely állam volt, mondom, azelőtt oly gyönge, mely sziget oly kicsiny, hogy kikötőit, szántóföldjeit, vidékének és tengeri part=vidékének egy részét önmaga nem védel=mezte volna. De bizonyisten néhány egy=mást követő éven át a Gabinius=féle törvény előtt az a római nép, melynek neve a tengeri csatákban egészen korunkig legyőzetlennek maradt, nagy, még pedig igen nagy részét nemcsak a haszonnak, hanem a méltóság=nak és hatalomnak is nélkülözte. 55. Mi, kiknek ősei legyőzték hajóhaddal Antiochus királyt és Persest és minden tengeri csatá=ban leverték a karthagóiakat, a tengeri ügyekben (tengerészetben) leggyakoroltabb és legkészségesebb embereket, azok egy he=lyen sem tudtunk már egyenlők lenni a rab=lókkal (megmérkőzni a rablókkal); mi, akik azelőtt nemcsak Itáliát birtuk (tartottuk) biztonságban, de minden szövetségesünket sértetlenül meg tudtunk óvni a legvégső he=lyeken (a világ végén) uralmunk tekintélyé=vel, akkor, amikor Delus szigete, tőlünk oly távol fekve az Aegei tengeren, (mely oly távol az Aegei tengeren fekszik), ahová mindnyájan, mindenfelől árúcikkekkel és terhekkel közeledtek, gazdasággal tele, ki=csiny létére, fal nélkül, semmit sem félt,

ugyanazok nemcsak tartományainkat és Italia tengeri partvidékeit és kikötőinket, hanem még az appiusi utat (Via Appia-t) is nélkülöztük. És azon időkben nem szégyenlett a római nép tisztviselője magára erre a helyre szállni, holott ezt a mi őseink nekünk hajós zsákmányokkal és hajóhadak zsákmányával (zsákmányolt hajókkal) díszítve hagyták hátra.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Atheniensium. Az atheniek Perikles idejében tengeri hatalom voltak.

Karthaginiensium. A rómaiak előtt a karthagóiak voltak a Földközi-tenger nyugati részének urai.

Rhodiorum. A ródusiak tengeri hatalma Nagy Sándor után egész a Kr. e. első századig virágzott.

Antiochum. A rómaiak III. Antiodius syriai királyt Kr. e. 191-ben megverték

Perses, macedoniai király, kit a rómaiak Pydnánál vertek meg

Delus, kis sziget az Aegei tengerben, eredetileg az Apollo-kultusz főhelye, Corinthus feldúlása után kereskedelmi központ lett

Via Appia, műút, mely Rómából Capuába, később egész Brundisiumba vitt. Épitette Appius Claudius

Exuviis nauticis. A szószék, melyről Cicero beszélt, a Kr. e. 338-ban az antiumi csatában zsákmányolt hajók orraival volt díszitve, innen a neve is: rostra

d) Nyelvtani magyarázatok.

54. Atheniensium, Karthaginiensium, Rhodiorum, gen. possesivus
quae... tenuisse dicitur, nom. cum. inf.
classe ac maritimis rebus, abl. limitationis
tenuis, parva, subiectum praedicativum
quae... defenderent, jelzői mellékmondat, következményes mellékértelemmel. Quae = ut eae
aliquot annos continuos, acc. temporis
invictum, subiectum praedicativum
magna parte, abl. inopiae
multo, abl. mensurae

55. classe, abl. instrumenti
omnibus navalibus pugnis, abl. temporis
nullo in loco, abl. loci
praedonibus, dat. obiectus par mellett
pares, subiectum praedicativum
tutam, obiectum praed.
in ultimis oris, abl. loci
auctoritate, abl. modi
salvos, obiectum praedicativum
cum... nihil timebat, cum temporale
a nobis, abl. separationis
in Aegaeo mari, abl. loci
posita, participium coniunctum. Felbontva: quae posita est
quo, abl. loci
cum mercibus atque oneribus, abl. sociativus
divitiis, abl. copiae
provinciis, oris maritimis, portubus nostris, Appia via, abl. inopiae
iis temporibus, abl. temporis
magistratus acc. pudet mellett
cum reliquissent, cum concessivum
exuviis nauticis, spoliis, abl. copiae

ornatum, participium coniunctum. Felbontva: qui ornatus est

XIX. Caput.

a) *Szavak.*

56. bono animo, jó indulatból
ceteri, -ae, -a, a többi
sententia, -iae, nn., vélemény
existimo, 1, gondolok, vélek
sentio, 4, -nsi, -nsum, érzek
salus, -lutis, nn., jólét, üdv, érdek
communis, -e, közös
dolor, -ris, hn., fájdalom
malo, malle, malui, inkább akarok
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
obtempero, 1, engedelmeskedem
lex, -gis, nn., törvény
miseria, -ae, nn., nyomorúság
turpitudo, -dinis, nn., gyalázat
libero, 1, megszabadítok
efficio, 3, -feci, -fectum, kieszközlök
aliquando, végre valahára
vere, valóban
terra marique, szárazföldön és tengeren
impero, 1, parancsolok

57. indignus, 3, méltatlan
obtrecto, 1, (alicui), gyalázok (vkit), ellene dolgozom
adhuc, még, eddig
anne, vajjon-e
uterque, utraque, utrumque, mindkettő
verus, 3, igaz
lego, 1, alvezérré kinevezek
expeto, 3, -ivi, -itum, kívánok
postulo, 1, követelek

utrum, vajjon
legatus, -i, hn., alvezér
idoneus, 3, alkalmas
impetro, 1, megnyerek
expilo, 1, kifosztok
diripio, 3, -ripui, -reptum, kirabolok
educo, 3, -xi, -ctum, kivezetek
dignitas, -tatis, nn., méltóság
constituo, 3, -ui, -utum, megállapítok, létrehozok
expers, -rtis, nem részes
consilium, -ii, sn., szándék, terv
periculum, -i, sn., veszély
58. honor, -ris, hn., tisztelet
causa, (postpositio gen.-szal), -ért, miatt
nomino, 1, nevezek
proximus, 3, (prope felsőfoka), legközelebbi
diligens, -ntis, szorgalmas, buzgó, figyelmes
praecipuus, 3, külön, különös
ius, -ris, sn., jog
debeo, 2, -bui, -bitum, tartozom, kellek
spero, 1, remélek
refero, 3, rettuli, relatum, előterjesztést teszek
dubito, 1, habozom, vonakodom
gravo, 1, nehézséget támasztok
profiteor, 2, professus, ígérek
impedio, 4, -ivi, -itum, akadályozok
inimicus, 3, ellenséges
edictum, -i, sn., rendelet
quo minus, hogy annál kevésbbé
fretus, 3, bízva
beneficium, -ii, sn., jótétemény
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
praeter (előlj. acc.-nál), kívül
intercessio, -onis, nn., közbelépés
quicquam, valami
arbitror, 1, vélek, gondolok
minitor, 1, fenyegetek

etiam atque etiam, ismételten
licet, 2, licuit, szabad
considero, 1, megfontolok
ascribo, 3, -psi, -ptum, hozzáírok, melléje rendelek
propterea, azért mert
alter... alter, egyik, másik
suscipio, 3, -cepi, -ceptum, magamra vállalok
suffragium, -ii, sn., szavazat
defero, 3, -tuli, -latum, ráruházok
conficio, 3, -feci, -fectum, befejezek

b) *Fordítás.*

XIX. 56. Hitte a római nép akkor, Q. Hortensius, hogy te és a többiek, kik ugyanazon véleményben voltak, jó indulatból mondtátok azokat, miket éreztetek, de mégis a közérdekben (közjóban) ugyanaz a római nép inkább akart engedelmeskedni saját fájdalmának, mint a ti tekintélyeteknek. És így egy törvény, egy férfiú, egy év nemcsak attól a nyomorúságtól és gyalázattól szabadított meg, hanem azt is kivitte, hogy végre valahára valóban uralkodni látszunk minden népen és nemzeten, szárazon és vizen.

57. Minél (annál) méltatlanabbnak látszik előttem az, hogy eddig áskálódtak Gabiniusra mondjam, vagy Pompeiusra, avagy mindkettőre, ami igazabb, hogy ne adassék fővezérül A. Gabinius Cn. Pompeiusnak, noha kívánja és követeli. Vajjon az, ki oly nagy háborúra azt követeli alvezérül, akit

akar, nem méltó-e arra, hogy megnyerje, holott a többiek, a szövetségesek kifosztására és a provinciák megrablására, azokat vitték ki alvezérekül, kiket akartak, avagy az maga, kinek törvénye a római népnek visszaszerezte jólétét és méltóságát, nem lehet részes azon hadvezér és azon hadsereg dicsőségében, mely az ő tanácsára és veszedelmével alakult? 58. Avagy C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Caelius Latiniensis, Cn. Lentulus, kiket mind teljes tisztelettel nevezek meg (említek), midőn néptribunok voltak, a legközelebbi évben alvezérek lehettek: egyedül Gabiniusban annyira lelkiismeretesek, kinek (holott neki) ebben a háborúban mely a Gabinius féle törvény alapján folyik, ennél a hadvezérnél és seregnél, melyet általatok ő állított fel még különös jogúnak (jogának) is kellene lennie? Ennek alvezérül való kijelöléséről remélem, a consulok előterjesztést fognak tenni a senatushoz: akik (ha ezek) ha vonakodni fognak és nehézségeket támasztani, igérem, hogy én magam fogok előterjesztést tenni; és engem nem fog akadályozni senkinek ellenséges rendelete, hogy ne védjem, bennetek bízva, a ti jogotokat és jótéteményeteket; és a tiltakozáson kívül semmit sem fogok meghallani, melyről, amint gondolom, azok magok, kik fenyegetőznek, ismételten meg fogják fontolni.

mi szabad. Ugyan az én véleményem szerint, polgárok, egyedül A Gabinius rendelhető társul Cn. Pompeiusnak a tengeri háborúban és nagy tettekben, azért, mert amint az egyik a ti szavazatatokkal azt a háborút egyre ruházta, a másik a reáruházott és magára vállalt háborút befejezte.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

ne legaretur. A legatusok kinevezése a senatus joga volt, de az imperatorok kívánságát figyelembe szokta venni. Hogy Gabinius alvezérré, (legatussá) való jelölésének a senatus ellenszegűlt, annak oka az volt, hogy Gabinius, Pompeius fővezérsége első évében 67-ben néptribun volt; hivatala lejárta után pedig azért nem lehetett legatus, mert a lex Licinia et Aebutia értelmében senki, aki rendkivüli hatalom megadására tett indítványt, abban részt nem vehetett. De ezt a törvényt rendszerint nem alkalmazták nagyon szigorúan

me relaturum. Ciceroak, mint praetornak, joga volt javaslatokat előterjeszteni

intercessionem. A néptribunok tiltakozhattak a praetor előterjesztései ellen

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

bono animo, abl. modi

te... dicere, acc. cum inf. (existimavit után)

Q. Hortensi, vocativus

dolori suo, auctoritati vestrae, dat. obtempero mellett

illa miseria ac turpitudine, abl. separationis
ut... videremur, ut consecutivum (coni.)
(nos) imperare videremur, nom. cum inf.
omnibus gentibus ac nationibus, dat. obiectivus impero, 1, mellett
terra marique, abl. loci
57. quo, abl. mensurae
obtrectatum esse, acc. cum inf. (videtur után)
Gabinio, Pompeio utrique, dat. obtrecto, 1, mellett
ne legaretur, ne finale (coni.)
expetenti ac postulanti, participium coniunctum. Forditva: quamquam is expetit ac postulat
qui impetret, jelzői mellékmondat, következményes mellékértelemmel. Qui a. m. ut is
cum... eduxerint, cum adversativum, míg ellenben (coni.)
ad expilandos socios diripiendasque provincias, gerundivum. Gerundiummal: ad expilandum socios et ad diripiendum provincias
legatos, appositio
lege, abl. causae
populo Romano atque omnibus, dat. commodi
expers, subiectum praedicativum
gloriae, gen. obiectivus expers mellett
consilio, periculo, abl. modi
58. honoris, gen. causa mellett
causa, abl. causae
cum... fuissent, cum historicum
tribuni plebis, subiectum praedicativum
anno proximo, abl. temporis
legati, subiect. praed.
tam diligentes, subiect. praedicat.
lege Gabinia, abl. rei efficientis
praecipuo iure, abl. qualitatis
qui... deberet, jelzői mellékmondat, következményes mellékértelemmel. Qui a m. ut is

de quo legando, gerundivum; gerundiuma így lenne: de legando quem
consules relaturos (esse), acc. cum inf. (spero után)
me relàturum (esse), acc. cum inf. (profiteor után)
quominus... defendam, következményes mellékmondat (coni.)
vobis, abl. fretus mellett
fretus, attributum praedicativum
quid liceat, függő kérdés
mea sententia, abl. modi
belli maritimi rerumque gestarum, gen. obiectivus
Cn. Pompeio, dat. összetett ige (ascribo 3) mellett
socius, subiectum praedicativum
uni, dat. összetett ige (detulit) mellett
vestris suffragiis, abl. modi
delatum susceptumque, participium coniunctum. Felbontva: quod delatum suscemptumque erat

XX. Caput.

a) *Szavak.*

59. reliquus, 3, hátralevő
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
sententia, -ae, nn., vélemény
quaero, 3, -sivi, -situm, keresek, kérdezek
pono, 3, -sui, -situm, helyezek
fio, fieri, factus, leszek
spes, spei, nn., remény
spem habeo, 2, in alquo, reményt helyezek vkibe
capio, 3, cepi, captum, elnyerek

fructus, -us, hn., gyümölcs, jutalom
dignitas, -tatis, nn., méltóság
prope, közel, szinte
vox, vocis, nn., hang, szó
etenim, ugyanis
talis, -e, olyan
tantus, 3, oly nagy
difficilis, -e, nehéz
consilium, -ii, sn., terv, okosság
rego, 3, -xi, -ctum, igazgatok, vezetek
integritas, -tatis, nn., épség, érintetlenség
tueor, 2, tuitus, nézek, vélek
conficio, 3, -feci, -fectum, bevégzek
vehementer hevesen, erősen
dissentio, 4, -nsi, -nsum, eltérek, nem értek egyet
quo minus, minél kevésbbé
certus, 3, bizonyos
diuturnus, 3, hosszú, tartós
vita, -ae, nn., élet
immortalis, -e, halhatatlan
licet, 2, licuit, szabad
fruor, 3, fruitus, élvezek (abl.)
debeo, 2, -bui, -bitum, tartozom, kell
summus, ,3 (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
aliquid novi, valami új
contra (elölj. acc.-szal), ellen
exemplum, -i, sn., példa
institutum, -i, sn., intézmény, szokás
maiores, -rum, hn., ősök
60. hoc loco, e helyen
pax, -cis, nn., béke
consuetudo, -dinis, nn., szokás
utilitas, -tatis, nn., haszon
pareo, 2, -ui, -iturus, engedelmeskedem
semper, mindig
casus, -us, hn., eset

ratio, -onis, nn., számítás, ész, mód
accommodo, 1, alkalmazok
bellum conficio, 3, -feci, -fectum, a háborút befejezem
urbs, -bis, nn., város
potens, -ntis, hatalmas
maxime, leginkább
minitor, 1, fenyegetek (dat.)
deleo, 2, -evi, -etum, elpusztítok
commemoro, 1, említek
nuper, az imént, minap
spes, spei, nn., remény
spem pono, 3, in alquo, reményt helyezek valakibe
Cimbri, orum, hn., cimberek (germán törzs)
Teutoni, -orum, hn., teutonok (germán törzs)
bellum administro, 1, háborút vezetek
novi nihil, semmi új
constituo, 3, -ui, -utum, megállapítok
volo, velle, volui, akarok
summa voluntate, teljes akaratából
recordor, 1, visszaemlékszem

b) *Fordítás.*

XX. 59. Hátra van, hogy Q. Catulusnak tekintélyéről és véleményéről (tekintélyes véleményéről) beszéljek. Ki (ez) midőn tőletek azt kérdezte, ha mindent az egy Pompeiusba helyeztek (az egy Pompeiusra biztok), ha valami történnék vele, kibe fogjátok helyezni reményteket? az ő erényének (derékségének) és méltóságának nagy gyümölcsét (jutalmát) kapta, midőn valamennyien szinte egy hangon azt mondottá-

tok, hogy belé magába fogjátok vetni reményeteket. Ugyanis olyan az a férfiú, hogy semmi dolog nem oly nagy és oly nehéz, melyet (hogy ő azt) egyrészt okosságával vezetni, érintetlenségével (becsületességével) gondját viselni és vitézségével befejezni ne tudna. De ugyanebben tőle igen erősen eltérek (más véleményen vagyok), hogy (mert) minél kevésbbé biztos az emberek élete és minél kevésbbé tartós, annál inkább kell élveznie (felhasználnia) a köztársaságnak (hazának) a nagy emberek életét és erényét (derékségét), mig a hallhatatlan istenek által lehet (mig a halhatatlan istenek engedik.) 60. Ámde ugyan „ne történjék semmi új az ősök példái és szokásai ellen." Nem fogom mondani ezen a helyen, hogy őseink a békében mindig a szokásnak, a háboruban a hasznosságnak engedelmeskedtek, hogy az új idők új eseteihez (alakulásaihoz, az új időkhöz) új eljárások módjait (új eljárási módokat) alkalmaztak; nem fogom mondani, hogy két igen nagy háborút, a púnt és hispániait egy hadvezér fejezett be és a két fölötte hatalmas várost, melyek e birodalmat leginkább fenyegették, Karthágót és Numantiát, ugyanazon Scipio pusztította el; nem fogom megemlíteni, hogy a minap (nem rég) nektek és atyáitoknak úgy látszott jónak, hogy a birodalom

reményét az egy C. Mariusba vessék, hogy ugyanő vezesse a háborút Iugurthával, a cimberekkel, ugyanő a teutonokkal; magában Cn. Pompeiusban, kiben (akit illetőleg) semmi újat nem akar Q. Catulus, emlékezzetek (csak) vissza, hogy mennyi újat állítottatok föl (mennyi új határozatot hoztatok) Q. Catulus teljes beleegyezésével.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Punicum. A 3 pún háború, mely Karthagó lerombolásával végződött

Hispaniense. A hispaniai háború Viriathus pásztor és Numantia város ellen folyt

Ab uno imperatore. P. Scipio Aemilianus volt a 3. pún háború és a numantiai háború fővezére

C. Mario. Marius hét izben volt consul. A cimberek elleni háborúban több éven át egymásután consullá válesztották

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

59. ut... videatur, ut consecutivum (coni.-szal)

auctoritate et sententia, hendiadys (tekintélyes vélemény)

cum... quaereret, cum historicum (coni.)

in uno Cn. Pompeio, abl. loci pono, 3, mellett

si quid, e h. si aliquid

essetis habituri, a körülírt igeragozás cselekvő alakjának coni. praet. imperf.

cum... dixistis, cum temporale (ind.)

una prope voce, abl. modi

vos spem habituros esse, acc. cum inf. (dixistis után)

talis, subiectum praedicativum
ut... sit, ut consecutivum (coni.)
tanta ac tam difficilis, subiectum praedicativum
consilio, integritate, virtute, abl. modi
quam ille... possit, jelzői mellékmondat, következményes mellékértelemmel; quam a m. ut eam
quo, hoc, abl. mensurae
certa, subiectum praed.
vita atque virtute, abl. instrumenti frui mellett
60. ne quid, e h. ne aliquid
ne... fiat, célhatározó mellékmondat, ne finale (coni.)
novi, gen. quantitatis
hoc loco, abl. loci
maiores nostros... paruisse... accomodasse, acc. cum inf. (dicam után)
in pace, in bello, abl. temporis
duo bella... confecta duasque urbes... esse deletas, acc. cum inf. (dicam után)
ab eodem Scipione, abl. auctoris
huic imperio, dat. obiectivus minitor, 1, ige mellett
ab eodem Scipione, abl. auctoris
ita esse visum, acc. cum inf. (commemorabo után
vobis patribusque vestris, dat. commodi
ut... poneretur, ut consecutivum (coni.)
cum Iugurtha, cum Cimbris, cum Teutonis abl. socii
novi nihil, gen. quantitatis
summa voluntate, abl. modi

XXI. Caput.

a) *Szavak.*

61. novus, 3, új
adulescentulus, -i, hn., ifjúcska
privatus, 3, magán
exercitum conficio, 3, -feci, -fectum, sereget gyűjtök
difficilis, -e, nehéz
tempus, -oris, sn., idő, helyzet, körülmény
praesum, -esse, -fui, élén állok
rem gero, 3, -ssi, -stum, dolgot végzek
optime (bene felsőfoka), legjobban
ductus, -us, hn., vezetés
consuetudo, -dinis, nn., szokás
praeter consuetudinem, szokáson kívül
peradulescens, -ntis, igen ifjú
aetas, -tatis, nn., kor, életkor
senatorius, 3, szenátori
gradus, -us, hn., fok
longe absum, -esse, afui, nagyon távol vagyok
do, 1, dedi, datum, adok
permitto, 3, -si, -ssum, engedek
bellum administro, 1, háborút vezetek
singularis, -e, egyedülálló, kiváló
innocentia, -ae, nn., ártatlanság, feddhetetlenség
gravitas, -tatis, nn., komolyság
victor, -ris, győző
deporto, 1, hazahozok
vero, pedig
inauditus, 3, hallatlan, nem hallott
eques, -itis, hn., lovas, lovag
triumpho, 1, diadalmenetet tartok
quoque, is
video, 2, -di, -sum, látok
studium, -ii, sn., buzgalom
viso, 3, visi, meglátogatok

concelebro, 1, együtt ünnepelek
puto, 1, gondolok
inusitatus, 3, szokatlan
clarus, 3, híres
fortis, -e, vitéz
ad bellum mitto, 3, -si, -ssum, háborúra küldök
formidolosus, 3, félelmes
pro consule, consul helyett, proconsul gyanánt
quidem, ugyan
non nemo, nullius, néhányan
oportet, 2, -uit, kell
sententia, -ae, nn., vélemény
tantus, 3, oly nagy
rem publicam bene gero, 3, -ssi, stum, a haza ügyét jól viszem
spes, spei, nn., remény
spem constituo, 3, -ui, -utum, reményt helyezek vkibe
munus, -neris, sn., feladat, tisztség
committo, 3, -si, -ssum, bízok
senatus consultum, -i, sn., tanácshatározat
lex, -gis, nn., törvény
solvo, 3, -lvi, -lutum, feloldok
legibus solutus, törvény alól felmentek
ante, előbb
fio, fieri, factus, leszek
ullus, 3, bárki, valamelyik
alius, -a, -ud, más
magistratus, -us, hn., hivatal
magistratum capio, 3, cepi, captum, hivatalt kapok
licet, 2, licuit, szabad
incredibilis, -e, hihetetlen
iterum, ismét
novus, 3, új
post hominum memoriam, az emberek emlékezete óta

constituo, 3, -ui, -utum, megállapítok
63. tot, annyi
exemplum, -i, sn., példa
proficio, 3, -feci, -fectum, használok
idem, eadem, idem, ugyanaz
ceteri, -ae, -a, többi
dignatis, -tatis, nn., méltóság
amplus, 3, tág, bő, tekintélyes
auctoritas, -tatis, nn., tekintély

b) *Fordítás.*

XXI. 61. Mi annyira új, mint hogy egy magán ifjú a köztársaság (haza) nehéz idejében (helyzetében) sereget gyűjtsön? Gyűjtött; hogy ennek élére álljon? élén állt; hogy az ügyet saját vezetésével legjobban vigye? vitte. Mi annyira szokáson kivüli (szokásellenes), mint hogy egy fölötte ifjú embernek, kinek életkora a szenatori rangfokozattól nagyon távol van, fővezéri hatalmat és sereget adjanak, Siciliát, Africát és az abban a tartományban vezetendő háborút rábizzák? Ezekben a tartományokban kiváló becsületességű, komolyságú és erényű volt; Africában az igen nagy háborút befejezte, a győztes sereget hazavitte. Mi pedig olyan hallatlan, mint hogy egy római lovag diadalmenetet tartson? de ezt a római nép nemcsak látta, de ugy gondolta, hogy mindnyájuk buzgalmával (általános lelkesedéssel) meg kell néznie és ünnepel-

nie. 62. Mi oly szokatlan, mint hogy midőn két igen hires és igen vitéz consul volt, egy római lovag küldessék ki (egy római lovagot küldjenek ki) a fölötte nagy és fé-lelmes háborúra consul helyett? Kiküldetett. Amely időben minthogy (minthogy ezen időben) volt néhány a senatusban, ki azt mondta, hogy „nem kell magánembert con-sul helyett küldeni", L. Philippus állítólag azt mondta: „az ő véleménye szerint az nem consul, hanem consulok helyett külde-tik ki." Ilyen nagy reményt helyeztek belé, hogy az állam ügyét jól fogja vezetni, hogy két consul tisztét egy ifjú ember erényére (derékségére) bizták. Mi oly különös, mint hogy tanácshatározatból a törvények alól fölmentve előbb lett consul, mintsem más hivatalt szabad lett volna kapnia a törvé-nyek szerint? mi oly hihetetlen, mint hogy egy római lovag tanácshatározatból ismét (másodszor) diadalmenetet tartson? Ami új intézkedések történtek emberemlékezet óta az összes embereket illetőleg, mindaz nem oly sok, mint ezek, miket ezen egy ember-ben (embert illetőleg) látunk. 63. És ezt az annyi példát, kitüntetést, oly nagyot és annyira újat ugyanarra az emberre Q. Ca-tulus és a többi ugyanolyan méltóságú ki-váló ember tekintélyével (tekintélyes támo-gatásával) ruházták.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Adulescentulum. Pompeius ekkor csak 23 éves volt.
A senatorio gradu. A senatori rang kezdő éve ezen időben a 30 év volt.
Siciliam atque Africam. Pompejus 82-ben volt Siciliában (24 éves korában), hogy a Mariuspártiakat elűzze s azután Africába ment, hogy Domitius Ahenobarbus, Cinna veje ellen hadakozzék.
Equitem Romanum triumphare. A triumphus egyik feltétele volt a senatori rang
Duo consules. D. Junius Brutus és M. Aemilius Lepidus.
L. Philippus; ; Sulla párthive.
Ullum alium. A consuli méltóság elnyerésére szükséges idő 43 év. Pompeius ekkor 35 éves volt.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

adulescentulum privatum... exercitum conficere, acc. cum inf. (novum est után)
difficili tempore, abl. temporis
huic, dat. összetett ige (praesum) mellett
ductu suo, abl. modi
rem... gerere, acc. cum inf. (novum est után)
homini peradulescenti, dat. obiectivus dari ige mellett
a senatorio gradu, abl. separationis
imperium atque exercitum dari, acc. cum inf.
Siciliam permitti atque Africam bellumque, acc. cum inf. (praeter consuetudinem est után)
in ea provincia, abl. loci
administrandum, part. futurum
in his provinciis, abl. loci

singulari innocentia, gravitate, virtute, abl. qualitatis
in Africa, abl. loci
equitem Romanum triumphare, acc. cum inf. (inauditum után)
studio, abl. modi
visendam et concelebrandam, obiectum praedicativum
6? cum ... essent, cum historicum (coni.)
ut ... mitteretur, ut consecutivum
quo tempore, abl. temporis
cum ... esset, cum causale (coni.)
in senatu, abl. loci
qui diceret, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel
non oportere mitti hominem privatum, függő beszéd. Egyenes beszéddel: non oportet mittere hominem privatum
L. Philippus dixisse dicitur, nom. cum inf. (dicitur után)
non se illum ... mittere, függő beszéd. Egyenes beszéddel: Ego hunc mea sententia non pro consule ... mitto
sua sententia, abl. modi
rei publicae bene gerendae; gen. obiectivus; egyszersmind gerundivum. Gerundiummal így volna (spes) bene gerendi rem publicam.
ut ... committeretur, ut consecutivum (coni.)
legibus, abl. separationis
solutus, particpium coniunctum. Felbontva: qui ... solutus est
consul, subiectum praedicativum
ut ... triumpharet, ut consecutivum (coni.)
nova, attributum praedicativum
ab auctoritate, abl. rei efficientis
eiusdem dignitatis, gen. qualitatis

XXII. Caput.

a) *Szavak.*

quare, azért
video, 2, vidi, visum, látok, vigyázok
periniquus, 3, igen méltánytalan
fero, 3, tuli, latum, viszek, elviselek, tűrök
auctoritas, -tatis, nn., tekintély, javaslat
dignitas, -tatis, nn., méltóság
comprobo, 1, helyeselek
semper, mindig
iudicium, -ii, sn., itélet
improbo, 1, nem helyeslek
praesertim, kivált
suo iure, teljes joggal
contra, (elölj. acc.-szal), ellen
dissentio, 3, nem értek egyet, más véleményen vagyok
defendo, 3, -ndi, -nsum, védek
propterea quod, azért mert
reclamo, 1, tiltakozom, ellenmondok
deligo, 3, -legi, -lectum, kiválasztok
praedo, -donis, hn., rabló
bello praepono, 3, -sui, -situm, a háború élére állítok
64. temere, vaktában
facio, 3, feci, factum, teszek
parum, kevésbbé
rei publicae consulo, 3, -lui, -ltum, a hazáról gondoskodom
recte (rectus, 3, határozója), helyesen
studium, -ii, sn., buzgalom, törekvés
consilium, -ii, sn., terv, okosság, tanács
rego, 3, -xi, -ctum, igazgatok, vezetek
conor, 1, iparkodom, törekszem
sin, ha pedig
repugno, 1, ellenszegölök

vosmet, magatok (met erősítő szócska)
imperium, -ii, sn., birodalom, hatalom
salus, -lutis, nn., jólét, üdv
orbis (-is, hn.) terrarum, a földkerekség
affero, 3, -tuli, -latum, odaviszek, hozok
aliquando, végre valahára
princeps, -cipis, előkelő
ceteri, -ae, -a, a többi
universus, 3, az egész
pareo, 2, -rui, -riturus, engedelmeskedem
fateor, 2, fassus, bevallok
Asiaticus, 3, ázsiai
regius, 3, királyi
non solum — sed... quoque, nemcsak — hanem... is
militaris, -e, katonai
militaris virtus, katonai vitézség
singularis, -e, kiváló, egyedülálló
alius, -a, -ud, más
virtus animi, lelki erény
multus, 3, sok
requiro, 3, -sivi, -situm, kivánok, keresek
difficilis, -e, nehéz
regnum, -i, sn., ország
interior, -ius (intra középfoka), belsőbb, beljebb eső
natio, -onis, nn., nemzet
versor, 1, fogok, működöm
imperator, -ris, hn., hadvezér
hostis, -is, hn., ellenség
laus, -dis, nn., dicséret, dicsőség
cogito, 1, gondolkodom
deinde, azután, továbbá
pudor, -ris, hn., szemérem, becsületérzés
temperantia, -ae, nn., mérséklet
moderatus, 3, mérsékelt
talis, -e, olyan
propter (elölj. acc.-szal), -ért, miatt

multitudo, -dinis, nn., sokaság
cupidus, 3, vágyó, kapzsi
nemo, nullius, senki
arbitror, 1, gondolok, vélek
65. dfficile dictu, nehéz mondani
quantus, 3, mily nagy
odium, -ii, sn., gyűlölet
in odio sum, gyűlöletben (gyűlöletes) vagyok
exterus, 3, külső
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
libido, -dinis, nn., vágy, önkénykedés
iniuria, -iae, nn., jogtalanság
fanum, -i, sn., szentély
puto, 1, gondolok, vélek
terra, -ae, nn., föld
magistratus, -tus, hn., tisztviselő
religiosus, 3, vallásos, szent
civitas, -tatis, nn., város
sanctus, 3, szent
domus, -us, nn., ház
satis, eléggé
claudo, 3, -si, -sum, zárok
munio, 4, -ivi, -itum, megerősítek
urbs, -bis, nn., város
iam, már
locuples, -pletis, gazdag
copiosus, 3, bőséges, vagyonos
causa belli, háborús ok, ürügy
diripio, 3, -ripui, -reptum, kirabolok
cupiditas, -tatis, nn., vágy
infero, 3, -tuli, -latum, beviszek
causam belli infero, 3, okot hozok fel a háborúra
66. libenter, szivesen
coram, (előlj. acc.-szai), előtt
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
clarus, 3, híres

disputo, 1, vitatkozom
nosco, 3, novi, notum, ismerek
vulnus, -neris, sn., seb
calamitas, -tatis, nn., szerencsétlenség
querimonia, -iae, nn., panasz
audio, 4, -ivi, -itum, hallok
simulatio, -onis, nn., színlelés
non modo — sed, nemcsak — hanem
legatus, -i, hn., alvezér
tribunus militum, katonai tribun, ezredes
animus, -i, hn., lélek, bátorság, vágy
spiritus, -us, hn., lélek, dölyf
capio, 3, cepi, captum, kapok, itt: kielégítek

b) *Fordítás.*

XXII. Ezért vigyázzanak, nehogy fölötte méltánytalan és nem tűrhető (tűrhetetlen) legyen, hogy ti azoknak határozatát Cn. Pompeius méltóságáról mindig helyeseltétek, a ti itéleteteket ugyanazon emberről és a római nép határozatát azok nem helyeslik, kivált minthogy a római nép ebben az emberben (ezen embert illetőleg) teljes joggal védelmezheti határozatát azok ellenében, kik más véleményen vannak, azért mert ugyanazok ellenzése (tiltakozása) dacára ti valamennyi közől egyedül azt választottatok, kit (hogy) a rablók háborújának (a kalózháborúnak) élére állítsátok. 64. Ha ti ezt meggondolatlanúl tettétek és a hazáról kevésbbé gondoskodtatok (a haza érdekét kevésbbé tartottátok szem előtt), (akkor)

azok helyesen (joggal) törekszenek buzgal-
matokat tanácsaikkal vezetni (irányítani);
ha pedig ti többet láttatok (több belátást
tanusítottatok) a haza ügyében, ha ti ezek
ellenszegülése ellenére önmagatok által mél-
tóságot szereztetek ennek a birodalomnak,
jólétet a földkerekségnek, végre valahára
azok az előkelők vallják be, hogy nekik és
a többieknek az egész római nép határoza-
tának engedelmeskedniök kell.

És ebben az ázsiai és királyi (királyok-
kal viselendő) háborúban nemcsak az a ka-
tonai erény, mely Cn. Pompeiusban egye-
dülálló de más nagy és sok lelki erény is
kivántatik. Nehéz (dolog) Ázsiában, Ciliciá-
ban Syriában és a beljebb eső nemzetek or-
szágaiban úgy forogni (működni) a mi fő-
vezérünknek, hogy semmi másról ne gon-
dolkodjék csak az ellenségről és dicsőség-
ről (semmi mással ne törődjék, csak az
ellenséggel és dicsőséggel). Továbbá noha
vannak, kik becsületérzésből és önmérsék-
lésből mérsékeltebbek (mértéktartóbbak),
mégis ezeket ilyeneknek senki sem gondolja
a kapzsi emberek sokasága miatt. 65. Nehéz
mondani is polgárok, mily nagy gyűlölet-
ben vagyunk (állunk) a külső (külföldi)
nemzeteknél azoknak önkénykedései és jog-
talankodásai miatt, kiket ezen években hoz-
zájuk főhatalommal küldöttünk. Mit gon-

doltok, mely szentély volt azon földeken a mi hivatalnokainknak szent, mely város sérthetetlen, mely ház eléggé elzárt és megerősített? Már gazdag és vagyonos városokat keresnek, melyek ellen háborús okot találnak kirablásuk vágya miatt. 66. Szivesen megvitatnám ezeket (a dolgokat) nyiltan. Q. Catulusszal és Q. Hortensiusszal, a fölötte nagy és híres férfiakkal; ismerik ugyanis a szövetségesek sebeit, látják azoknak bajait, hallják panaszaikat. Mit gondoltok, ti a szövetségeseitekért (érdekében) az ellenség ellen küldtök hadsereget, avagy ellenség szinlelése (ürügye) alatt a szövetségesek és jóbarátok ellen? Mely város van Azsiában, mely nemcsak egy fővezérnek vagy alvezérnek, de egy katonai tribunnak (ezredesnek) vágyát és dölyfét kielégíthetné?

c) *Nyelvtani magyarázatok.*

videant, coniunctivus hortativus
ne sit, célhatározó mondat, ne finale (coni.)
auctoritatem... comprobatam esse vestram auctoritatem.. improbari, acc. cum inf. (iniquum sit után)
a vobis, ab illis, abl. auctoris
cum... possit defendere, cum causale (coni.)
suo iure, abl. modi
quod... deligistis, okhat. mondat (ind.)
isdem istis reclamantibus, abl. absolutus. Felbontva: cum idem isti reclamarent

quem ... praeponeretis, jelzői mellékmondat célhatározó mellékértelemmel; quem = ut cum
bello, dat. összetett ige (praepono, 3.) mellett
praedonum, gen. obiectivus (rablókkal való)
64. rei publicae, dativus consulo, 3, mellett
consiliis suis, abl. modi
his repugnantibus, abl. absolutus; a mellékmondat: cum hi repugnarent
huic imperio, orbi terrarum, dativus összetett ige (affero, 3,) mellett
sibi, ceteris, dat. parendum est mellett
auctoritati, dat. obiectivus pareo, 2, mellett
fateantur, coni. adhortativus
singularis, subiectum praedicativum
in Asia, Cilicia, Syria, regnisque, abl. loci
versari nostrum imperatorem, acc. cum inf. (difficile est után)
ut ... cogitet, ut consecutivum (coni..-szal)
pudore, temperantia, abl. causae
eos esse tales, acc. cum inf. (arbitrantur után)
dictu, supinum abl.; abl. limitationis
quanto in odio simus, függő kérdés (coni.)
cum imperio, abl. modi
fanum ... religiosum; civitatem sanctam; domum clausam ac munitam fuisse, acc. cum inf. (putatis után)
in illis terris, abl. loci
nostris magistratibus, dat. commodi
clausam ac munitam, participium coniunctum; felbontva: quae clausa ac munita est
quibus, dat. összetett igénél (inferatur)
belli, gen. obiectivus (háborúra)
quibus ... inferatur, jelzői mellékmondat célhatározó mellékértelemmel (coni.); quibus e helyett áll: ut eis
diripiendi, gerundium gen.; gen. obiectivus

66. cum Q. Catulo et Q. Hortensio, abl. socii
vos mittere, acc. cum inf. (putatis után)
simulatione, abl. modi
in Asia, abl. loci
quae.... possit, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel; quae a. m. ut ea

XXIII. Caput.

a) *Szavak.*

qua re, amiért, azért
etiam si, habár
confero, 3, contuli, collatum, összehordok
signum, -i, sn., jel, hadijelvény
signa confero, 3, megütközöm
collatis signis, nyilt csatában
regius, 3, királyi
supero, 1, felülmúlok, legyőzök
tamen, mégis
pecunia, -iae, nn., pénz
coniunx, -gis, nn., feleség
liberi, -orum, hn. és nn., gyermekek
ornamentum, -i, dísz, ékesség
fanum, -i, sn., szentély
oppidum, -i, sn., város
aurum, -i, sn., arany
gaza, -ae, nn., kincs, kincstár
manus, -us, nn., kéz
oculus, -i, hn., szem
animum cohibeo, 2, -ui, -itum, lelkemet visszatartom
idoneus, 3, alkalmas
Asiaticus, 3, ázsiai
mitto, 3, -si, -ssum, küldök
67. ecqui, ecquae, ecquod, vajjon valamelyik
puto, 1, gondolok

pacatus, 3, lecsendesített, békés
civitas, -tatis, nn., állam, város
locuples, -pletis, gazdag
ora, -ae, nn., partvidék
maritimus, 3, tengeri
Quirites (-tium) polgárok
non solum.... sed etiam, nemcsak — hanem is
res militaris, hadügy
gloria, -ae, nn., dicsőség
continentia, -ae, nn., önmegtartóztatás
animi continentia, lelki megtartóztatás
requiro, 3, -sivi, -situm, kivánok
locupleto, 1, gazdagítok
quotannis, évenként
pecunia publica, közpénz
praeter, előljáró acc.-szal, kivül
pauci, -cae, -ca, kevés
quisquam, quaequam, quidquam vagy quicquam, valaki, valami
alius, -a, -ud, más
adsequor (assequor), 3, -secutus, elérek, elnyerek
classis, -is, nn., osztály, hajóhad
nomen, -minis, sn., név
nisi ut, csak hogy
detrimentum, -i, sn., kár
accipio, 3, -cepi, -ceptum, kapok
detrimentum accipio, 3, kárt szenvedek
maior, -ius (magnus, 3, középfoka) nagyobb
adficio (afficio), 3, -feci, -fectum, illetek
turpitudo, -dinis, nn., gyalázat
nunc, most
cupiditas, -tatis, nn., vágy
iactura, -rae, nn., kár, költség
conditio, -ionis, nn., föltétel
proficiscor, 3, profectus, indulok, utazom
ignoro, 1, nem tudok
videlicet, talán, persze

defero, 3, -tuli, -latum, ráruházok
arbitror, 1, gondolok
quasi vero, mintha bizony pedig
cum... tum, egyrészt... másrészt
alienus, 3, más, a másé
vitium, -ii, sn., hiba, bűn
nolo, nolle, nolui, nem akarok
dubito, 1, kételkedem
credo, 3, -didi, -ditum, bizok
tot, annyi
annus, -i, hn., év
invenio, 4, -veni, -ventum, találok
exercitus, -us, hn., hadsereg
venio, 4, veni, ventum, jövök
gaudeo, 2, gavisus, örvendek
quodsi, mert ha
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
causa, -ae, nn., ügy
confirmo, 1, megerősítek
auctor, -ris, hn., szerző, előadó
peritus, 3, jártas
rerum peritus, 3, a dolgokban jártas
tantus, 3, akkora, oly nagy
res gestae, (rerum gestarum), végzett dolgok
terra marique, szárazon és tengeren
existo, 1, létezem
delibero, 1, határozok, döntök
gravis, -e, nehéz, komoly, tekintélyes
nemo, nullius, senki
debeo, 2, -bui, -bitum, kellek
summus, 3, (superus, 3, felsőfoka), legfőbb, legnagyobb
beneficium, -ii, sn., jótétemény
ingenium, -ii, sn., szellem, tehetség
prudentia, -iae, nn., okosság
praeditus, 3, ellátott, ellátva
amplus, 3, tág, díszes
honor, -ris, hn., tisztelet, tisztség

gravitas, -tatis, nn., komolyság
cognosco, 3, -gnovi, -gnitum, megismerek
integritas, -tatis, nn., érintetlenség
constantia, -tiae, nn., állhatatosság
singularis, -e, kiváló, egyedüli
video, 2, vidi, visum, látok, vigyázok
oratio, -tionis, nn., beszéd
dissentio, 4, -nsi, -nsum, eltérő véleményen vagyok
respondeo, 2, -ndi, -nsum, megfelelek

b) *Fordítás.*

XXIII. Amiért (ezért), noha ugy látszik, hogy van valakitek, ki nyilt ütközetben a királyi seregeket legyőzheti, mégis, hacsak nem lesz ugyanaz (olyan), ki (hogy) magát a szövetségesek pénzétől, ki azoknak feleségeitől és gyermekeitől, ki a szentélyek és városok ékességeitől (műkincseitől), ki az aranytól és királyi kincstől szemeit, lelkét visszatartani képes, nem lesz alkalmas arra, hogy az ázsiai és királyi (királlyal viselendő) háborúra kiküldessék. 67. Mit gondoltok, vajjon melyik város volt békés (volt békében tőlük), mely gazdag volt? avagy van-e gazdag (város), mely azoknak (azok előtt) békésnek látszik? A tengeri partvidék, óh polgárok, Cn. Pompeiust nemcsak hadügyi (katonai) dicsősége miatt, hanem lelki megtartóztatása miatt is kívánta. Látta ugyanis, hogy a

fővezérek évenként gazdagodnak a közpénzből keveseken kívül és hogy azok semmi mást nem érnek el a hajóhadak nevén (az ugynevezett hajóhadakkal), csak hogy károk szenvedésével nagyobb gyalázattal illettetni lássunk (kárt szenvedvén, nagyobb gyalázatba sülyedjünk). Most, hogy minő vággyal (kapzsisággal) mennek az emberek a provinciákba és milyen károkkal, (pénzpazarlással), milyen föltételekkel, persze azok nem tudják, kik azt vélik, hogy nem kell mindent egyre ruházni: mintha bizony nem látnánk, hogy Cn. Pompeius ugy a saját erényeivel, mint a mások hibáiból is nagy. 68. Ezért ne akarjatok habozni (ne habozzatok), hogy mindent ezen egyre bizzatok, aki annyi éven keresztül egyetlennek találtatott (akit egyedul találtak olyannak), hogy a szövetségesek örülnek, ha ő az ő városaikba sereggel jön.

Hogyha azt gondoljátok, polgárok, hogy ezt az ügyet tekintélyekkel kell megerősíteni (támogatni), itt van nektek (előttetek) maga a szerző (a pártoló), a minden háborúban és minden dologban fölötte jártas férfiú, P. Servilius, kinek szárazon és tengeren annyi viselt dolga van, hogy midőn a háborúról tanácskoztak, komolyabb (tekintélyesebb) tanácsadótok senki sem kell legyen (nem lehet); itt van C. Curio, ki a ti legnagyobb jótéteményeiteket élvezte s a leg

nagyobb dolgokat végezte; a legnagyobb tehetséggel és okossággal ellátott (megáldott) férfiú; itt van Cn. Lentulus, kiben mindnyájan felismertétek a ti legnagyobbszerű kitüntetéseitekhez képest a legnagyobb belátást és legnagyobb komolyságot; itt van C. Cassius, a kíváló becsületességű, erényű (érdemű) és állhatatosságú (férfiu). Amiért (ezért) nézzétek (döntsetek), vajjon ezek tekintélyével megfelelhetni látszunk-e (megfelelünk-e) azok beszédjére, kik eltérő véleményben vannak.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

Collatis signis, midőn a hadijeleket egymás ellen viszik.
P. Servilius, mint proconsul szerencsésen harcolt 81-ben Ciliciában a kalózok ellen
C. Curio, Macedoniában viselt győzelmes háborút.
Cn. Lentulus, a rabszolga-háborúban Spartacus ellen harcolt.
C. Cassius később Brutus társa a Caesar elleni összeesküvésben.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

qua re, abl. causae
qui... videatur, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel (coni.-szal), qui a m. ut is
collatis signis, abl. absolutus. Felbontva: postquam signa collata sunt
qui... possit, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel; qui a m. ut is

a pecuniis, a coniugibus ac liberis, ab ornamentis, ab auro gazaque regia, abl. separationis
idoneus, subiectum praedicativum
qui ... mittatur, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel; qui = ut is
67. civitatem pacatam fuisse, acc. cum inf. (putatis után)
istis, dat. obiectivus videtur mellett
quae ... pacata esse, nom. cum inf. (videatur után)
animi, gen. obiectivus
imperatores locupletari, acc. cum inf. (videbat után)
pecunia publica, abl. instrumenti
eos assequi, acc. cum inf. (videbat után)
nomine, abl. modi
ut videremur, ut consecutivum (coni.-szal)
detrimentis accipiendis, gerundivum (abl. causae); a gerundium így volna: accipiendo detrimenta
maiore turpidudine, abl. instrumenti afficio mellett
(nos) adfici videremur, nom. cum inf.
qua cupiditate, abl. modi
qua cupiditate proficiscantur, függő kérdés (coni.)
quibus iacturis, quibus condicionibus, abl. modi
deferenda omnia esse, acc. cum inf. arbitrantur után)
suis virtutibus, alienis vitiis, abl. causae
68. qua re, abl. causae
quin .... credatis, következményes mellékmondat coni.-szal
huic uni, dat. credo mellett
unus, subiectum praedicativum
quem ... venisse, acc. cum inf. (gaudeant után)
quem gaudeant, jelzői mellékmondat következményes mellékértelemmel

auctoritatibus, abl. rei efficientis
hanc causam confirmandam (esse), acc. cum inf. (putatis után)
bellorum omnium maximarumque rerum gen. obiectivus
terra marique, abl. loci
ut... debeat, ut consecutivum (coni.-szol)
cum deliberetis, cum causale (coni.)
auctor gravior, subiectum praedicativum
summis vestris beneficiis maximisque rebus gestis, summo ingenio et prudentia, abl. copiae praeditus mellett
summum consilium, summam gravitatem esse acc. cum inf. (cognovistis után)
integritate, virtute, constantia singulari, abl. qualitatis
qua re, abl. causae
auctoritatibus, abl. modi
orationi, dat. respondeo, 2, mellett
respondere posse videamur, nom. cum inf.

XXIV. Caput.

a) *Szavak.*

69. quae cum ita sint, (minthogy ezek így vannak), tehát
primus, 3, első
primum, először
lex, -gis, nn., törvény
voluntas, -tatis, nn., akarat
sententia, -iae, nn., vélemény
laudo, 1, dicsérek
vehementer, hevesen, erősen
comprobo, 1, helyeslek
deinde, továbbá
hortor, 1, buzdítok

auctor, -ris, hn., szerző, okozó
auctore populo Romano, a római nép támogatásával
maneo, 2, -nsi, -nsum, maradok
vis, vim, vi, tbs vires, virium, nn., erő
minae, -arum, nn., fenyegetés
pertimesco, 3, -timui, félek, rettegek
satis, elég
satis animi, elég lelki bátorság
perseverantia, -iae, nn., állhatatosság, kitartás
arbitror, 1, vélek, gondolok
tantus, 3, oly nagy
multitudo, -dinis, nn., sokaság
studium, -ii, sn., buzgóság
adsum, -esse, affui, jeeln vagyok
quantus, 3, amily nagy
iterum, ismét, ujból
nunc, most
praeficio, 3, -feci, -fectum, élére állítok
perficio, 3, -feci, -fectum, teljesítek, megvalósítok
facultas, -tatis, nn., tehetség, lehetőség
dubito, 1, kételkedem
quisquis, quidquid (v. quicquid), valami
consilium, -ii, sn.., terv, okosság
labor, -ris, hn., munka
ingenium, -ii, sn., szellem, tehetség
beneficium, -ii, sn., jótét
potestas, -tatis, nn., hatalom
praetorius, 3, praetori
auctoritas, -tatis, nn., tekintély
fides, -ei, nn., hűség, lelkiismeretesség
constantia, -iae, nn., állhatatosság
conficio, 3, -feci, -fectum, befejezek
polliceor, 2, pollicitus, igérek
defero, 3, -tuli, -latum, felajánlok
70. testor, 1, tanúul hívok
maxime, leginkább

locus, -i, hn. (tbs loci, hn., és loca, sn.), hely
templum, -i, sn., templom
praesideo, 2, -sedi, -sessum, élén állok, vezetek
mens, -ntis, nn., ész
adeo, 4, -ivi, -itum, odamegyek
ad rem publicam adeo, 4, az államügyekre adom magamat, közpályára lépek
perspicio, 3, -spexi, -spectum, átlátok
rogatus, -us, hn., kérés
facio, 3, feci, factum, teszek, csinálok
gratia, -iae, nn., kegy
causa, -ae, nn., ügy
concilio, 1, megnyerek
gratiam concilio, 1, kegyet szerzek
puto, 1, gondolok, vélek
amplitudo, -dinis, nn., méltóság
praesidium, -ii, sn., védelem
periculum, -i, sn., veszély
adiumentum, -i, sn., segítség
honor, -ris, hn., tisztség
quaero, 3, -sivi, -situm, keresek
propterea, azért mert
facile, könnyen
praesto, 1, -stiti, előállok, elintézek
oportet, 2, oportuit, kell
innocentia, -iae, nn., ártatlanság
tego, 3, -xi, -ctum, fedek, védek
repello, 3, -ppuli, -pulsum, elhárítok
laboriosus, 3, munkás
ratio, vitae, életmód
voluntas, -tatis, nn., akarat
fero, 3, tuli, latum, viszek, engedek
consequor, 3, secutus, elérek, elnyerek
71. quam ob rem, amiért
suscipio, 3, -cepi, -ceptum, magamra vállalok
rei publicae causa, a hazáért, a haza érdekében
confirmo, 1, erősítek, állítok
tantum abest, ut, annyira távol van tőlem, hogy

aliquis, aliquid, valaki, valami
quaero, 3, -sivi, -situm, keresek
simultas, -tatis, nn., neheztelés, harag
partim — partim, részint — részint
obscurus, 3, homályos, titkos
apertus, 3, nyilt
intellego, 3, lexi, -lectum, észreveszek
necessarius, 3, szükséges
inutilis, -e, haszontalan
praeditus, 3, ellátott, ellátva
beneficiis adficio, 3, (afficio, 3), -feci, -fectum, jótéteményekkel illetek, elhalmozok
statuo, 3, -ui, -utum, elhatározok
dignitas, -tatis, nn., méltóság
salus, -lutis, nn., jólét, üdv
commodum, -i, sn., kényelem, érdek
ratio, -onis, nn., érdek
praefero, 3, -tuli, -latum, elébehelyezek

b) *Fordítás.*

XXIV. 69. Minthogy ezek így vannak (tehát) C. Manilius, először ama törvényjavaslatodat, akaratodat és véleményedet dicsérem és igen erősen helyeslem; azután buzdítalak téged, hogy a római nép támogatásával maradj meg véleményeden és ne félj senkinek sem az erőszakjától vagy fenyegetésétől. Először ugy gondolom, hogy benned elég lelki bátorság és kitartás van; azután minthogy látjuk, hogy oly nagy sokaság van jelen oly nagy buzgalommal, amennyit most másodszor látunk ugyanezen embernek fővezérré választásánál, mi az, amiért kétel-

kednénk vagy a dologról, vagy a kivitel lehetőségéről? Én pedig ami buzgalom, belátás, munka, tehetség van bennem, amit a római nép ezen jótéteményénél és ezen praetori hatalomnál fogva, amit tekintéllyel, hűséggel és állhatatossággal tehetek, mindazt ezen dolog elvégzésére (elintézésére) neked és a római népnek igérem és ajánlom fel; 70. és tanúul hívom fel az összes isteneket és különösen azokat, kik ezen a helyen és templomban székelnek (kik ennek a szent helynek élén állanak), kik mindazok elméjét (lelkét), kik a közügyre mennek (államügyekkel foglalkoznak), legjobban átlátják (ismerik), hogy én ezt sem valakinek a kérésére nem tettem, sem, hogy azt gondoljam, hogy ezen ügy által Cn. Pompeius kegyét magamnak megnyerjem, sem hogy nekem valakinek méltóságától vagy általmat keressek a veszélyek ellen, avagy támogatást a tisztségekre (tisztségek enyerésére), azért, mert a veszélyeket könnyen, amennyire embernek tenni kell (amennyire embertől telik), ártatlanságtól fedve (védve), el fogjuk hárítani, a tisztséget pedig sem egy (ember) től, sem erről a helyről, de a mi ugyanazon legmunkásabb életmódunkkal, ha a ti akaratotok engedni fogja, fogjuk elnyerni. 71. Amely dologért (ezért), mindazt, amit ezen ügyben én magamra vállaltam, polgárok,

állítom, hogy én a hazáért vállaltam és annyira távol van tőlem az, hogy magamnak valami jó kegyet keressek, hogy (máris) észreveszem, hogy én sok, részint titkos, részint nyilt, nekem nem szükséges, nektek nem haszontalan ellenségeskedést vontam magamra. De én ezzel a tisztséggel felruházva, a ti annyi jótéteményeitekkel elhalmozva elhatároztam, polgárok, hogy a ti akaratotokat, a haza méltóságát, a provinciák és szövetségesek jólétét minden kényelmemnek és érdekemnek elébe kell helyeznem.

c) *Tárgyi magyarázatok.*

C. Manilius, 66-ban néptribun, Pompeius hive, ő terjesztette be a törvényjavaslatot Cn. Pompeius fővezéri hatalmáról, melyet Cicero támogatott.

d) *Nyelvtani magyarázatok.*

69. cum ita sint, cum causale (coni.-szal)
C. Manili, vocativus
ut... maneas, ut finale (coni.-szal).
auctore populo Romano, abl. absolutus. Felbontva: cum populus Romanus auctor esset
vim aut minas, acc. pertimesco mellett
satis esse, acc. cum inf. (arbitror után)
animi, perseverantiae, gen. quantitatis
cum videamus, cum causale (coni.)
tantam multitudinem... adesse, acc. cum inf. (videamus után)

cum tanto studio, abl. modi
in eodem homine praeficiendo, gerundivum. Gerundiummal: in praeficiendo eundem hominem
quod ... dubitemus, jelzői mellékmondat, következményes mellékértelemmel, quod = ut id
perficiendi, gen. obiectivus
studii, consilii, laboris, ingenii, gen. quantitatis
hoc beneficio, hac potestate praetoria, auctoritate, fide, constantia, abl. modi
ad hanc rem conficiendam, gerundivum. A gerundium így van: ad conficiendum hanc rem
tibi et populo Romano, dat. commodi
70. huic loco, temploque, dat. összetett ige (praesideo, 2,) mellett
me hoc facere, acc. cum inf. (testor után)
rogatu, abl. modi
quo ... putem, célhatározó mellékmondat (coni.-szal); quo a. m. ut eo
gratiam conciliari, acc. cum inf. (putem után)
periculis, honoribus, dativus commodi
hominem praestare, acc. cum inf. (oportet után)
innocentia, abl. rei efficientis
tecti, participium coniunctum. Felbontva: qui tectus est
eadem illa nostra laboriosissima ratione, abl. modi
71. mihi, dat. commodi
me suscepisse, acc. cum inf. (confirmo után)
causa, (postpositio gen.-szal)
abest, ut ... videar, ut consecutivum (coni.)
ego ... quaesisse videar, nom. cum inf. és személyes szerkezet
ut ... intellegam, ut consecutivum (coni.)

me... suscepisse, acc. cum inf. (intellegam után)
mihi, vobis, dat. commodi
me praeferre oportere, acc. cum inf. (statui után)
hoc honore, abl. copiae (praeditus mellett)
vestris beneficiis, abl. copiae (affectus mellett)
adfectum, part. coniunctum. Felbontva: qui affectus sum
meis omnibus commodis ac rationibus, dativus összetett ige (praefero) mellett